Mitch Albom

ÖĞRETMENİM Mori'yle SALI BULUŞMALARI

Hayattaki En Büyük Ders

Çeviren
Burcu Gezek Harbert

ÖĞRETMENİM MORİ İLE SALI BULUŞMALARI
Mitch Albom

Orijinal adı:
TUESDAYS WITH MORRIE: an old man, a young man, and life's greatest lesson

Copyright © 1997, 2017, 2022, Mitch Albom
Her hakkı saklıdır.

Published by arrangement with AKÇALI TELİF HAKLARI AJANSI

Türkçe Yayın Hakları © Boyner Holding A.Ş.
Boyner Yayınları, Boyner HOLDİNG A.Ş yayıncılık kuruluşudur.
Bu kitabın Türkçe yayın hakları Akçalı Telif Hakları Ajansı aracılığı ile alınmıştır.
Yayınevinden izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz, yayımlanamaz.

1. Baskı: Temmuz 1999
22. Baskı: Mayıs 2024
ISBN: 978-975-7004-19-6
Yayınevi Sertifika No: 49747

Kapak Tasarım: Kerem Yeğin
İngilizceden Çeviren: Burcu Gezek Harbert
Yayına Hazırlayan: Zülfü Dicleli
Düzenleme: Mavi Grafik
Düzelti: Ahmet Ant
25. Yıl Özel:
Övgüler ve Sonsöz İngilizceden Çeviren: Utku Özer

Baskı ve Cilt:
Acar Basım ve Cilt San. Tic. A.Ş
Beysan Sanayi Sitesi, Birlik Caddesi No:26 34524
Haramidere-Beylikdüzü\ İSTANBUL
Tel: 0212 422 18 34 Sertifika No:44977

BOYNER HOLDİNG A.Ş.
Eski Büyükdere Caddesi, Park Plaza, No:14, Kat:16 Maslak
Sarıyer/İstanbul
Tel: (0212) 335 78 88
www.boyneryayinlari.com
www.boynergrup.com
by@boynergrup.com

Öğretmenim Mori'yle Salı Buluşmaları'na Övgü

"Hayatın karmaşıklıklarının ötesindeki sadeliği titizlikle yansıtan, büyük bir açıklık ve bilgelikle yazılmış güzel bir kitap."
-Dr. M. Scott Peck, *Az Seçilen Yol* ve *Denial of the Soul* kitaplarının yazarı.

"Bu kitap inanılmaz bir hazine. Ölümlülük duygusu, büyük bir öğretmen ve aydınlanma kaynağı. Güldüm, ağladım ve çocuklarımız için beş tane sipariş ettim."
-Dr. Bernie S. Siegel, *Kanser, Tıp ve Mucizeler* kitabının yazarı

"Bu güzel, dokunaklı küçük kitabın her sayfası çekinmeden ifade edilen bir sevginin sıcaklığıyla parlıyor."
-Haham Harold Kushner, *When Bad Things Happen to Good People* kitabının yazarı

"Bir adamın akıl hocasına olan sevgisini anlatan bu tatlı bir kitabın insanı besleyen inatçı bir dürüstlüğü var."
-Robert Bly, *Iron John* kitabının yazarı

"Bu kitaba bayılıyorum. Tüm arkadaşlarıma 'Bunu okumak *zorundasınız*' diyorum. Mitch Albom'a öğretmeni Mori Schwartz tarafından harika bir armağan verilmişti ve şimdi biz de aynı derse katılma zevkine eriştik. Koç, hümanist ve 'dindar bir mankafa' olan Mori, eski öğrencisine yaşam konusunda hızlandırılmış bir ders veriyor: günleriniz sayılı olduğunda en önemli şeyin ne olduğuna dair net ve acımasız bir öngörü. Albom ise müsrif evlat rolünde mükemmel: en sevdiği hocasının idealizminin gerçek dünyaya ayak uydu-

rup uyduramadığını merak eden başarılı spor gazetecisi. Bu, parlayan ve ışığıyla sizi sonsuza kadar ısıtan gerçek bir hikâye."
-Amy Tan, *Talih Kuşu* kitabının yazarı

"Kendi ölümünün farklı yüzlerine bakan müzmin bir akıl hocasının, cesaret ve bilgeliğe dair dokunaklı anlatısı. Bu son derse katılarak öğrenilecek çok şey var."
-Jon Kabat-Zinn, *Everyday Blessings* ve *Everywhere You Go There You Are* kitaplarının ortak yazarı

"Mori ile hayatının son aylarında tanıştım. Onunla birlikte olmak sevgi ve içgörü, cesaret ve cömertlik dolu bir armağandı. Mitch Albom, *Öğretmenim Mori'yle Salı Buluşmaları*'nda bu lütfu bizimle paylaştı. Bu güzel varlığa kalbinizi açmak için çarşambaya kadar beklemeyin."
-Stephen Levine, *Who Dies?* ve *Healing into Life and Death* kitaplarının yazarı

"*Öğretmenim Mori'yle Salı Buluşmaları*, yaş ve yaşlanmaya, tatlı ve nazik bir övgü. Beni Mori Schwartz'la tanıştırdığın için teşekkürler Mitch Albom. Onun içtenliği ve açık sözlülüğü beni heyecanlandırdı. Güler yüzlülüğü ve azmi beni gülümsetti."
-Alex Kotlowitz, *There Are No Children Here* kitabının yazarı

"Tüm azizler ve Budalar bize bilgelik ve merhametin aynı şey olduğunu öğretti. Şimdiyse Mori bunu mükemmel bir şekilde basitleştiriyor. Onun yaşamı ve ölümü bize yolu gösteriyor."
-Joanna Bull, Gilda's Club'ın Kurucusu ve İcra Direktörü

"Etkileyici ve oldukça dokunaklı bir kitap olan *Öğretmenim Mori'yle Salı Buluşmaları*, gerçekten yetenekli bir öğretmenin, özünü ve ruhunu ve hayattaki en önemli dersin şefkat ve sevgi yoluyla birbirimize bağlanmak olduğuna dair sarsılmaz inancını yansıtıyor. Mitch Albom, bunu bizlere aktararak sevgili akıl hocasına en büyük hediyeyi veriyor."
-Dr. Jane Greer, *How Could You Do This to Me? Learning to Trust After Betrayal* kitabının yazarı

"Bazen etrafınıza yeniden bakarsanız melekler arasında olduğumuzu fark edersiniz. Sadece Mori Schwartz gibi adam -hayır, bir aziz- yaklaşan ölümüyle bize nasıl yaşayacağımızı öğretebilir. *Öğretmenim Mori'yle Salı Buluşmaları*'nı okuduktan sonra dersin asla bitmediğini anlayacaksınız."
-Jeff Daniels

Öğretmenim Mori'yle Salı Buluşmaları'nın Değiştirdiği Hayatlar

"Bu kitabı artık düzenli olarak derslerimde kullanıyorum. Zorunlu okuma. Öğrencilerimin hepsi ama hepsi, okudukları en iyi kitap olduğunu söylediler."
-Myra Wood Bennett, MSW, Grantsburg, Illinois

"Kitabınızdaki bazı sayfaları işaretledim, çocuklarıma bölümler okudum. Hayatımın sonuna kadar kalbimde taşıyacağım bu hikaye için teşekkür ederim."
-Diane Gaul Coveleski, Union City, Pennsylvania

"Yüksek sesle güldüm ve çekinmeden ağladım."
-John G. Carney, National Hospice Organization Yönetim Kurulu Başkanı, Wichita, Kansas

"Bu kitaba ve yazarı Mitch Albom'a teşekkürler! Her sayfadan hayatın harikulade önemine dair en önemli dersler fışkırıyor ve okuyan herkesin kalbine ve zihnine nüfuz ediyor. Bu kitap gerçeği arayan herkesin 'okuması gereken' bir kitap."
-Haham Allen I. Freehling, Los Angeles, Kaliforniya

"Kesinlikle çok sevdim. Okumayı bitirdiğimden beri bu kitap hakkında düşünmeden edemedim."
-Nancy Duke, Washington, D.C.

"Bugün uyandım, Öğretmenim Mori'yle Salı Buluşmaları *'nı açtım ve bir demlik kahve ile birlikte bir oturuşta okudum. Hemen ardından kız kardeşimi aradım, onu sevdiğimi söyledim ... birkaç arkadaşımı aradım ve hepsine kitabınızı okumalarını söyledim."*

-Alan Camhi, Seattle, Washington

"Öğretmenim Mori'yle Salı Buluşmaları'nı okuduktan sonra neden öğretmen olduğumu bir kez daha anladım. Ve insan olmanın temelinde başkalarına duyulan sevgi ve şefkat olduğunu daha iyi anladım. Bu kitap beni çok zenginleştirdi."
-Benjamin J. Hubbard, Costa Mesa, Kaliforniya

"Öğretmenim Mori'yle Salı Buluşmaları'nın bize verdiği armağan nadir ve değerli bir mücevher. Bu armağan, ölmek üzere olan eski hocasına olan bağlılığını, hayranlığını, saygısını ve sevgisini açıkça ifade etmek isteyen bir adamın cesareti. Basit bir dille yazılmış bu kitap, insan düşüncesi, bilgeliği, kırılganlığı, duyarlılığı ve şefkatinin karmaşıklığı ve hayatta gerçekten neyin önemli olduğuyla dolu."
-Katherine P. Hux, MPH, Raleigh, Kuzey Carolina

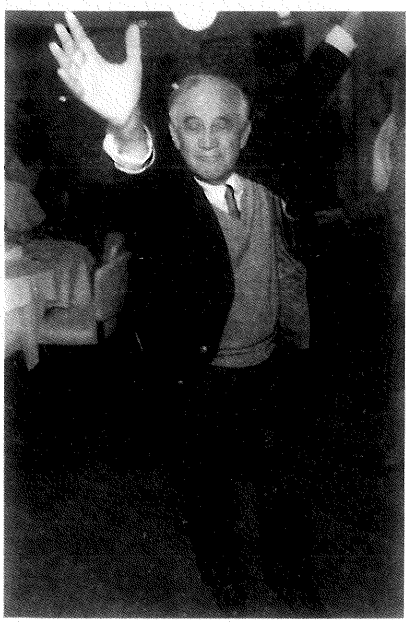
"Eşim ve iki kızım okumak ve tekrar okumak için ayrı kitaplar istediler... Mori'nin derslerini sık sık düşünüyorum ve ondan düzenli olarak alıntılar yapıyorum."
-William M. Polk, Groton, Massachusetts

"Ölümcül bir hastalığı olan bir profesör ile onun 'başarılı' öğrencisi arasındaki mükemmel derecede dürüst bir değiş tokuş. Her ikisi de harika sevgi ve dostluk armağanları vermiş ve almışlar."
-Joie Glenn, RN, MBA, CAE, Albuquerque, New Mexico

"Şimdiye kadar okuduğum en derin ve güzel kitaplardan biri. Bir hazine!"
-Virginia S. Humphrey, Cheshire, Connecticut

"Bu kitap bir mücevher ve herkes tarafından okunmalı! Mitch salı günlerini Mori ile geçirirken onların yanındaymışım gibi hissettim ve kendimi hayatta gerçekten neyin önemli olduğunu düşünürken buldum."
-Rev. David L. Klingensmith, Hastane Papazı, Fresno, Kaliforniya

"Zaten bilmemiz gereken ama bir şekilde unuttuğumuz şeyleri bize öğreten bilgelik ve sevgi dolu bir hikâye."
-Rev. L. Annie Forester, Emerita Bakan, John's Unitarian Kilisesi, Cincinnati, Ohio

CROWN
NEW YORK

BU KİTAP TANIDIĞIM
EN CESUR İNSANA,
KARDEŞİM PETER'E
İTHAF EDİLMİŞTİR.

İçindekiler

Teşekkür 11

Müfredat 13

Ders Özeti 16

Öğrenci 25

Görsel-İşitsel 29

Yönlendirme 36

Sınıf 42

Yoklama 50

İLK SALI
Dünya Hakkında Konuşuyoruz 57

İKİNCİ SALI
Kendine Acıma Üzerine Konuşuyoruz 64

ÜÇÜNCÜ SALI
Pişmanlıklar Üzerine Konuşuyoruz 70

Görsel-İşitsel, İkinci Bölüm 77

Profesör 80

DÖRDÜNCÜ SALI
Ölüm Üzerine Konuşuyoruz 87

BEŞİNCİ SALI
Aile Üzerine Konuşuyoruz 96

ALTINCI SALI
Duygular Üzerine Konuşuyoruz 106

Profesör, İkinci Bölüm 114

YEDİNCİ SALI
Yaşlanma Korkusu Üzerine Konuşuyoruz 120

SEKİZİNCİ SALI
Para Üzerine Konuşuyoruz 127

DOKUZUNCU SALI
Sevginin Seyri Üzerine Konuşuyoruz 134

ONUNCU SALI
Evlilik Üzerine Konuşuyoruz 145

ON BİRİNCİ SALI
Kültürümüz Üzerine Konuşuyoruz 154

Görsel-İşitsel, Üçüncü Bölüm 162

ON İKİNCİ SALI
Bağışlayıcılık Üzerine Konuşuyoruz 166

ON ÜÇÜNCÜ SALI
Mükemmel Bir Gün Üzerine Konuşuyoruz 173

ON DÖRDÜNCÜ SALI
Vedalaşma Günü 181

Mezuniyet 186

Sonuç 189

Sonsöz, 25. Yıl Baskısı 193

Teşekkür

Tüm hatıraları, özverileri ve rehberlikleri için Charlotte, Rob ve Jonathan Schwartz'a, Maurie Stein'a, Charlie Derber'e, Gordie Fellman'a, David Schwartz'a, Haham Al Axelrad'a, Mori'nin tüm meslektaşları ve dostlarına teşekkür etmek isterim. Editörüm Bill Thomas'a bu projeyi gerçekleştirirken gösterdiği titizlikten dolayı şükranlarımı sunarım. Ve her zaman olduğu gibi, bana kendimden daha fazla güvenen David Black'e sonsuz teşekkürler.

En çok da, Mori'ye, bu son tezi beraber yazmak istediği için teşekkürler. Hiç böyle bir öğretmeniniz oldu mu?

Müfredat

Yaşlı profesörümün hayatındaki son sınıfı haftada bir evindeki çalışma odasında, bir Japon gülünün pembe yapraklarını döktüğü pencerenin önünde geçti. Sınıf salı günleri kahvaltıdan sonra toplanıyordu. Konu hayatın anlamıydı. Ders kişisel deneyimlere dayanılarak anlatılıyordu.

Herhangi bir not sistemi olmamasına karşın, her hafta sözlü sınav yapılıyordu. Sınavda başarı sağlayabilmek için hem sorulara yanıt vermeniz, hem de kendi sorularınızı üretmeniz gerekiyordu. Profesörünüzün kafasını yastıkta uygun ve rahat bir noktaya yerleştirmek, gözlüklerini burun köprüsüne oturtmak gibi fiziksel performanslar göstermeniz de bekleniyordu. Ona bir elveda öpücüğü vermek size artı puan kazandırıyordu.

Ders kitabı yoktu. Konu başlıkları; sevgi, çalışma, toplum, aile, yaşlanma, bağışlama ve en son ölüm idi. Son ders çok kısaydı; sadece birkaç sözcükten ibaretti.

Mezuniyet töreni yerine bir cenaze töreni düzenlendi.

Final sınavları yerine tüm öğrenilenler üzerine uzun bir rapor yazmanız gerekiyordu. Aşağıda bu raporu bulacaksınız.

Profesörümün son sınıfı tek bir öğrenciden oluşuyordu.

O öğrenci bendim.

1979 baharının son günleri; sıcak, yapış yapış bir cumartesi öğleden sonrası. Hepimiz kampusün çimleri üzerinde, açılır kapanır tahta sandalyelere yan yana oturmuşuz. Üzerimizde mavi cüppeler var. Uzayıp giden söylevleri dinliyoruz. Sabırsızlanıyoruz. Tören bittiğinde artık Massachusetts, Waltham'daki Brandeis Üniversitesi'nin resmi mezunlarıyız. Çoğumuz çocukluktan erişkinliğe henüz adım atmış durumdayız.

Tören sonrası en sevdiğim öğretim üyelerinden Mori Schwartz'ı bulup ailemle tanıştırıyorum. Mori her an rüzgâr kendini alıp götürecekmiş gibi temkinli, küçük adımlarla yürüyen, kısa boylu ufak tefek bir adam. Mezuniyet günü cüppesinin içinde pırıl pırıl yeşil mavi gözleri, alnına düşen seyrelmeye yüz tutmuş beyaz saçları, kocaman kulakları, üçgen burnu ve püskül püskül gri kaşlarıyla İncil'den bir peygamber ile Noel cücesi karması bir şeye benziyor. Sanki birisinden yumruk yemiş gibi, üst dişleri çarpık, alt dişleri de içe bükük olmasına rağmen, gülümsediğinde, kendinizi ona hayatında duyduğu en güzel fıkrayı anlatmış gibi hissediyorsunuz.

Anneme ve babama bütün derslerine girdiğimi söylüyor. "Çok özel bir oğlunuz var" diyor. Utanarak yere bakıyorum. Ayrılmadan önce profesörüme bir gün önce bir alışveriş merkezinden satın aldığım, üstünde ad ve soyadının ilk harfleri yazılı deri bir evrak çantası armağan ediyorum. Onu unutmak istemiyorum. Belki de onun beni unutmasını istemiyorum.

"Mitch, sen iyi öğrencilerimdensin" diyor mutlulukla çantasını incelerken. Ardından beni kucaklıyor. İncecik kollarını sırtımda hissediyorum. Boyum ondan daha uzun. Sanki ben babayım, o da çocuk.

Bana sarılırken kendisini arayıp aramayacağımı soruyor; hiç tereddütsüz, "Tabii" diyorum.

Geri çekildiğinde, ağladığını görüyorum.

Ders Özeti

Ölüm fermanı 1994 yazında geldi. Mori uzun zamandan beri vücudunda garip şeyler olduğunu sezinliyordu. Dans etmeyi bıraktığı gün bunun farkındaydı.

Benim yaşlı profesörüm dans etmeyi hep çok sevmiştir. Hangi tür müzik olduğu önemli değildi. Rock and roll, big band ya da blues. Hepsinden hoşlanırdı. Neşeyle gözlerini kapar ve kendi ritim anlayışına uygun sallanır dururdu. Dansı her zaman göze hoş görünmezdi. Bir dans partnerine de ihtiyacı yoktu. Mori kendi başına dans ederdi.

Her Çarşamba, "Özgür Dans" diye bir şey için Harvard Meydanı'ndaki o kiliseye giderdi. Kilisede rengârenk ışıklar ve gürültülü ses yükselticiler vardı. Mori üzerinde beyaz tişörtü ve siyah eşofman altı, boynuna bir örtü sarılı, çoğunluğunu öğrencilerin oluşturduğu diğer dansçıların arasından süzülür ve hiç ayrım yapmadan o anda ne çalmaya başlarsa o müzikle dans ederdi. Jimmy Hendrix çalarken lindi dansı yapardı. Kıvrılır, döner, sırtından ter boşalıncaya kadar amfetamin almış bir orkestra şefi gibi kollarını sallar dururdu. Oradakilerin hiçbiri Mori'nin yıllarını sosyoloji bilimine adamış, birçok değerli kitaba imza atmış, saygıdeğer bir üniversitede öğretim üyesi olarak çalışan bir sosyo-

loji doktoru olduğunu bilmezdi. Herkes onun yaşlı bir kaçık olduğunu düşünüyordu.

Bir keresinde bir tango kaseti getirip çaldırtmıştı. Müzik salonu çınlatmaya başlayınca dans pistini ele geçirmişti. Kara sevdaya tutulmuş kızgın bir Latin âşık gibi bir oraya bir buraya koşuşturmuştu. Dans bitince herkes onu çılgınca alkışlamıştı. O dakikanın içinde sonsuza kadar kalabilirdi.

Fakat daha sonra dansı bıraktı.

Altmış yaşında astıma yakalandı. Nefes alma güçlüğü çekmeye başladı. Bir gün Charles Nehri'nin kenarında yürürken soğuk bir hava akımı neredeyse boğulmasına neden oluyordu. Hemen hastaneye kaldırıldı ve adrenalin iğnesi vuruldu.

Bu olaydan birkaç yıl sonra yürüme güçlüğü başladı. Bir dostunun doğum günü partisinde anlaşılmaz bir şekilde sendeledi. Bir başka akşam sinema çıkışı merdivenlerden yuvarlandı. Etraftakiler şaşırıp kalmıştı.

Biri, "Oksijen! Oksijene ihtiyacı var!" diye bağırdı.

Ne de olsa, Mori altmış yaşlarına merdiven dayamıştı, "Yaşlılık işte" deyip kolundan tutarak kalkmasına yardımcı oldular. Bizlere oranla kendisiyle çok daha fazla temas kuran birisi olan Mori, bunun "sadece yaşlılık"tan daha ciddi bir şey olduğunun farkındaydı. Hep bitkindi. Uyuma güçlüğü çekiyordu. Uyumayı başarabildiği zamanlarda da rüyasında ölmekte olduğunu görüyordu.

Bir çok doktora gitti. Doktorlar kan tahlili, idrar tahlili yaptılar. Makatından bir aletle girip bağırsaklarının içine baktılar. Hiçbir şey bulunamayınca doktorlardan biri, Mori'nin baldırından alınacak bir parçanın kas biyopsisini iste-

di. Laboratuvar sonuçları nörolojik bir sorunu işaret ediyordu. Daha farklı testlere tabi tutmak için Mori'yi hastaneye yatırdılar. Bu testlerden birinde Mori'yi bir çeşit elektrikli sandalye diyebileceğimiz bir alete oturttular ve elektrik akımı vererek vücudun nörolojik tepkilerini ölçtüler.

"Biraz daha incelemeliyiz" dedi doktor sonuçları aldıktan sonra.

"Niçin" diye sordu Mori. "Ne oldu?"

"Emin değiliz. Sizin işiniz yavaş gidiyor."

"İşiniz yavaş gidiyor" da ne demekti? Ne demeye çalışıyorlardı?

1994 yılının Ağustos ayında sıcak ve nemli bir gün, Mori karısı Charlotte ile nöroloji uzmanına gitti. Uzman haberi vermeden onlardan oturmalarını rica etti. Mori'nin hastalığı ALS idi ya da uzun ismiyle Amiyotrofik Lateral Skleroz. Lou Gehrig'in hastalığı; nörolojik sistemi kısa zaman içinde tamamıyla çökerten acımasız bir hastalık.

Bilinen bir tedavi şekli yoktu.

"Peki, bu hastalığa nasıl yakalandım?"

Bu sorunun da yanıtı yoktu.

"Peki ölümcül mü?"

Evet.

"Yani ölecek miyim?"

"Çok üzgünüm, ama evet."

Nöroloji uzmanı iki saat kadar Mori ve Charlotte ile oturdu ve sabırla tüm sorularını yanıtladı. Muayenehaneden ayrılırlarken, sanki yeni bir banka hesabı açmışlar gibi, ellerine ALS ile ilgili minik broşürler tutuşturuldu.

Dışarıda güneş pırıl pırıl parlıyordu. İnsanlar günlük işlerini yapıyorlardı. Bir kadın para atmak için parkmetreye yöneldi, bir diğeri metroya. Bir başka kadın ise alışveriş torbalarını arabasına yerleştiriyordu. Ve tüm bunlar olup biterken Charlotte'un kafasından milyonlarca soru geçiyordu: *Acaba ne kadar zamanımız kaldı? Yaşamımıza nasıl devam edeceğiz? Masrafların altından nasıl kalkacağız?*

Bu arada yaşlı profesörüm hayatın normal akışında devam etmesine şaşırmıştı. *Dünyanın durması gerekmiyor mu? Bana neler olduğundan haberleri yok mu?*

Dünya durmadı, hatta hiç umursamadı. Mori arabanın kapısını güçsüzce açmaya çalışırken, kendisini kocaman karanlık bir deliğe düşüyormuş gibi hissetti.

"*Şimdi ne olacak?*" diye düşündü.

Yaşlı profesörüm sorularına yanıt ararken hastalık her gün vücudunun bir başka bölümünü ele geçiriyordu. Bir gün arabayı garajdan çıkarmaya çalışırken fren pedalına basacak güce sahip olmadığını fark etti. Bu onun araba kullanmasını noktaladı.

Tökezlemeleri sıklaştığı için bir baston satın aldı. Bu, özgürce yürüyebilmesinin sonuydu.

Yüzme havuzuna gitti ve kollarında üstündekileri çıkartacak kadar güç olmadığını fark etti. Böylece ilk bakıcısını işe almak zorunda kaldı. Bu teoloji okuyan Tony adında bir öğrenciydi. Tony, Mori'nin mayosunu giyip çıkarmasına ve havuza girip çıkmasına yardımcı oluyordu. Çevredeki diğer yüzücüler onlara bakmıyor, kendi işleriyle uğraşıyor gibi

yapıyorlardı, ama gerçekte gözucuyla Mori'yi izliyorlardı. Böylece Mori'nin özel hayatı da noktalanmış oldu.

1994 sonbaharında Mori tepeler üzerine kurulu Brandeis kampusünde son dersini verdi. Kuşkusuz, bundan kaçınabilirdi; üniversite yönetimi böyle bir kararı anlayışla karşılardı. O kadar insanın önünde sıkıntı ve acı çekmenin ne anlamı vardı? Evde oturup hayatını düzenleyebilirdi. Ama işini bırakmak Mori'nin aklının köşesinden bile geçmemişti.

Bunun yerine, otuz yıllık yuvasına, sınıfa topallayarak girdi. Baston yardımı ile yürüdüğü için masasına ulaşması biraz zaman aldı. Sonunda masaya ulaşıp oturmayı başardığında burnunun ucundan gözlükleri kayıp düştü. Kafasını kaldırdı ve şaşkın gözlerle kendisini seyreden öğrencilere seslendi:

"Arkadaşlar, sanırım hepiniz sosyal psikoloji dersi için buradasınız. Ben bu dersi yirmi yıldır öğretiyorum. İlk kez böyle bir şeyi öğrencilerime söylemek zorunda kalıyorum; bu dersi seçmiş olmanız riskli bir durum, çünkü benim ölümcül bir hastalığım var. Bu dönemi tamamlayacak kadar yaşamayabilirim.

"Eğer bu sizin için bir sorun oluşturuyorsa, dersi bırakma kararınızı anlayışla karşılarım."

Mori, öğrencilerine gülümseyerek baktı.

Bu, sırrının sonuydu.

ALS hastalığı sürekli yanan bir mum gibidir. Sinir sistemini eritir ve vücudu bir parafin yığınına çevirir. Çoğu zaman ayaklardan yukarıya doğru çıkar. Kalça kaslarının

kontrolü kaybedildiğinde kişi artık ayakta duramaz. Ardından gövde kaslarının kontrolü kaybedilir ve kişi artık oturamaz. Eğer halen hayatta ise, boğazına takılı bir tüpten nefes alıp verir ve dipdiri ve tamamen canlı olan ruh, aynen bilim kurgu filmindeki kendi derisi içinde donup kalmış yaratık gibi, zayıf bir kabuk içine hapsolur ve sadece gak guk gibi sesler çıkarabilir ya da gözlerini kırpabilir. Bu, hastalığa yakalandıktan en geç beş yıl sonraki durumdur.

Mori'nin doktorları iki yılının kaldığını tahmin ediyorlardı.

Mori ise zamanının daha az olduğunu biliyordu.

Yaşlı profesörüm çok önemli bir karar almıştı; bunun temellerini daha başının üzerinde kılıç sallanır halde doktorun muayenehanesinden çıkarken atmaya başlamıştı: *Kendimi bırakıp yok olmayı mı bekleyeceğim, yoksa kalan zamanımı en iyi şekilde mi değerlendireceğim?*

Hayır, yok olup gitmeyecekti. Ölüyor olmaktan utanmayacaktı.

Bir bilim insanına yakışır biçimde, ölümü son projesi haline getirecekti; bu araştırma son günlerinin odak noktası olacaktı. Nasılsa herkes öleceğinden, kendisi üzerinde bir çalışma çok yararlı olacaktı. Hem araştırmacı, hem de araştırma konusu. İnsandan bir ders kitabı: *Yavaş ve sabırlı ölümümde beni inceleyin. Bana neler olacağına bakın. Benimle birlikte öğrenin.*

Mori yaşam ve ölüm arasındaki son köprüyü geçerken bu yolculuğu anlatacaktı.

Sonbahar dönemi çok çabuk geçti. Aldığı ilaçların sayısı arttı. Tedavi gündelik bir olay haline geldi. Hemşireler eve gelip Mori'nin titreyen bacaklarına fizik tedavi uyguluyor, kaslarını aktif tutabilmek için kuyudan su çeker gibi bacaklarını bir ileri bir geri hareket ettiriyorlardı. Hissettiği sürekli ve yoğun sertleşmeyi rahatlatmak için haftada bir masaj uzmanları geliyordu. Meditasyon öğretmenleriyle çalışmaya başladı. Gözlerini kapatıyor ve tüm düşüncelerinden sıyrılıp sadece "nefes al, nefes ver" tümcesine odaklanıyordu.

Bir gün bastonuyla kaldırıma çıkmaya çalışırken caddeye yuvarlandı. Baston yerine tekerlekli yürüme aracı kullanmaya başlamak zorunda kaldı. Hızla güçten düştüğü için tuvalete gidip gelmek onu çok yoruyordu; tuvaletini lazımlığa yapmaya başladı. Bunu yaparken kollarından destek almak zorundaydı; bu yüzden bir başkasının lazımlığı tutması gerekiyordu.

Özellikle onun yaşındaki insanlar böylesi durumlardan rahatsız olurdu. Ama benim yaşlı profesörüm Mori ne yaşıtlarına ne de birçoğumuza benziyordu. Eski meslektaşları ziyarete geldiğinde onlara, "Şimdi tuvaletimi yapmam gerekiyor. Bana yardımcı olabilir misin? Bundan rahatsızlık duymazsınız, değil mi?" diyordu.

Onlar da, bunu yapmaktan hiç rahatsızlık duymamalarına şaşırıyorlardı.

Aslında Mori, sayıları giderek artan ziyaretçilerine hoşça zaman geçirtiyordu. Ölüm, ölümün gerçekte ne anlama geldiği, toplumların ölümün ne anlama geldiğini bilmeden ondan korku duymaları gibi konular üzerine tartışma grup-

ları oluşturmuştu. Dostlarından, eğer kendisine gerçekten yardımcı olmak istiyorlarsa, sempati göstermelerini değil, daha sık ziyaretine gelerek ya da telefon ederek, daha önce de olduğu gibi, sorunlarını kendisiyle paylaşmalarını istiyordu; Mori hep mükemmel bir dinleyici olmuştu.

Tüm yaşadıklarına karşın sesi her zaman olduğu gibi güçlü ve davetkârdı ve kafasında milyonlarca ilginç düşünce titreşiyordu. Sanki, "ölüyor" sözcüğünün "işe yaramaz" sözcüğüyle eş anlamlı olmadığını kanıtlamayı kafasına koymuştu.

Yılbaşı geldi ve geçti. Kimseye söylememiş olmasına karşın, Mori gelen yılın hayatının son yılı olacağını biliyordu. Artık tekerlekli sandalye kullanıyor ve sevdiği tüm insanlara ulaşabilmek için zamanla yarışıyordu. Üniversiteden bir dostu kalp krizinden ölmüştü. Mori onun cenaze törenine katıldı, eve döndüğünde sinirleri çok bozuktu.

"Ne kadar yazık!" dedi. "İnsanların hakkında söylediği o güzel şeyleri duyma şansı olmadı."

Mori'nin daha iyi bir fikri vardı. Bir takım telefon görüşmeleri yaptı. Soğuk bir pazar öğleden sonrası evinde, akrabaları ve dostlarından oluşan küçük bir toplulukla bir "canlı cenaze töreni" düzenledi. Herkes konuştu. Yaşlı profesörüme saygılarını sundular. Bazıları ağladı. Bazıları güldü. Bir kadın şu şiiri okudu:

"Sevgili canım kuzenim,
Zaman içinde süzülürken sen,
Tıpkı dev bir çınar gibidir yaşlanmak bilmez yüreğin,
Katman katman genişleyen."

Mori onlarla birlikte ağladı, onlarla birlikte güldü. Sevdiğimiz insanlara, söylemeye hiç fırsat bulamadığımız o içten şeylerin tamamını o gün herkese söyledi Mori. "Canlı cenazesi" tam istediği gibi oldu.

Ancak Mori henüz ölmemişti.

Üstelik, hayatının en olağandışı bölümü henüz başlıyordu.

Öğrenci

Bu aşamada size, sevgili bilge profesörümü kucaklarken kendisini mutlaka arayacağıma söz verdiğim o yaz gününden sonra başımdan geçenleri anlatmalıyım.

Onu aramadım.

Aslında üniversiteden tanıdığım hiç kimseyi aramadım; ne bira içmekten başka bir işe yaramayan sınıf arkadaşlarımı, ne yanında uyandığım ilk kadını, ne de sevgili profesörümü. Mezuniyet sonrası yıllar beni, aynı gün üniversite kampusünden ayrılıp New York yollarına düşen, yeteneklerini dünyaya sunmaya hazır idealist yeni mezundan çok farklı birisi haline getirdi.

Dünya, gördüm ki, hiç o kadar ilgili değildi. Yirmili yaşlarımın başlarını kira ödeyerek ve gazete ilanları okuyarak geçirdim, yeşil ışık bana niçin yanmıyor diye hayret ediyordum. Hayalim ünlü bir müzisyen olmaktı (piyano çalıyordum) ama boş ve karanlık gece klüplerinde yerine getirilmeyen vaatlerle, sürekli bölünen gruplarla ve benden başka herkesi ilginç bulan yapımcılarla dolu yıllar hüsranla sona erdi. Hayatımda ilk kez başarısızlığa uğruyordum.

Ölümle ilk tanışmam yine o sıralar oldu. Bana müziği ve araba kullanmayı öğreten, kızlarla ilgili şakalar yapan, "büyüyünce onun gibi olacağım" dediğim, en çok sevdiğim da-

yım kırk dört yaşında pankreas kanserinden öldü. Kısa boylu ve kalın bıyıklı, yakışıklıca bir adamdı. Hayatının son yılını birlikte geçirdik. Onun hemen bir alt katındaki daireyi tutmuştum. Güçlü kuvvetli vücudu gözümün önünde yavaş yavaş eridi ve ardından şişti. Onu acı çekerken gördüm; o yemek masasında iki büklüm, elleriyle midesine bastırırken, dehşetle bükülmüş ağzı yarı aralık, "Aman tanrım!", "Peygamber aşkına!" diye bağırırken, yengem, iki oğlu ve ben hiçbir şey yokmuş gibi sessizce bulaşığa devam eder, gözlerimizi başka tarafa kaçırırdık.

Hayatım boyunca hiçbir zaman kendimi bu denli çaresiz hissetmemiştim.

Mayıs ayında bir akşam dayımla balkonda oturuyorduk. Hava ılık ve esintili idi. Ufuk çizgisine doğru baktı ve oğullarını bir dahaki okul yılına başlarken göremeyeceğini söyledi. Onlara göz kulak olup olamayacağımı sordu. Lütfen böyle konuşma dedim. Üzüntüyle baktı bana.

Birkaç hafta sonra öldü.

Cenaze töreninden sonra hayatım değişti. Sanki zaman çok değerliymiş, lavabo deliğinden akıp gidiyormuş ve ben yeterince hızlı hareket edemiyormuşum gibi hissediyordum. Artık yarısı boş gece klüplerinde piyano çalmak yoktu. Hiç kimsenin dinlemediği şarkılar yazmaya da paydostu. Okula geri döndüm ve gazetecilik mastırı yaptım. Aldığım ilk iş teklifi spor yazarlığıydı; hemen kabul ettim. Bir gazetede kadrolu olarak çalışırken, bir yandan da yazdığım makaleleri dergilere sattım. Hiçbir sınır tanımayan, gün ve saat bilmeyen bir tempoda çalıştım. Sabah uyanır uyanmaz dişlerimi fırçalar ve üstümü bile değişmeden daktilonun

başına geçerdim. Dayım hayatı boyunca aynı şirket için, nefret ettiği bir işte çalışmıştı–her gün aynı şey. Sonumun onunki gibi olmaması için ne gerekiyorsa yapmaya kararlıydım.

New York'tan Florida'ya, Florida'dan Detroit'e taşındım. *Detroit Free Press* için köşe yazıları yazmaya başladım. Detroit'ın spor konusundaki iştahı inanılmazdı. Profesyonel liglerde oynayan futbol, basketbol, beysbol ve hokey takımları vardı. Bu tam bana göreydi. Birkaç yıl sonra, sadece köşe yazılarıyla kalmayıp kitaplar yazar, radyo ve televizyon programları yapar ve bu programlarda ünlü futbolcularla ilgili atıp tutar hale gelmiştim. Bugün toplumu içine çeken medya girdabının bir parçasıydım ve herkes beni talep ediyordu.

Kiralamaktan vazgeçtim, satın almaya başladım. Tepenin üstünde bir ev satın aldım. Arabalar satın aldım. Tahviller, hisse senetleri satın aldım. Sanki beşinci vitesteydim. Yaptığım her şey için bir süre belirliyor ve o süre bitmeden işi mutlaka tamamlıyordum. Çılgınca jimnastik yapıyor, deli gibi araba kullanıyordum. Hiçbir zaman düşleyemeyeceğim kadar para kazandım. Tempoma ve sık sık ortadan yok oluşlarıma aldırmayan ve bana aşık olan Janine adında esmer bir kadınla tanıştım. Yedi yıl kadar bir sürenin sonunda evlendik. Düğünden bir hafta sonra işe geri döndüm. Janine'—ve kendime—söz verdim; bir gün gerçek bir aile kuracaktık. Bunu Janine de çok istiyordu. Ama o gün hiç gelmedi.

Onun yerine kendimi yeni başarıların altına gömdüm. Böyle davranarak her şeyi kontrol edebilir, hayatıma en son

damlasına kadar tüm mutlulukları sığdırabilir ve tüm bunları dayım gibi hastalanıp ölmeden (ki bu benim doğal kaderimmiş gibi geliyordu) yaşama geçirebilirdim.

Mori'ye gelince; evet onu ve "insan olmak", "başkalarıyla ilişki kurmak" gibi konularda bana öğrettiklerini ara sıra hatırlıyordum, ama bunlar başka bir yaşama ait düşlermiş gibi geliyordu. Yıllar boyu Brandeis Üniversitesi'nden gelen tüm yazıları okumadan yırtıp atmıştım. Benden para dışında ne istiyor olabilirlerdi ki? Bu yüzden Mori'den hiç haberim yoktu. Bana onunla ilgili haberler verebilecek insanların telefon numaraları da uzun zamandan beri tavan arasında tozlanmış karton bir kutunun içinde duruyordu.

Eğer bir akşam geç saatlerde televizyon kanallarını karıştırıyor olmasaydım ve kulağıma.....

Görsel-İşitsel

Mart 1995'de, içinde ABC televizyonunun Gece Hattı programının sunucusu Ted Koppel'i taşıyan bir limuzin, Mori'nin Massachusetts, West Newton'daki evinin önünde, karla kaplı kaldırıma yanaştı.

Mori artık zamanının tamamını tekerlekli sandalyede geçiriyordu. Tekerlekli sandalyeden yatağa, yataktan tekerlekli sandalyeye ağır bir çuval gibi indirilip bindirilmeye alışmaya çalışıyordu. Yemek yerken öksürük tutuyordu ve çiğnemek işkence gibi geliyordu. Ayakları cansızdı. Artık hiçbir zaman yürüyemeyecekti.

Her şeye karşın morali yerindeydi. Sürekli yeni fikirler geliştiriyordu. Not defterlerine, kullanılmış zarfların üzerine, dosyalara, müsvedde kağıtlarına, o anda eline ne geçerse onun üzerine yazıyordu. Mori, ölümün gölgesinde yaşamaya dair felsefe parçacıkları karalıyordu. "Yapabileceklerini de, yapamayacaklarını da kabullen", "Geçmişi olduğu gibi, reddetmeden ve ondan kurtulmaya çalışmadan kabullen", "Kendini ve başkalarını affetmeyi öğren", "Bir şeylere girişmek için çok geç olduğunu varsayma."

Kısa zamanda, dostlarına da aktardığı bu aforizmaların sayısı elliyi bulmuştu. Maurie Stein adında Brandeis Üniversitesi profesörlerinden bir dostu bu aforizmalardan öyle-

sine etkilenmişti ki, onları *Boston Globe* gazetesine gönderdi. Gazetede Mori hakkında uzun bir yazı çıktı. Başlığı şöyleydi:

BİR PROFESÖRÜN SON DERSİ: KENDİ ÖLÜMÜ

Yazı Gece Hattı programı yapımcılarından birinin gözüne ilişmiş ve o da gazeteyi alıp Washington'daki Ted Koppel'e götürmüştü.

"Şuna bir göz at" demişti Koppel'e.

Çok geçmeden Koppel'in limuzini Mori'nin evinin önünde belirivermiş ve kameramanlar oturma odasına doluşmuştu.

Ünlü televizyoncuyla tanışmak için Mori'nin birkaç dostu ve yakını da gelmişti. Koppel kapıdan girince hepsi heyecandan titredi. Mori'nin dışında herkes heyecanlıydı. Tekerlekli sandalyesiyle öne çıktı, kaşlarını kaldırdı ve yüksek perdeden, şarkı söyler gibi çıkan sesiyle gürültüyü bastırdı:

"Ted, bu söyleşiyi yapmayı kabul etmeden seninle görüşmem lazım."

Garip bir sessizliğin ardından iki adam Mori'nin çalışma odasına çekildiler ve kapı kapandı.

"Umarım" dedi dışarıda kalanlardan biri fısıldayarak, "Ted Mori'nin üstüne fazla gitmez."

"Umarım Mori Ted'in üstüne fazla gitmez" dedi diğeri.

Çalışma odasına girince Mori Ted'e oturmasını işaret etti. Ellerini kucağında birleştirdi ve gülümsedi.

"Yüreğine çok yakın bir şeyden söz et" diye başladı Mori.

"Yüreğime mi?"

Koppel yaşlı adamı inceledi. "Tamam" dedi temkinli bir sesle ve çocuklarından sözetmeye başladı. Çocukları yüreğine yakındı, değil mi?

"Peki" dedi Mori. "Şimdi inançlarından söz et."

Koppel rahatsız oldu. "Bu tür konuları sadece bir-iki dakika önce tanıştığım insanlarla konuşmam genelde."

"Ted, ben ölüyorum" dedi Mori gözlüğünün üstünden bakarak. "Çok fazla zamanım kalmadı."

Koppel güldü. Tamam. İnançlar. Marcus Aurelius'tan canı gönülden inandığı bir alıntı yaptı.

Mori kafasını salladı.

"Peki şimdi *ben* sana bir soru sorayım" dedi Koppel. "Benim programımı hiç izledin mi?"

Mori omuz silkti. "Sanırım iki kez."

"İki kez mi, o kadarcık mı?"

"Kafanı takma. Oprah'ı sadece bir kez izledim."

"Peki, programı nasıl buldun?"

Mori durakladı. "Dürüst olmamda bir sakınca var mı?"

"Lütfen."

"Senin bir narsisist olduğunu düşündüm."

Koppel kahkahaların arasından yanıtladı.

"Ama ben narsisist olamayacak kadar çirkinim."

Kısa bir süre sonra, oturma odasındaki şöminenin önünde söyleşiye başladılar. Koppel şık mavi takımı içindeydi, Mori'nin üzerindeyse bollaşmış gri bir süveter vardı. Mori daha düzgün bir şeyler giymeyi ve makyajı reddetmişti. Onun felsefesine göre ölüm utanılacak bir şey olmamalıydı; ölümün burnuna pudra sürdürtmeyecekti.

Mori kameranın önüne tekerlekli sandalyesiyle geçtiği için bacakları ekrana yansımıyordu. Henüz kollarını hareket ettirebildiği için—Mori hep iki kolunu birden sallayarak konuşurdu—hayatının sonuyla bütünleşmesini büyük bir tutkuyla anlattı.

"Ted" dedi, "Tüm bunlar başladığında kendi kendime şunu sordum: 'Şimdi birçok insanın yaptığı gibi her şeyden elimi eteğimi çekip ölüme teslim mi olacağım, yoksa yaşamaya mı devam edeceğim?' Yaşamaya devam etmeye karar verdim—en azından yaşamaya çalışmaya diyeyim—ağırbaşlı, cesur, esprili ve renkli bir şekilde.

"Bazı sabahlar ağlıyorum, ağlıyor ve kendim için yas tutuyorum. Bazı sabahlar çok kızgın ve acı dolu oluyorum. Fakat bu çok uzun sürmüyor. Hemen kalkıp, 'Yaşamak istiyorum' diyorum.

"Şimdiye kadar bunu başardım. Bundan sonra devam edebilecek miyim? Bilemiyorum. Ama başaracağıma dair kendimle iddiaya giriyorum."

Koppel Mori'nin söylediklerinden çok etkilenmişti. Ölümün getirdiği aşağılanma duygusundan söz açtı.

"Aslını istersen Fred" dedi Mori ve hemen ardından düzeltti, "Ted demek istemiştim."

"İşte aşağılanma diye buna denir" dedi Koppel gülerek.

Ölümden sonra yaşam ve Mori'nin artan ölçüde başkalarına bağımlı hale gelmesi üzerine konuştular. Şu anda bile yardım olmadan yemek yiyemiyor, oturamıyor ve bir yerden bir yere gidemiyordu. Koppel Mori'ye bu yavaş ve sinsi yıkılışın en zoruna giden kısmının hangisi olduğunu sordu.

Mori durakladı. Bu şeyi televizyonda söyleyip söyleyemeyeceğini sordu.

Koppel sorun olmadığını belirtti.

Mori, Amerika'nın en ünlü söyleşi programcılarından biri olan Ted Koppel'in gözlerinin içine baktı ve "İşin doğrusunu istersen Ted" dedi, "çok yakın bir gelecekte birisinin kıçımı silmeye başlaması gerekecek."

Program bir cuma akşamı yayımlandı. Washington'daki masasından Ted Koppel programı açarken sesinden otorite fışkırıyordu.

"Mori Schwartz kimdir?" diye başladı. "Ve bu gecenin sonunda niçin bir çoğumuzun ilgi odağı haline gelecek?"

Bin kilometre uzakta, tepenin üzerindeki evimde oturmuş televizyon kanallarını karıştırıyordum. "Mori Schwartz kimdir?" tümcesini duydum ve donup kaldım.

1976 yılı bahar döneminde ilk dersimiz. Mori'nin üniversitedeki odasına giriyorum ve tüm duvarları kaplayan raflar dolusu kitabı görüyorum. Sosyoloji, felsefe, teoloji ve psikoloji üzerine sayısız kitap. Parke zeminde büyük bir halı var ve pencere kampusün bahçesine bakıyor. Bahçede defterlerini karıştıran ve ders programlarına göz atan birkaç öğrenci var. Çoğunluğu kot pantolon, sandalet ve kareli pazen gömlek giymiş. Bu kadar az öğrencinin bulunduğu bir dersi ekmek hiç de kolay olmayacak diye düşünüyorum kendi kendime. Belki de bu derse hiç yazılmamalıydım.

"Mitchell?" Yoklama listesinden ismimi okuyor.

Elimi kaldırıyorum.

"Mitchell diye mi hitap edeyim size, yoksa Mitch'i mi tercih edersiniz?"

Bugüne dek hiçbir öğretmenim bana bunu sormamıştı. Sarı boyunlu kazağı, yeşil kadife pantolonuyla bir perçem beyaz saçı alnına düşmüş bu adamın karşısında şaşalıyorum.. Gülümsüyor.

Mitch, diyorum. Dostlarım bana Mitch diye hitap eder.

"Tamam, Mitch" diyor bir pazarlığı kapatır gibi.

"Hey, Mitch!"

Efendim?

"Umarım ileride bir gün beni dostun olarak hatırlarsın."

Yönlendirme

Kiralık arabamla Boston'un sakin bir dış semti olan West Newton'da Mori'nin sokağına saptığımda, bir elimde kahve fincanı, diğer elim direksiyonda, kulağımla omzum arasına sıkıştırdığım telefondan yapımcının birine laf anlatmaya çalışıyordum. Gözlerim bir saate bakıyor—dönüş uçağım birkaç saat sonra kalkacaktı—bir sokak boyunca evlerin numaralarını tarıyordu. Arabanın radyosu açıktı. Kulağım haberlerdeydi. Benim tarzım böyleydi, hep beş işi birden yapardım.

"Teybi başa sar, o kısmı yeniden dinleyeyim" dedim yapımcıya.

"Sarıyorum" dedi. "Bir saniye."

Aniden kendimi aradığım evin önünde buldum. Frene bastığımda kahve kucağıma döküldü. Araba durduğunda bahçede büyük bir Japon akçaağaç ve altında oturan üç siluet gözüme ilişti. Genç bir erkek, tekerlekli sandalyede yaşlı küçük bir adam ve hemen onun yanında orta yaşlı bir kadın.

Mori.

Yaşlı profesörümü görünce dondum kaldım.

"Alo, bağlantı mı kesildi, alo, Mitch?"

Onu on altı yıldır görmemiştim. Saçları çok seyrelmiş ve neredeyse bembeyaz olmuştu, yüzü incecikti. Aniden böyle bir buluşma için hazır olmadığımı hissettim, üstelik telefon görüşmemi de kesemiyordum. Benim geldiğimi fark etmediğini umdum; etrafta birkaç tur atıp hem telefondaki işimi bitirmeyi hem de kendimi psikolojik olarak bu karşılaşmaya hazırlamayı düşündüm. Fakat bir zamanlar çok iyi tanıdığım şimdi ise erimeye yüz tutmuş bu küçük adam, orada oturmuş arabama bakıyor ve beni yeniden görmenin mutluluğuyla gülümsüyordu.

"Alo, hâlâ hatta mısın Mitch?" dedi yapımcı bir kez daha.

Birlikte geçirdiğimiz tüm zamanlar, bana gösterdiği sabır ve yaptığı iyilikler adına o saniye telefonu elimden atıp arabadan fırlamam ve Mori'yi doyasıya kucaklamam, sımsıkı sarmam gerekirdi.

Bunun yerine, kontağı kapatıp arabanın içinde bir şeyler arıyormuş gibi yaparak saklandım ve oradan yapımcıyla görüşmeye devam ettim.

Ölmek üzere olan yaşlı profesörüm evinin önünde sabırsızlıkla beni beklerken başarabildiğim en iyi şeyi yapmaya devam ettim: İşimin içine daha da gömüldüm. Bundan gurur duymuyorum, ama olay gerçekten böyle gelişti.

Beş dakika sonra, Mori beni öpüyordu ve incelmeye yüz tutmuş saçları yanağımı okşuyordu. Ona yere düşürdüğüm anahtarlarımı aradığım için arabadan çıkmamın uzun sürdüğünü söyledim. Sanki yalanımı ezer gibi onu daha da güçlü sıktım kollarımın arasında. Ilık ilkbahar hava-

sına karşın üzerinde bir ceket vardı ve bacakları bir battaniyeyle örtülüydü. Mori, ilaç tedavisi uygulanan insanların çoğu gibi ekşimsi kokuyordu. Yüzünü yüzüme yaklaştırdığında güçlükle nefes aldığını fark ettim.

"Eski dostum benim" diye fısıldadı. "Sonunda geri dönebildin."

Oturduğu yerden elleriyle dirseklerime tutunup bir ileri bir geri sallanarak sarılıyordu bana. Yıllar sonra böylesi bir sevgi gösterisi bir hayli şaşırtıcıydı. Tabii, ben geçmiş ve bugün arasına ördüğüm duvar yüzünden bir zamanlar birbirimize ne kadar yakın olduğumuzu unutmuştum. Mezuniyeti, çantayı, ben ayrılırken döktüğü göz yaşlarını anımsadım. Ve birden tıkanıp kaldım; çünkü derinlerde bir yerde, benim artık onun hatırladığı o iyi, armağan getirici öğrenci olmadığımı biliyordum.

Tek ümidim, kendisiyle geçireceğim birkaç saat içinde Mori'nin benim artık hatırladığı o eski öğrenci olmadığımı anlamamasıydı.

Eve girdik ve yandaki komşunun evine bakan pencerenin önündeki masaya oturduk. Mori tekerlekli sandalyesinde rahat oturabilmek için bir süre uğraş verdi. Âdeti olduğu üzere beni doyurmak istedi, kabul ettim. Connie adındaki şişman İtalyan bakıcı bize ekmek ve domates kesti, yanına tavuk salatası, humus ve bir tür kısır koydu.

Yiyeceklerle birlikte birkaç değişik ilaç da geldi. Mori ilaçlara baktı ve iç çekti. Gözleri hatırladığımdan daha çökkün, çene kemikleri daha belirgindi. Bu Mori'nin olduğundan daha sert ve yaşlı görünmesine neden oluyordu. Gülümsediği zaman kırışık yanak derileri bir akordeon gibi toparlanıyordu.

"Mitch" dedi yumuşak bir sesle. "Ben ölüyorum, biliyorsun."

Evet, biliyordum.

"Peki, öyleyse" dedi. İlaçlarını yutup kağıt bardağını yere koydu ve derin bir iç çekti. Konuşmaya devam etti: "Ölüyor olmanın nasıl bir şey olduğunu sana anlatayım mı?"

Nasıl olduğunu mu? Ölüyor olmanın mı?

"Evet" dedi.

Böylece son dersimiz ben fark etmeden başlamış oldu.

Üniversitenin ilk yılıydı. Mori üniversitedeki öğretim üyelerinin en yaşlısı, bense liseyi bir yıl erken bitirdiğim için sınıfın en genciydim. Toyluğumu örtmek için eski gri bir kazak giyiyor, mahallenin jimnastik salonunda boks çalışıyor ve ağzımda yanmayan bir sigarayla dolaşıyordum. Pencerelerinden bangır bangır müzik taşan, paralanmış bir Mercury Cougar kullanıyordum. Kimliğimi sert erkeklikte arıyordum–ama Mori'nin yumuşaklığı beni çekiyordu. Bana, olduğundan farklı görünmeye çalışan çocuk muamelesi yapmadığı için, onunla beraber olmak beni rahatlatıyordu.

İlk dersi sona erince Mori'nin bir başka dersine yazıldım. Kolay not verirdi ve ne not verdiğini pek önemsemezdi. Bir yıl, sınıfındaki öğrencilerin Vietnam Savaşı'na gönderilmek üzere orduya alınmasını önlemek için tüm erkek öğrencilere 100 verdiği söylenirdi.

Mori'ye "koç" demeye başlıyorum. Aynen ortaokuldaki koşu antrenörüme hitap ettiğim gibi. Bu takma ad Mori'nin de hoşuna gidiyor.

"Koç" diyor. "Tamam. Senin koçun olacağım. Sen de benim oyuncum olursun. Hayatta oynamak için yaşlı olduğum güzel rolleri sen oynarsın."

Bazen kafeteryada birlikte yemek yerdik. Mori'nin benden de sakar olması hoşuma giderdi. Çiğnemek yerine konuşur, ağzı açık güler, ağzında koca bir yumurta salatası lokması, dişlerinin arasından etrafa sarı parçacıklar saçılırken tutkuyla bir düşünceyi anlatmaya çabalardı.

Beni gülmekten çatlatırdı. Onu tanıdığım süre içinde hep karşı konulmaz iki şey arzu etmişimdir: Ona sarılmak ve acilen peçete yetiştirmek.

Sınıf

Güneş yemek odasının penceresinden içeri daldı ve parke zemine vurdu. İki saattir orada oturmuş sohbet ediyorduk. Yine telefon çaldı ve Mori yardımcısı Connie'den cevap vermesini rica etti. Connie arayanları Mori'nin siyah randevu defterine kaydediyordu. Dostlar, meditasyon hocaları, bir tartışma grubu, bir dergi için fotoğraf çekmek isteyen birisi. Benim kendisini ziyarete gelmeye meraklı tek kişi olmadığım apaçık ortadaydı. Gece Hattı programı ona ün getirmişti, ama ben daha çok dostlarının sayısından etkilenmiştim, belki de gıpta etmiştim. Üniversitede sürekli etrafımda olan o "en iyi dost"lar şimdi neredeydi? Nereye kaybolmuşlardı?

"Biliyor musun Mitch, ölmekte olan biri olduğum için şimdi herkese daha ilginç geliyorum."

Sen her zaman ilginçtin.

"Ha, çok iyisin."

Hayır, hiç de değilim, diye düşündüm.

"Olay şundan ibaret: İnsanlar beni bir köprü olarak görüyorlar. Eskiden olduğu kadar canlı değilim, ama ölü de değilim. Yani ..... sanki ikisinin ortasında bir yerdeyim."

Öksürdü ve gülümsemeye devam etti. "En büyük ve en son yolculuğa çıkmak üzereyim. İnsanlar giderken yanları-

na neler almaları gerektiğini benden öğrenmek istiyorlar."

Gene telefon çaldı.

"Mori, seni arıyorlar, konuşabilecek misin" diye sordu Connie.

"Eski bir dostla sohbet ediyorum şimdi. Sonra aramalarını söyle."

Beni niçin bu kadar sıcak karşıladığını anlayamıyordum. On altı yıl önce mezun olmuş gelecek vaat eden o öğrenci de değildim artık. Ve eğer Gece Hattı programı olmasaydı, Mori'yi hiç göremeyecektim. Bu durumu haklı gösterecek, bugünlerde herkesin kullandığından daha iyi bir gerekçem de yoktu. Kendimi hayatımın siren seslerine fazlasıyla kaptırmıştım. Çok meşguldüm.

Bana ne oldu böyle, diye sordum kendi kendime. Mori'nin yüksek perdeden, buğulu sesi beni üniversite yıllarıma geri götürmüştü. O yıllarda zenginlerin şeytani kişiler, gömlek ve kravatın da bir tür hapishane üniforması olduğuna inanırdım. Canımızın çektiği anda kalkıp gitme özgürlüğü olmadan—yüzünüzde tatlı bir rüzgâr, altınızda bir motosiklet Paris sokaklarından geçip basıp Tibet dağlarına gidemiyorsanız—hayatın hiç de güzel sayılmayacağını düşünürdüm. *Bana ne oldu?*

Seksenler oldu. Ardından doksanlar. Ölümler, hastalıklar, şişmanlık ve kelleşme oldu. Bir çok hayalimi daha yüksek bir maaşla değiştirdim. Ve tüm bunlar olurken ne yaptığımın farkında bile değildim.

Ama şimdi Mori yanı başımdaydı. Sanki uzun bir tatilden geri dönmüştüm ve o gene üniversite yıllarımızın büyüsüyle konuşuyordu.

"Yüreğini paylaşabileceğin birini bulabildin mi" diye sordu.

"İçinde yaşadığın topluma katkıda bulunuyor musun?

"Kendinle barışık mısın?

"Olabileceğin kadar insan olmaya çalışıyor musun?"

Kıvranıyor, zaten bu sorularla boğuştuğumu göstermek istiyordum. *Bana ne oldu?* Bir zamanlar para için çalışmayacağıma kendi kendime söz vermiştim. Barış Gönüllülerine katılacak ve insana esin kaynağı olacak güzellikte yerlerde yaşayacaktım.

Tam tersine on yıldır Detroit'te oturuyor, aynı berberi, aynı bankayı kullanıyor, aynı iş yerinde çalışıyordum. Otuz yedi yaşındaydım, üniversitede olduğumdan daha verimli hale gelmiş, bilgisayarlara, modemlere ve cep telefonlarına endeksli bir hayat yaşıyordum. Benim gibi insanları umursamayan zengin sporcular hakkında makaleler yazarak hayatımı kazanıyordum. Akranlarım arasında en küçük olan değildim artık, gri süveterler giyip ağzımda yanmayan sigaralarla dolaşmıyordum. Yumurta salatası yerken hayatın anlamına dair sohbetler de yapmıyordum.

Günlerim çok yoğun geçiyordu ama gene de zamanın çoğunda yaşamıma bir tatminsizlik duygusu hâkimdi.

Bana ne oldu?

"Koç" dedim aniden takma adını hatırlayarak.

"Evet, hâlâ senin koçunum."

Mori gülümsedi. Kırk dakika kadar önce başladığı yemeğine devam etti. Şimdi ellerini seyrediyordum. Sanki yemek yemeyi yeni öğrenmiş gibi ihtiyatla kullanıyordu elle-

rini. Bıçakla çok sert bastıramıyordu. Parmakları titriyordu. Her lokma ayrı bir mücadeleyi gerektiriyor; yutmadan önce lokmaları iyice çiğniyor, bazen ağzındakiler dudaklarının kenarından akıyor ve elinde tuttuğu şeyi bırakıp yüzünü bir mendille silmek zorunda kalıyordu. Teninin bilekten parmak eklemlerine kadar olan kısmı yaşlılık lekeleriyle kaplıydı ve iyice gevşemişti, haşlanmış tavuk butu derisi gibi sarkıyordu.

Bir süre, bir genç ve bir yaşlı adam olarak odanın sessizliğinde yemeğe devam ettik. Bunun utandırıcı bir sessizlik olduğunu düşündüm, ama gerçekte bu durumdan utanan sadece bendim.

"Ölüyor olmak" dedi Mori ansızın, "üzülmek gereken şeylerden sadece biri. Ya mutsuz yaşamaya ne demeli? Ziyaretime gelenlerin çoğu mutsuz."

Niçin?

"Her şeyden önce, toplumumuz insanların kendileriyle mutlu ve barışık yaşamasına zemin hazırlayan, böyle yaşamayı öğütleyen bir kültüre sahip değil. Yanlış şeyleri öğretiyoruz. 'Bu kültür bana uymuyorsa, ben de ona uymam' diyebilecek kadar güçlü olması gerekiyor bireyin. Kendi kültürünü yarat. Ama çoğu insan bunu yapamıyor. Şu halimle bile benden daha mutsuz olan birçok insan var.

"Ölüyor olabilirim, ama çevremde hep beni seven ve gözeten insanlar var. Bunu kendi adına kaç kişi söyleyebilir?"

"Kendine acıma" durumuna bu denli yabancı olması beni müthiş hayrete düşürüyordu. Mori artık dans edemeyen, yüzemeyen, kendi kendine banyo yapamayan ve hatta yürüyemeyen, zil çalınca kendi evinin kapısına gidemeyen, hat-

ta yatakta bir taraftan diğerine yardımsız dönemeyen bir insandı. Nasıl oluyordu da durumunu bu denli rahat kabullenebiliyordu? Onu çatalıyla savaş verirken gördüm; bir parça domatesi almaya çalışırken iki kez üst üste ıskalamak gibi zavallı sahnelere de şahit olmama karşın, varlığının her zaman yatıştırıcı ve büyülü bir huzur kaynağı olduğunu itiraf etmeliyim.

Saatime—alışkanlıktan—şöyle bir baktım. Gecikiyordum ve bu yüzden uçuşumu erteletmeye karar verdim. O an Mori, bugün dahi hatırlayınca tüylerimi ürperten bir şey söyledi.

"Nasıl öleceğim biliyor musun?"

Hayret içinde kaşlarımı kaldırdım.

"Boğulacağım. Evet. Ciğerlerim astım yüzünden bu hastalığı kaldıramaz. Bu ALS denen hastalık vücudumun üst kısımlarına doğru ilerliyor. Bacaklarımı aldı. Kısa zaman içinde kollarımı ve ellerimi de alacak. Ve akciğerlerime vurunca..."

Omuzlarını silkti.

"... batacağım."

Ne diyeceğimi bilemiyordum. "Evet, biliyorsun ... Hiçbir zaman ..... tam bilemezsin."

Mori gözlerini kapattı. "Biliyorum, Mitch. Benim ölümümden korkmamalısın. Çok güzel bir yaşam sürdüm ve hepimiz o mutlak sona yaklaştığımı biliyoruz. Dört ya da beş ayım var."

Haydi canım, dedim. Kim bilebilir...

"Ben" dedi yumuşak bir ses tonuyla. "Küçük bir test bile yapılabilir. Bir doktor öğretti."

Bir test mi?

"Birkaç kez nefes al."

Söylediğini yaptım.

"Şimdi bir kez daha, ama bu kez nefesini bırakırken, bir daha nefes alıncaya kadar sayabildiğin kadar say."

Nefes verirken çabucak saydım. Nefesim tükenmeden yetmişe ulaşmıştım.

"Güzel" dedi Mori. "Sağlıklı ciğerlere sahipsin. Şimdi beni izle."

Nefes aldı ve hafif bir sesle nefes verişini saymaya başladı. "Bir-iki-üç-dört-beş-altı-yedi-sekiz-dokuz-on-on bir-on iki-on üç-on dört-on beş-on altı-on yedi-on sekiz..."

Nefes almak için durdu.

"Doktorun benden bunu yapmamı ilk isteyişinde yirmiye ulaşabiliyordum. Şimdi sadece on sekiz."

Gözlerini kapattı ve başını salladı. "Pilim bitik."

Sinirli bir biçimde parmaklarımla kalçama vuruyordum. Bir öğleden sonra için bu kadar yeterdi.

"Yeniden gel ve yaşlı profesörünü ziyaret et" dedi uğurlarken sarıldığında.

Onu yeniden ziyarete geleceğime söz verdim; daha önce de bu sözü vermiş olduğumu aklıma getirmemeye çalıştım.

Kampusteki kitapçıya Mori'nin okuma listesinde yer alan kitapları soruyorum. O güne dek varlıklarından dahi haberim olmayan Gençlik: Kimlik ve Kriz, Ben ve Sen, Bölünmüş Benlik *gibi kitaplar satın alıyorum.*

Üniversiteye başlamadan önce insan ilişkilerinin bilim olarak ele alınabileceğini bilmiyordum. Mori'yle tanışıncaya dek buna inanmazdım.

Fakat onun kitap sevgisi gerçek ve bulaşıcı. Bazen ders bitip herkes sınıfı terk ettikten sonra ciddi söyleşiler yapıyoruz. Bana hayatımla ilgili sorular soruyor ve ardından Erich Fromm, Martin Buber ve Erik Erikson'dan alıntılar yapıyor, kendi düşüncelerini bir dip notmuşçasına dile getirerek alçakgönüllülük yapıyor. İşte ancak böyle zamanlarda onun gerçekten bir amca değil bir profesör olduğuna kanaat getiriyorum. Bir öğleden sonra yaş dönümü nedeniyle yaşadığım kafa karışıklığını dile getiriyorum; benden beklenenler ile benim kendim için istediklerim uyuşmuyor.

"Sana zıtların geriliminden söz ettim mi hiç?" diyor.

Zıtların gerilimi mi?

"Hayat bir dizi ileri ve geri çekilmeden ibarettir. Sen bir

şey yapmak istersin, ama başka bir şey yapman gerekmektedir. Bir şey seni üzer, ama üzülmemen gerektiğini bilirsin. Bazı şeyleri elde veri olarak kabul edersin, fakat hiçbir şeyin garantisi olmadığını da bilirsin.

"Zıtların gerilimi, lastik bir bandı çekmek gibidir. Ve çoğumuz bunun ortasında bir yerde yaşarız."

Bir güreş müsabakası gibi, diyorum.

"Güreş müsabakası mı?" diye gülüyor. "Evet, yaşamı o şekilde tanımlayabilirsin."

Peki hangi taraf kazanır, diye soruyorum.

Bana gülümsüyor. Gözlerinin çevresi kırışık, dişleri çarpık.

"Sevgi kazanır, sevgi hep kazanır."

Yoklama

Birkaç hafta sonra Londra'ya uçtum. Wimbledon Tenis Turnuvası'nı izleyip haber yapacaktım. Bu, izleyicilerin oyuncuları yuhalayıp park yerlerinde sarhoş dolanmadığı ender spor olaylarındandır. Londra ılık ve bulutluydu. Sabahları ağaçlarla çevrili yoldan geçerken çilek ve krema satıcılarını, iade biletleri satın alıp alamayacaklarını öğrenmek için sıraya girmiş gençleri görüyordum. Hemen giriş kapısının dışında rengârenk İngiliz bulvar gazetelerini satan bir gazeteci kulübesi vardı. Gazeteler yarı çıplak kadınlar, kraliyet ailesinin paparazzi fotoğrafları, yıldız falları, spor, piyango çekilişleri ve ufak tefek gerçek haberle doluydu. DIANA, CHARLES İLE SIRAYA GİRDİ ya da GAZZA TAKIMINA, BANA MİLYONLARI VERİN DEDİ gibi gazete manşetleri küçük karatahtalar üzerine yazılıyor ve bunlar en son gelen gazete kümelerinin önüne konuyordu.

İnsanlar bu gazeteleri ve dedikodularını büyük bir tutkuyla yer yutarlar. İngiltere'ye olan önceki ziyaretlerimde aynı şeyi ben de yapmıştım. Ama şimdi aptalca, saçma sapan bir şey okuyunca nedense Mori'yi düşünüyorum. Onu orada, Japon akçaağaçlı ve parke zeminli evde nefesini sayarken hayatı en son damlasına kadar, sevdikleriyle birlikte yaşamaya çalışırken düşlüyorum. Ben ise, kişisel olarak hiç ilginç bulmadığım sinema yıldızları, süper modeller,

Prenses Di, Madonna ya da John F. Kennedy Jr. ile ilgili çıkan en son patırtılar üzerine saatler harcıyordum. Garip bir şekilde, tükenmekte olduğu için yas tutmakla birlikte, onun kaliteli zamanına gıpta ediyordum. Niçin tüm bu saçmalıklara zaman ayırıyorduk? Amerika'da O.J. Simpson davası tüm hızıyla devam ediyordu. İnsanlar, iş yerinde yemek aralarını mahkemeyi seyrederek geçirdikleri yetmiyormuş gibi, geri kalan kısmını akşam eve döndüklerinde seyredebilmek için video kasetlere kaydediyorlardı. Bu insanlardan hiç biri O.J. Simpson'u tanımıyordu. Bu davadaki herhangi bir şahsı da tanımıyorlardı. Ama saatlerini ve günlerini bu hiç tanımadıkları insanların dramını izleyerek geçiriyorlardı.

Mori'nin kendisini ziyaretimde söylediği bir şey geldi aklıma. "*Toplumumuz insanların kendileriyle mutlu ve barışık yaşamalarına zemin hazırlayan, bu şekilde yaşamalarını öğütleyen bir kültüre sahip değil. Bireyin, 'Bu kültür bana uymuyorsa, ben de ona uymam' diyebilecek kadar güçlü olması gerekiyor.*"

Mori, hastalanmadan çok önce kendi kültürünü yaratmıştı–tartışma grupları, dostlarıyla yürüyüşler, Harvard Meydanı kilisesindeki dansları. Fakirlere psikolojik destek ve akıl sağlığı hizmetleri verme amaçlı, Sera adını taktığı bir proje başlatmıştı. Derslerinde tartışmak üzere farklı düşünceler içeren kitaplar okur, meslektaşlarını ziyaret eder, eski öğrencileriyle görüşür, uzaktaki dostlarına mektuplar yazardı. Televizyonda dizi filmler ve haftanın filmi gibi şeyleri seyrederek zamanını boşa harcamak yerine, yemeğe çıkar ve doğayı gözlemlerdi. Sohbet, etkileşim ve ilgi gibi insani öğelerden kendine bütün hayatını dolduran bir koza örmüştü.

Ben de kendi kültürümü oluşturmuştum. İş. İngiltere'de kaldığım süre içinde bir palyaçonun havada topları çevirmesi gibi dört-beş medya işini bir arada götürmüştüm. Günde sekiz saat bilgisayarın başında oturuyor ve öykülerimi Amerika'ya gönderiyordum. Bunun dışında, bir ekiple Londra'nın belirli bölgelerini dolaşıp televizyon programları çekiyor, sabahları ve öğleden sonraları da telefonla radyo haberlerini geçiyordum. Ve bu olağanüstü bir yük değildi. Yıllar içinde çalışmayı dost edinmiş, geri kalan her şeyi bir kenara itmiştim.

Wimbledon'da yemeklerimi basına ayrılmış küçük ahşap bir bölmede yedim ve bunu pek umursamadım. Çok yoğun olduğum bir gün, bir grup gazeteci Andrei Agassi ile ünlü kız arkadaşı Brook Shields'i yakalamak için koşuştururken, içlerinden biri, boynundaki kocaman metal objektifleriyle İngiliz bir muhabir bana çarptı ve nezaketen belli belirsiz bir özür diledi. Bu bana Mori'nin söylediği bir şeyi hatırlattı: "*Bir çok insan anlamsız bir yaşamın peşinden koşar. Önemli olduğunu düşündükleri bir şeyi yaparken dahi yarı uykuda gibi bir halleri vardır. Bu, yanlış şeylerin peşinde olduklarındandır. Yaşama anlam kazandırmanın tek yolu kendini insanları sevmeye, içinde bulunduğun topluma adamak, sana anlam ve hedef veren bir şeye hasretmektir.*"

Haklı olduğunu biliyordum.

Ama bu konuda bir şey yapmıyordum.

Turnuvanın ve içilen yüzlerce bardak kahvenin sonunda bilgisayarımı kapattım, çalışma bölmemi temizledim ve toparlanmak için kiralık daireme döndüm. Saat bir hayli geçti. Televizyon yayını uçuşan kar taneciklerinden ibaretti.

Detroit'e öğleden sonra geç bir saatte vardım ve kendimi zar zor yatağa atıp uykuya daldım. Uyanır uyanmaz şok bir haber aldım. Çalıştığım gazetenin bağlı olduğu sendika greve başlamıştı. Bina kapalıydı. Ön tarafta grev gözcüleri ve caddede de bir aşağı bir yukarı yürüyerek sloganlar atan grevciler vardı. Bir sendika üyesi olarak fazla alternatifim yoktu: Aniden işsiz, maaşsız kalmış ve bir grevci oluvermiştim. Sendika liderleri evimi aradılar ve eğer işyerinden eski editörlerim (hepsi aynı zamanda özel yaşamımda da dostumdu) beni arayıp kendilerini savunmaya çalışırlarsa, telefonu yüzlerine kapatmamı öğütlediler.

Sendika liderleri, "Kazanıncaya dek savaşacağız!" diye asker edasıyla ant içiyorlardı.

Kafam karışmıştı ve kendimi kötü hissediyordum. Televizyon ve radyo ne denli hoş yan işler olsa da, benim gerçek hayatım gazete idi. Sabahları yazılarımı basılmış halde görünce şu ya da bu şekilde hayatta olduğumu, yaşamaya devam ettiğimi hissederdim.

Şimdi o da gitmişti. Birinci gün, ikinci gün, üçüncü gün derken grevin aylar boyu süreceğine dair söylentiler çıkmıştı. Her şey altüst olmuştu. Akşamları, bizzat gidip haber yapabileceğim spor müsabakalarını evde oturup televizyondan seyretmek durumundaydım. Her nasılsa, zaman içerisinde, okuyucularımın yazılarıma ihtiyaç duyduğu düşüncesine inanmıştım. Her şeyin nasıl ben olmadan da normal seyrinde devam ettiğini görüp şaşırıyordum.

Bir hafta sonra Mori'ye telefon açtım. Connie onu telefona getirdi.

"Beni görmeye geliyorsun" dedi. Bu, sorudan çok bir belirleme gibiydi.

Gelebilir miyim?

"Salıya ne dersin?"

Salı iyi olur. Salıya tamam.

Üniversitenin ikinci yılında Mori'nin iki dersine daha yazıldım. Sadece ders saatlerinde değil, ders sonrasında da, sık sık buluşmaya başlamıştık. O güne dek akrabam olmayan yetişkin birisiyle böyle bir şey yapmış olmamama karşın, bu durumdan rahatsızlık duymuyordum. Mori de, bana zaman ayırma konusunda bir hayli istekliydi.

Ben odasına girer girmez Mori, "Bugün nereye gitmeli acaba" diye sorardı coşkuyla.

Bahar aylarında sosyoloji binasının önündeki bir ağacın altında, kış aylarında ise ofisinde görüşürdük. Çalışma masasına oturduğumuzda benim ayağımda Adidas ayakkabılarım ve üstümde gri kazağım, Mori'nin üstünde fitilli kadife pantolonu ve Rockport ayakkabıları olurdu. Her görüşmemizde, önce benim abuk sabuk konuşmalarımı dinler, ardından derinlikli bir hayat dersi verirdi. Beni, kampuste herkesin savunduğunun tersine, paranın hayattaki en önemli şey olmadığı konusunda uyarır, her şeyden önce "tam insan" olmayı öğrenmek gerektiğini söylerdi. Ona göre, aslında toplumla bütünleşmesi gereken gençlik toplumdan kopup gidiyordu. Konuştuklarımızın ancak bir kıs-

mını anlardım, ama bu önemli değildi. Önemli olan onunla konuşuyor olmamdı. Hukuk eğitimi almam konusunda ısrarlı olan babamla hiçbir zaman yapamayacağım sohbetlerdi bunlar.

Mori avukatlardan nefret ederdi.

"Okul bitince ne yapmayı planlıyorsun" diye soruyor.

Müzisyen olmak istiyorum, diye yanıtlıyorum. Bir piyanist.

"Mükemmel" diyor. "Fakat bu zorlu bir yaşam."

Evet, öyle.

"Etrafta kurtlar çok."

Böyle söylendiğini daha önce de duymuştum.

"Yine de, eğer çok istersen düşlerin gerçekleşir."

Ona sarılmak istiyorum beni destekleyip yüreklendirdiği için, ama cesaret edemiyorum, çekiniyorum. Başımı sallamakla yetiniyorum.

"Eminim piyanoyu büyük bir coşkuyla çalıyorsundur."

Gülümsüyorum, çünkü coşku ne demek anlamıyorum.

O da gülümsüyor. "Yoksa coşku sözcüğü kullanılmıyor mu artık?"

İlk Salı
Dünya Hakkında Konuşuyoruz

Kapıyı Connie açtı ve beni mutfağa, Mori'nin yanına buyur etti. Mori mutfak masasının başında tekerlekli sandalyesinde oturuyordu. Üzerinde bol pamuklu bir gömlek, altında da çok daha bol siyah bir eşofman vardı. Eşofman altının bol gelmesi Mori'nin vücut ölçülerinin normalin iyice altına düşmüş olmasındandı. İki eliniz belini kolaylıkla sarardı. Eğer ayağa kalkmayı başarabilseydi boyu 1 metre 50 santimi aşmazdı. Orta bire devam eden bir çocuğun pantolonuna rahatlıkla girerdi.

"Sana bir şeyler getirdim" dedim elimdeki kese kağıdını göstererek. Havaalanından gelirken bir süpermarkete uğrayıp hindi eti, patates salatası ve gevrek satın almıştım. Evde hep yemek bulunduğunu bilmeme karşın, Mori'nin yiyeceklere olan tutkusu aklıma gelmişti. Kendisine başka türlü bir yardım sunamadığımdan eve katkıda bulunmak doğal gelmişti.

"Aman tanrım, ne kadar da çok yiyecek" dedi hoş bir melodiyle. "Bu durumda benimle yemek yemek zorundasın."

Bambu sandalyelerle çevrili masaya oturduk. Bu kez ısınma turuna ihtiyacımız yoktu, on altı yıllık enformasyon

açığını ilk görüşmemizde kapatmıştık ve bu sayede hemen üniversite günlerinden kalma alışkanlıkla gerçek sohbete geçtik. Mori soru soruyor, yanıtımı dinleyip ünlü bir şefin yemeğe malzeme eklemesi gibi, birkaç şey ekliyordu. Bana gazetedeki grevle ilgili bir soru sordu ve tam da ona yakışır biçimde, gerçek problemin ne olduğunu anlamadığını söyledi. Niçin iki tarafın karşılıklı oturup soruna bir çözüm bulmaya çalışmadığını anlamıyordu. Ona, herkesin kendisi kadar akıllı olmadığını söyledim.

Sık aralıklarla tuvalet molaları veriyorduk. Bu molalar biraz uzun sürüyordu. Connie Mori'yi tekerlekli sandalyesiyle tuvalete götürüyor, tekerlekli sandalyeden kalkmasına yardım ediyor ve lazımlığa idrar yaparken vücuduna destek oluyordu. Mori her seferinde çok bitkin dönüyordu mutfağa.

"Ted Koppel'e, 'Çok yakında kıçımı birine sildirtmem gerekecek' dediğimi hatırlıyor musun?"

Kahkaha attım. Böyle bir tümce kolay kolay unutulmazdı.

"Sanırım o gün geldi ve bu beni çok tedirgin ediyor."

Niçin?

"Bu bağımlılığın nihai göstergesi. Bir başkasının kıçımı silmesi yani. Bu sürecin de tadını çıkarmaya çalışıyorum."

Tadını çıkartmak mı?

"Elbette. Onca yıldan sonra yeniden bebek oldum."

Bu, olaya bakmanın benzersiz bir tarzıydı.

"Evet, artık hayata benzersiz bir şekilde yaklaşmak durumundayım. Biraz gerçekçi düşünelim: Alışverişe gidemi-

yorum, bankayla ilgili işlerimi yapamıyorum. Çöpümü bile dökemiyorum. Bu yeterince benzersiz değil mi? Giderek azalan günlerimi hayatta önemli olduğunu düşündüğüm şeylere bakarak geçirebilirim. Bunu yapacak hem zamanım, hem de iyi bir gerekçem var."

Peki. O zaman şöyle diyebilir miyiz: Hayatın anlamını bulmanın yollarından biri de çöp dökme alışkanlığından vazgeçmektir?

Mori güldü. Gülmesi beni de rahatlattı.

Connie tabakları toplarken bir gazete yığını dikkatimi çekti. Ben gelmeden hemen önce okunmuş oldukları belliydi.

"Hâlâ günlük haberleri mi takip ediyorsun?"

"Elbette" dedi Mori. "Garip mi geldi? Sence, ölmek üzere olduğum için bu dünyada neler olup bittiğini önemsememeli miyim?"

Belki de öyle.

İç çekti Mori. "Belki haklısın. Belki de umursamamalıyım. Nasıl olsa tüm bu olayların nasıl sonuçlandığını görebilecek kadar yaşamayacağım."

"Fakat açıklaması güç olan bir şeyler var. Şimdi *ben* acı çektiğim için, acı çeken diğer insanlara bu güne dek hiç hissetmediğim kadar büyük bir yakınlık hissediyorum. Dün gece televizyonda Bosna sokaklarında yaylım ateşinden kaçan, ölen masum insanları gördüm ve ..... ağlamaya başladım. Onların acılarını sanki kendi acımmış gibi derinden hissediyordum. Bu insanların hiçbirini tanımıyordum, ama sanki aramızda görünmez bir bağ vardı."

Mori'nin gözleri yaşarmıştı. Konuyu değiştirmeye çalıştım. Hafifçe gözyaşlarını sildi ve yok bir şeyim der gibi kollarını salladı.

"Bugünlerde sürekli ağlıyorum" dedi. "Önemli değil."

Çok şaşırtıcı, diye düşündüm kendi kendime. Hayatım boyunca basında çalıştım. Ölen insanlarla, yaslı aile bireyleriyle ilgili haberler yaptım. Cenaze törenlerine katıldım. Ve hiç ağlamadım... Mori dünyanın öteki ucunda acı çeken insanlar için ağlıyordu. Acaba *sonunda böyle mi oluyordu*? Belki de ölümün önünde herkes eşitti. Ölüm, birbirlerini hiç tanımayan insanları sonunda birbirleri için ağlatabiliyordu.

Mori mendiline sümkürdü. "Bu senin açından bir sorun değildir umarım, erkeklerin ağlaması yani?"

"Tabii ki değil" dedim çarçabuk, fazla düşünmeden.

Mori gülümsedi.

"Ah Mitch, bir gün senin gevşemeni sağlayacağım ve o zaman sana ağlamanın doğal olduğunu göstereceğim."

Tabii, tabii bir gün dedim.

"Elbette bir gün" dedi Mori.

İkimiz birden güldük, çünkü neredeyse yirmi yıl önce de aynı şekilde konuşurdu. Neredeyse her salı. Salı hep bizim günümüz olmuştur. Mori'nin derslerine hep salı günleri girerdim, öğrenci görüşmelerini salı günleri yapardı, tezimle ilgili tartışmaları—tezimin konusu da Mori'nin önerisiydi—çalışma masasının başında, kafeteryada ya da Pearlman binasının basamaklarında hep salı günleri yürütürdük. Şimdi yeniden salı günleri, bahçesi Japon akçaağaçlı bu evde

buluşmak bize pek doğal gelmişti. Kapıdan çıkmak üzereyken Mori'ye bundan söz ettim.

"Biz salı insanlarıyız" dedi Mori.

Salı insanları diye yineledim.

Mori gülümsedi.

"Mitch, tanımadığımız insanlar için kaygı duymaktan söz ettik" dedi düşünceli bir şekilde. "Ama bu hastalığın bana öğrettiği şeylerden biri de ne biliyor musun?"

Ne?

"Dünyada en önemli şeylerden biri sevgi vermeyi ve verilen sevgiyi almayı öğrenmek."

Sesi adeta bir fısıltıya dönüşmüştü: "İçine dolmasına izin ver... Sevgiyi hak etmediğimiz, eğer sevilmeyi kabullenirsek yumuşayacağımız, güçsüzleşeceğimiz duygusuna kapılırız. En doğrusunu Levine adlı bir bilge söylemişti bence: 'Tek akılcı davranış sevgidir.'"

Sözcüklerin etkisini artırmak için yineledi: "Tek akılcı davranış sevgidir."

İyi bir öğrenci gibi, onayladığımı göstermek için başımı salladım. Mori bitkindi, soluklandı. Ona sarılmak için yaklaştım ve hiç kişiliğime uygun olmadığı halde, yanağına bir öpücük kondurdum. Mori'nin güçsüz ellerinin kollarıma dokunduğunu hissettim, yumuşamış sakalı da yüzümü okşuyordu.

"Önümüzdeki salı geleceksin, değil mi?" diye fısıldadı.

Sınıfa girip yerine oturuyor ve hiçbir şey söylemiyor. O bize bakıyor, biz ona. Başlarda birkaç gülüşme duyuluyor, fakat Mori sadece omuzlarını silkmekle yetiniyor. Kısa sürede sınıfa derin bir sessizlik çöküyor. En ufak sesleri bile fark etmeye başlıyoruz: Köşedeki radyatörde dolaşan suyun sesini, şişman bir öğrencinin soluk alıp verişini duyuyoruz.

Bazılarımız tedirgin oluyor. Ne zaman konuşmaya başlayacak? Kıpırdanmaya başlıyoruz, saatlerimize bakıyoruz. Bazıları da olan biten onları hiç ilgilendirmiyormuş gibi pencereden dışarı bakıyor. Bu on beş dakika kadar, ta ki Mori fısıldayarak soruncaya dek sürüyor.

"Burada ne oluyor?"

Yavaştan bir tartışma ortamı oluşuyor. Mori'nin baştan beri yapmak istediği buydu. Konu: Sessizliğin insan ilişkileri üzerindeki etkileri. Sessizlik bizi niçin rahatsız eder? Ses ve gürültüde nasıl bir rahatlık buluruz?

Sessizlik beni rahatsız etmez. Arkadaşlarımla bolca şamata yapabilmeme karşın, sınıfın önünde duygularım hakkında konuşabilecek kadar rahat değilim. Eğer gerekirse saatler boyu sessiz durabilirim.

Sınıftan çıkarken Mori beni durduruyor ve ders süresince niçin çok sessiz kaldığımı soruyor.

Bilmem. Söylenenlere ekleyebileceğim fazla bir şey yoktu.

"Bence ekleyebileceğin çok şey vardı. Mitch, sen bana eskiden tanıdığım birisini hatırlatıyorsun. O da içini dökmeyi pek sevmezdi gençken."

Kimi?

"Kendimi" diyor Mori.

İkinci Salı

Kendine Acıma Üzerine Konuşuyoruz

Bir sonraki salı ve onu izleyen diğer salılarda da, Mori'yi görmeye gittim. Ölmek üzere olan bir adamın yanına gitmek için yedi yüz mil uçmak anlamına gelen bu ziyaretleri sabırsızlıkla bekliyordum. Mori'ye gittiğimde sanki bir başka boyuta geçiyor ve orada olduğumda kendimi daha çok beğeniyordum. Havaalanı ve Mori'nin evi arasında kullanmak üzere cep telefonu kiralama alışkanlığımdan bile vazgeçmiştim. Kendi kendime, Mori'yi taklit ederek, *Bırak beklesinler* diyordum.

Detroit'te gazetedeki grev hiç de iyiye gitmiyordu. İş iyice çığırından çıkmıştı; grevciler ile onların yerine işe alınmış işçiler arasında çatışmalar olmuş, dağıtım kamyonlarının önüne yatan insanlar tutuklanmış ya da dövülmüştü.

Tüm bu olayların arasında Mori'ye olan ziyaretlerim, insan iyiliğinin ruhumu temizlemesi gibi geliyordu. Yaşam ve sevgi üzerine konuşuyorduk. Mori'nin en çok sevdiği konulardan biri olan merhameti ve niçin toplumumuzun merhamet yoksunu olduğunu tartıştık. Üçüncü ziyaretimden önce Bread & Circus isimli bir mağazaya uğradım. Bu ma-

ğazanın poşetlerini daha önce Mori'nin evinde görmüştüm. Demek Mori buranın yemeklerini beğeniyordu. Hazır yemek bölümünde plastik kutulara sebzeli mantı, havuç çorbası ve baklava doldurdum.

Mori'nin çalışma odasına girdiğimde, biraz önce bir bankayı soyup paraları Bread & Circus poşetine doldurmuş bir eşkıya gibi paketi havaya kaldırıp bağırdım:

"Yiyecek, dostum!"

Mori gözlerini döndürdü ve gülümsedi.

Bu arada vücudunda hastalığın ilerleme belirtileri var mı diye bakıyordum. Parmakları, kalemle yazabilecek ve gözlüğünü tutabilecek kadar çalışıyordu, fakat kollarını göğüs hizasından yukarıya kaldıramıyordu. Zamanının çoğunu oturma odası ya da mutfak yerine çalışma odasında, eğimi ayarlanabilen koltuğunda yastık desteğiyle battaniyeye sarılı oturarak geçiriyordu. Erimeye yüz tutmuş bacakları ise destek olsun diye Mori için özel kesilmiş bir suni köpüğe yaslanmıştı. Koltuğunun hemen yanında küçük bir çan vardı. Uzuvlarından birisini yeniden yerleştirmek gerektiğinde bu çanı çalıyor ve hemşireler ordusundan Connie, Tony, Bertha ya da Amy yardımına geliyordu. Çanı masadan kaldırabilmek her zaman kolay olmuyordu, bazen çok çaba sarf etmek zorunda kalıyordu ve bu da Mori'yi üzüyordu.

Mori'ye kendisine acıyıp acımadığını sordum.

"Bazen, sabahları" dedi. "Böyle sabahlarda yas tutuyorum. Vücuduma dokunup hâlâ hareket ettirebildiğim uzuvlarımı yokluyor ve kaybettiklerim için yas tutuyorum. Yavaş ve sinsi ölümüme yas tutuyorum. Hemen ardından ise yas tutmaya son veriyorum."

Yasa son vermek o kadar basit mi?

"Eğer ağlamam gerekiyorsa, bir güzel ağlarım. Ama ardından hayatımda halen güzel olan şeylere yoğunlaşırım. Beni görmeye gelecek kişileri, duyacağım ilginç öyküleri düşünürüm. Eğer günlerden salıysa seni düşünürüm. Biliyorsun biz salı insanlarıyız."

Gülümsedim. Salı insanları.

"Mitch kendime, acıma konusunda fazla hak tanımıyorum. Her sabah birkaç damla gözyaşı, işte o kadar."

Gününün hemen hemen tamamını kendine acıyarak geçiren kişileri düşündüm. Oysa kendine acıma konusunda günlük bir sınır getirmeleri ne kadar yararlı olurdu. Gözyaşlı birkaç dakika ve haydi güne devam. Ve eğer Mori böylesi korkunç bir hastalığa yakalanmışken bunu uygulayabiliyorsa...

"Sadece korkunç bir hastalık diye yaklaştığında korkunçtur. Vücudumun yavaş yavaş yok oluşunu izlemek hiç de kolay değil. Ama şu da var, vedalaşacak zamana sahibim."

Mori gülümsüyor. "Herkes bu kadar talihli değil."

Tekerlekli sandalyesinde oturan Mori'ye bakıyorum; ayakta durabilmekten, yıkanmaktan hatta pantolonunu kaldırabilmekten aciz. Gerçekten talihli mi dedi?

Mori'nin tuvalete gittiği bir sırada, yerde duran Boston gazetesine şöyle bir göz gezdirdim. Gelir kaynağı kerestecilik olan bir kasabada yaşayan kendilerine yardımcı olmuş yetmiş üç yaşındaki bir adamı işkenceyle öldürüp sonra adamın karavanında bir parti veren ve cesedi teşhir eden iki genç kızla ilgili bir haber vardı. Bir diğer akıllara

durgunluk veren haber ise televizyondaki bir söyleşi programında kendisinden hoşlandığını söyleyen homoseksüeli öldüren adamın mahkemesiyle ilgiliydi.

Gazeteyi yerine koydum. Connie tekerlekli sandalyesiyle Mori'yi tekrar getirdi. Her zamanki gibi Mori'nin yüzünde bir gülümseme vardı. Connie onu tekerlekli sandalyeden kaldırıp koltuğa oturtmaya hazırlanıyordu.

Benim oturtmamı ister misin, diye sordum.

Bir anlık bir sessizlik oldu. Bunu niçin teklif ettiğimi bile bilmiyordum. Mori Connie'ye baktı ve "Ona nasıl yapıldığını göstersene."

"Tabii" dedi Connie.

Connie'nin tarifi doğrultusunda, kollarımı koltukaltlarından geçirip birbirine kenetleyerek Mori'yi kendime doğru çektim. Sanki yerden ağır bir şey kaldırıyor gibiydim. Vücudumu doğrultarak onu yukarı doğru çekmeye çalışıyordum. Bu anda bana daha sıkı tutunacağını bekliyordum, ama Mori'nin bunu yapacak gücü yoktu. Büyük ölçüde ölü bir ağırlıktı. Kafası yumuşakça omzuma dokundu ve vücudu ıslanmış büyük bir ekmek somunuymuş gibi kollarımın arasından aşağı kaydı.

"Ahhh"diye iç geçirdi.

Tutuyorum seni, tutuyorum, dedim.

Mori'nin vücudunu bu şekilde kollarımın arasında tutmak tarifi imkânsız bir şekilde etkiledi beni. Sadece sarsılan vücudunun içinde ölümün tohumlarını hissettiğimi söyleyebilirim. Başını yastığa yerleştirirken artık fazla zamanımızın kalmadığını biliyordum.

Bir şeyler yapmalıydım.

Üniversite birinci sınıftayım. Popüler kültürün disko müziği ve Rocky filmlerinden oluştuğu 1978 yılı. Brandeis Üniversitesi'nde Mori'nin verdiği sıra dışı bir sosyoloji dersindeyiz. Mori dersin adını "Grup Süreci" diye koymuş. Her hafta gruptaki öğrencilerin birbirleriyle nasıl etkileştiği üzerine incelemeler yapıyoruz. Kızgınlığa, kıskançlığa ve ilgiye verilen tepkileri inceliyoruz. Bizler insandan laboratuvar fareleriyiz. Kimi zaman ders sırasında birileri ağlamaya başlıyor. Ben bu derse "dokunaklı yumuşak duygular dersi" diyorum. Mori daha açık fikirli olmam gerektiğini söylüyor.

O gün Mori denememizi istediği bir şey olduğundan söz ediyor. Yapmamız gereken sırtımızı sınıf arkadaşımıza dönüp kendimizi dimdik geriye doğru bırakmamız. Arkadaşımızın bizi yakalayacağına güvenmek durumundayız. Çoğumuz bunu denerken çok rahatsız ve kendini bir-iki santimden fazla bırakamıyor. Ardından utanç içinde gülüşüyoruz.

Sonunda uzun siyah saçlı, incecik, hep bol beyaz balıkçı kazağı giymesi dikkatimi çeken bir kız kollarını göğsünde birleştiriyor, gözlerini kapatıyor ve kendini geriye bırakır-

ken kılı bile kıpırdamıyor. Aynen Lipton çay reklamlarında kendini havuza bırakan modeller gibi.

Bir saniye için de olsa, yere yapışıp kalacağını düşünüyorum. Son anda arkadaşı kafasından ve omuzlarından yakalayıp kaldırıyor.

"Bravo!" diye el çırpıp bağırıyor bazı öğrenciler.

Mori sonunda gülümsüyor.

"Gördün mü" diyor kıza. "Gözlerini kapattın. Fark buradaydı. Bazen gördüğünüz değil, hissettiğiniz şeye inanmalısınız. Ve eğer başkalarının size güvenmesini istiyorsanız, sizin de onlara güvenebileceğiniz duygusuna sahip olmalısınız, karanlıkta olsa dahi. Düşerken bile."

Üçüncü Salı
Pişmanlıklar Üzerine Konuşuyoruz

Bir sonraki salı, gene elimde bir poşetle Mori'nin evine gittim. Poşetin içinde her zaman olduğu gibi yiyecekler—mısırlı makarna, patates salatası, elma jölesi—ve yanı sıra yepyeni bir şey, bir Sony ses alma cihazı vardı.

İleride konuştuklarımızı hatırlamak istiyorum, dedim Mori'ye, daha sonra sesini dinleyebilmek için kaydetmek istiyorum.

"Yani öldüğümde demek istiyorsun."

Lütfen böyle konuşma.

Güldü. "Mitch, ben öleceğim. Hem de er, geç değil"

Mori yeni cihazı inceledi. "Kocaman" dedi. Kendimi gazetecilerin çoğu zaman hissettiği gibi, davetsiz misafir gibi hissettim. İki dost arasında bir ses alma cihazı pek yabancı kaçıyor, yapay bir kulağı andırıyordu. Mori ile görüşmek için tantana yapan onca insan gibi, benim de bu salı ziyaretlerinden beklentim büyüktü herhalde.

Dinle Mori, dedim elime kayıt cihazını alarak. Eğer seni rahatsız ediyorsa, bunu kullanmak zorunda değiliz.

Parmağıyla işaret ederek beni susturdu. Gözlüğünü çıkarttı. Gözlük boynunun etrafındaki ipe asılı kaldı. Dimdik gözlerimin içine baktı ve "Aleti yerine koy" dedi.

Koydum.

"Mitch" dedi yumuşak bir ses tonuyla, "Sanırım anlamıyorsun. Hayatıyla ilgili konuşmak isteyen *benim.* Sana daha fazla anlatamayacağım zaman gelinceye dek anlatmak istiyorum."

Sesi bir fısıltıya dönüştü ve şöyle dedi: "Birilerinin öykümü dinlemesini *istiyorum.* Bu kişi sen olur musun?"

Kafamı salladım.

Bir süre sessizce oturdu ve ardından "Evet, şu an çalışıyor mu?" dedi.

Hakikati söylemek gerekirse ses kayıt cihazı nostaljiden öte bir şeydi. Mori'yi kaybediyorduk; ailesi, dostları, eski öğrencileri, meslektaşı profesörler, politik tartışmalara katıldığı sohbet gruplarından dostları, dans eşleri, hepimiz. Ses kasetleri de, fotoğraflar ve video kasetleri gibi, ölümün valizinden aceleyle bir şeyler aşırabilme çabasından başka bir şey değildi.

Bana öyle geliyordu ki, tüm cesareti, sabrı ve açık yürekliliğiyle Mori, hayata tanıdığım diğer insanlardan çok farklı bir yerden bakıyordu. Daha sağlıklı bir yerden. Çok daha duyarlı bir yerden. *Ve ölmek üzere idi.*

Eğer ölümün gözbebeklerine bakıldığında hayatla ilgili mistik bir düşünce pırıltısı yakalamak mümkünse, eminim ki Mori bunu bizlerle paylaşmak isterdi. Ve ben de bunu yaşadığım sürece anımsamak isterdim.

Mori'yi Gece Hattı programında ilk kez gördüğümde merak ettiğim şey, ölümünün kaçınılmaz olduğunu öğrendiğinde ne gibi pişmanlıklar yaşadığıydı. Kaybettiği dostlarının ardından yas mı tutmuştu? Çok farklı davranabilir miydi? Bencil bir şekilde, onun yerinde olsam oturup kaçırdığım şeylerin üzüntüsünü mü çekerdim, diye düşündüm. O güne dek saklı tuttuğum sırlardan pişmanlık duyar mıydım acaba?

Bu düşüncelerimden Mori'ye söz açtığımda kafasını salladı ve "Herkes bundan kaygılanıyor, değil mi? Ya bugün dünya üzerindeki son günüm olursa diye endişeleniyor." Yüzümü dikkatlice inceledi ve büyük olasılıkla kendi tercihlerimle ilgili bir tereddüt yakaladı. Hep gözümün önüne, günün birinde bir yazının ortasında masamın üzerine yığılıp kaldığım, gelen ambulans görevlileri ölü vücudumu dışarı taşırken editörümün de makinemden yazı taslağını çıkarıp almaya çalıştığı gibi bir tablo gelirdi.

"Ne oldu, Mitch?" dedi Mori.

Kafamı salladım ve hiç bir şey söylemedim. Ama Mori tereddüt içinde olduğumu anladı.

"Mitch, kültürümüz bizi ölüm anı gelmeden bu tür şeyler üzerine düşünmeye yüreklendirmiyor. Kariyer, aile, yeterince maddiyata sahip olmak, evin ipoteğini ödemek, yeni bir araba almak, kaloriferi tamir ettirmek gibi bencilce şeylerle öylesine sarılmış ki etrafımız. Hayatımızı sürdürebilmek için bir sürü ıvır zıvırla uğraşmak zorundayız. Bu yüzden şöyle bir geri çekilip hayatımıza bakarak, 'Bu mu yani? Hayattan istediğim her şey bu mu? Burada eksik olan bir şeyler yok mu?' demek alışkanlığına sahip değiliz."

Mori kısa bir aradan sonra devam etti.

"Seni oraya yönlendirecek birisine ihtiyacın var. Kendi kendine olmuyor."

Ne demek istediğini anlıyordum. Hayatımızda hepimizin öğretmenlere ihtiyacı vardı.

Ve benim öğretmenim tam karşımda oturuyordu.

Peki, dedim. Eğer öğrenci olmam gerekiyorsa, olabileceğim en iyi öğrenci olurum.

Eve dönerken uçakta, hepimizin sürekli boğuştuğu konu ve sorulardan oluşan küçük bir liste yaptım. Mutluluktan yaşlanmaya, çocuk sahibi olmaktan ölüme kadar kimi sorular. Elbette bu konularda binlerce kişisel yardım kitabı, yüzlerce televizyon programı ve saati doksan dolarlık danışmanlık hizmetleri vardı. Amerika kişisel yardım konusunda bir Acem pazarı haline gelmişti.

Yine de çok net yanıtlar yoktu. Başkalarına mı özen göstermelisiniz, yoksa "içinizdeki çocuğa" mı? Geleneksel değerlere geri dönmek mi, yoksa geleneği tamamıyla işe yaramaz diye reddetmek mi? Başarının mı, yoksa basit bir yaşamın mı peşine düşmeliyiz? "Hayır de yeter" mi, yoksa "Yap yeter" mi?

Tek bildiğim yaşlı profesörüm Mori'nin kişisel yardım işiyle uzaktan yakından ilgilenmediğiydi. O, tren yolunun kenarında durmuş ölüm lokomotifinin yaklaşmasını dinliyordu ve hayatta nelerin önemli olduğu konusunda kafası çok netti.

Ben de onun kadar emin olmak istiyordum. Tanıdığım tüm yaralı ruhların bu açıklığa ihtiyacı vardı.

"Bana her şeyi sorabilirsin" derdi hep Mori.

Ben de şu listeyi yaptım:

Ölüm

Korku

Yaşlanma

Açgözlülük

Evlilik

Aile

Toplum

Bağışlayıcılık

Anlamlı bir yaşam

Batı Newton'a dördüncü kez döndüğümde liste çantamdaydı. Ağustos ayının bir salı günüydü. Boğucu bir sıcak vardı ve Logan Ḥavaalanı terminalinin havalandırması çalışmıyordu. İnsanlar alınlarından akan teri sinirlice siliyor ve kağıt yelpazelerle serinlemeye çalışıyorlardı. Gördüğüm her yüz, birisini öldürmeye hazırmış gibiydi.

Üniversitenin son yılındayım; önceki yıllarda çok sayıda sosyoloji dersi almış olduğum için diploma için çok az krediye ihtiyacım var. Mori, bu durumda gönüllü bir tez yazmaya vakit bulabileceğimi söylüyor.

Ben mi? Ben ne üzerine yazabilirim ki?

"İlgi alanların neler?" diyor.

Uzun zaman olasılıklar üzerine tartışıyoruz ve sonunda sporda karar kılıyoruz. Amerikan futbolunun nasıl dini bir tören, haftalık bir ayin haline geldiğini irdeleyen bir projeye başlıyorum. O zamanlar bunun gelecekteki kariyerim için bir ısınma turu olacağı aklımdan bile geçmiyor. Sadece Mori ile haftada bir buluşma şansına sahip olmak bile bu öneriyi çok çekici kılıyor.

Ve Mori'nin yardımıyla, bahara doğru araştırma sonuçlarına, dipnotlarına ve kaynaklara sahip ve siyah deriyle ciltlenmiş 112 sayfalık bir tezim oluyor. Eserimi büyük bir gururla Mori'ye gösteriyorum.

"Tebrikler" diyor.

Sayfaları çevirdikçe sırıtıyor. Kitaplarla dolu raflara,

parke yere, küçük kilime, koltuklara bakıyorum. Bu ofiste oturulabilecek her yere oturmuş olduğumu düşünüyorum.

"Bilmiyorum ama" diyor, "böylesi güzel bir çalışma yapmışken seni buraya lisansüstü öğrencisi olarak davet etmemiz gerekecek herhalde."

Evet, tabii diyorum, dalga geç bakalım.

İçimden gülmeme karşın, aslında bunun cazip bir fikir olduğu geçiyor bir an için aklımdan. Bir yarım, okuldan ayrılmak üzere olduğum için üzgün. Diğer yarım ise okuldan bir an önce kurtulmak için can atıyor. Zıtların gerilimi. Mori'nin tezimi okumasını izliyorum, bir yandan da dışarıdaki kocaman dünyanın nasıl bir şey olacağını merak ediyorum.

Görsel-İşitsel
İkinci Bölüm

Mori'nin öyküsünün yayınlandığı ilk Gece Hattı programının gördüğü yoğun ilgi üzerine, yeni bir bölümün çekimlerine başlanıyor. Film ekibi bu kez içeriye girerken kendi evlerine giriyormuşlar kadar rahat. Koppel çok daha sıcakkanlı. Röportajdan önce bir görüşme yapıp bir yakınlaşma sağlamaya çalışmak gibi şeyler de yok artık. Isınma turunda Koppel İngiltere'de büyümüş olduğundan, Mori de Bronx'ta geçen çocukluğundan bahsediyor. Mori'nin üstünde uzun kollu mavi bir gömlek var. Mori dışarısı 40 derece dahi olsa üşür. Koppel, Mori'nin tam tersine ceketini çıkartıp röportaja gömlek ve kravatla devam ediyor. Sanki Mori konuştukça Koppel üstündekileri teker teker çıkarıyor gibiydi.

"Seni iyi gördüm."

"Herkes aynı şeyi söylüyor."

"Peki o zaman her şeyin göründüğü kadar iyi olmadığı hissine niçin kapılıyorsun?"

Mori içini çekti. "Ted, bunu benden başkası bilemez. Bunu sadece ben bilebilirim."

Mori konuşmaya başlayınca ne demek istediği ortaya çıktı. Kollarını geçen röportajda olduğu kadar özgürce ha-

reket ettiremiyordu. Bazı sözcükleri söylemekte zorlanıyordu; a sesi boğazına takılıp kalıyordu sanki. Birkaç ay içerisinde konuşma yetisini tamamen kaybedebilirdi.

"Duygularım değişkenlik gösteriyor" diye başladı Mori. "Dostlarım ve ailem yanımdayken çok iyiyim. Aradaki sevgi bağı, kendimi iyi hissetmemi sağlıyor."

"Fakat çok bunaldığım günler de oluyor. Sizi kandırmak istemiyorum. Bazı şeylerin yok olduğunu görüyorum ve çok kötü hissediyorum. Ellerim olmadan ne yapacağım? Ya konuşma yetimi yitirirsem? Yutamamak çok önemli değil, o zaman kan yoluyla beslerler beni. Ama sesim ve ellerim, onlar vücudumun çok gerekli parçaları. Sesimle konuşuyorum. Ellerimle jestler yapıyorum. Ben bu şekilde insanlara bir şeyler sunabiliyorum."

"Konuşma yetini kaybedince insanlara nasıl bir şeyler verebileceksin?"

Mori omuzlarını silkti, "O zaman insanlar bana sadece evet-hayır ile yanıtlanabilecek sorular sorabilirler."

Öylesine basit bir cevap vermişti ki, Koppel gülümsemek zorunda kaldı. Mori'ye sessizlikle ilgili sorular sordu. *Boston Globe* gazetesine Mori'nin ilk aforizmasını gönderen dostu Maurie Stein'dan söz açtı. Mori ile Maurie Stein altmışlı yılların başından beri Brandeis Üniversitesinde birlikte çalışmışlardı. Stein da kısa süre içinde işitme yetisini tamamen yitirecekti. Bu konuda Mori ne düşünüyordu?

"O zaman el ele tutuşacağız ve aramızda yüklü bir sevgi akışı oluşacak. Ted, bizim otuz beş yıllık bir dostluğumuz var. Birbirimizi duyumsamak için konuşmaya ya da işitmeye ihtiyacımız yok."

Program sona ermeden önce Mori aldığı mektuplardan birini Koppel'e okudu. İlk yayınlanan Gece Hattı programından sonra Mori'ye çok sayıda mektup gelmişti. Bunlardan birisi Pennsylvania'da dokuz kişilik özel bir sınıfa öğretmenlik yapan bir bayandan geliyordu. Bir ebeveynin ölümü yüzünden sınıf üzüntüye boğulmuştu.

"Şimdi okuyacağım mektubu gönderdim bu bayana." deyip gözlüğünü ihtiyatla burnunun üzerine yerleştirdi. "Sevgili Barbara, mektubunuz beni çok etkiledi. Çocukların böyle bir acıyı aşmalarına yardımcı olmak çok önemli bir görev. Ben de çok küçük yaşta bir ebeveynimi..."

Aniden, kameralar çekime devam ederken Mori gözlüklerini düzeltti, duraksadı, dudaklarını büzüştürdü ve gözyaşlarına boğuldu. Burnundan bile yaşlar damlıyordu. "Küçük bir çocukken annemi kaybettim... Bu çok büyük bir darbeydi... Keşke sizinki gibi, üzüntümü paylaşabileceğim bir gruba dahil olabilseydim. Sizinki gibi bir gruba dahil olmak isterdim çünkü..."

Mori'nin sesi iyice çatlak çıkmaya başlamıştı.

"... Çünkü çok yalnızdım ..."

"Mori" diye söze girdi Koppel, "annen yetmiş yıl önce öldü, sen hâlâ bu acıyı mı hissediyorsun?"

"Elbette" diye fısıldadı Mori.

Profesör

Sekiz yaşındaydı. Hastaneden bir telgraf geldi ve bir Rus göçmeni olan babası İngilizce okuyamadığı için, Mori annesinin ölüm haberini veren kişi oldu. Telgrafı sınıfın önündeymiş gibi okumaya başladı: "Size böyle bir haberi vermekten..."

Cenaze sabahı yoksul Aşağı Manhattan'daki küçük evleri Mori'nin akrabalarıyla dolmuştu. Erkekler koyu renk takım elbiseler giymiş, kadınlar da başörtüsü takmışlardı. Mahalle çocuklarının okula gitme saatiydi ve Mori çocukların kendisini bu halde göreceklerini düşünüp utanıyor ve gözlerini yerden ayıramıyordu. Teyzelerinden iri yapılı olan biri Mori'yi tutmuş yakınıyordu: "Annesiz ne yapacaksın? *Sen ne olacaksın?*"

Mori hıçkırarak ağlamaya başladı. Okul arkadaşları kaçıp gittiler.

Mori annesinin mezarına toprak atılırken seyretti. Annesi hayattayken yaşadıkları güzel dakikaları hatırlamaya çalıştı. Annesi hastalanmadan önce bir şekerci dükkânı işletiyordu. Hastalandıktan sonra ya bitkin bir şekilde pencerenin önünde oturur ya da uzanır olmuştu. Bazen, sokakta çelik çomak oynayan oğlu Mori'yi ilaç almaya göndermek için seslenirdi, fakat Mori onu duymazdan gelirdi. Minik

çocuk aklıyla, eğer hastalık yokmuş gibi davranırsa hastalığın gerçekten yok olacağına inanmıştı.

Bir çocuk ölümle başka nasıl yüzleşebilirdi ki?

Herkesin Charlie diye çağırdığı babası Rus ordusuna katılmamak için Amerika'ya gelmişti. Charlie kürk fabrikalarında işçilik yapardı. Sürekli bir işten çıkıp diğerine girerdi. İngilizce konuşamıyordu ve hiç eğitimi yoktu. Çok fakirdiler ve aile çoğu zaman kamu yardımlarıyla geçinirdi. Oturdukları apartman dairesi şekerci dükkânının tam arkasında, karanlık ve iç karartıcı bir yerdi. Arabaları yoktu. Hiçbir lükse sahip değillerdi. Bazen para kazanabilmek için Mori ve erkek kardeşi David merdiven yıkarlardı.

Annelerinin ölümünden sonra Mori ve David Connecticut'ta orman içinde bir otele gönderildiler. Otelde birkaç aile büyük bir odayı ve mutfağı ortak kullanıyordu. Akrabalar temiz havanın çocuklara iyi geleceğini düşünmüşlerdi. Mori ve David hiç bu kadar yeşillik görmemişti. Günün tamamını tarlalarda koşup oynayarak geçiriyorlardı. Bir akşam yürüyüşe çıktıklarında bardaktan boşanırcasına yağmur yağmaya başladı. Kapalı bir yere sığınmak yerine saatlerce suların içinde oynadılar.

Ertesi sabah Mori uyanır uyanmaz yataktan zıpladı ve

"Haydi, kalk bakalım" dedi kardeşine.

"Kalkamıyorum."

"Ne demek istiyorsun?"

David'in yüzünden dehşet okunuyordu. "Hareket edemiyorum..."

Çocuk felcine yakalanmıştı.

David'in çocuk felcine yakalanmasının nedeni kuşkusuz yağmur değildi. Ama Mori'nin yaşında bir çocuk bunu bilemezdi. Uzun zaman David özel bir kliniğe gidip gelmek zorunda kaldı. Ayağındaki alçılar yüzünden topallıyordu. Mori tüm bu olan bitenler için kendini suçluyordu.

Babası dindar olmadığı için sabahları sinagoga tek başına gidiyor ve bir o yana bir bu yana sallanarak dua eden uzun siyah pardösülü adamların arasında ölü annesini ve hasta kardeşini esirgeyip sakınması için Tanrı'ya dua ediyordu.

Öğleden sonraları, metro çıkışlarında gazete satıp eve ekmek parası yetiştiriyordu.

Akşamları yemek masasında sessiz bir şekilde yemeğini yiyen babasını seyrediyor ve onun kendisine azıcık olsun sevgi, sıcaklık ve ilgi göstermesini bekliyordu–ama bu hiç olmuyordu.

Dokuz yaşında sırtına dağ gibi bir yük binmişti.

Fakat ertesi yıl bir kurtarıcı girdi Mori'nin hayatına; üvey annesi Eva. Eva kısa boylu, kahverengi kıvırcık saçlı, basit hatlı yüzüyle iki kadının gücüne sahip bir Romen göçmeniydi. Babasının yarattığı kasvetli havayı dağıtan aydınlık bir ışık olmuştu. Kocası susarken o konuşur, akşam çocuklara şarkılar söylerdi. Mori, Eva'nın yatıştırıcı sesinde, güçlü kişiliğinde ve verdiği derslerde teselli buluyordu. Kardeşi David klinikten ayağı hâlâ alçıda çıkıp eve döndüğünde, iki kardeş mutfaktaki açılır kapanır bir yatakta uyumaya başladılar. Eva her gece yatmadan çocukları öperdi.

Mori gün boyu, bir kedinin süt beklediği gibi, bu öpücükleri bekler ve öpücüğün ardından ta içinde hâlâ bir annesi olduğunu hissederdi.

Ne yazık ki fakirlikten kaçış yoktu. Bronx'ta, Tremont caddesi üzerinde kırmızı tuğla bir binada tek göz bir dairede yaşıyorlardı. Yan binada her akşam müzik çalınan bir İtalyan birahanesi vardı. 1930 ekonomik krizi sırasında Charlie'nin iş bulması iyice zorlaştı. Bazen Eva'nın masaya koyabildiği tek yiyecek ekmek oluyordu.

"Başka ne var" diye sorardı David.

"Hiç bir şey" derdi Eva.

Mori ve David'i uykuya yatırırken Eva, Yidiş dilinde şarkılar söylerdi. Şarkılar bile fakirlik ve hüzün doluydu. Bir tanesi sigara satmaya çalışan bir kızla ilgiliydi:

Lütfen sigaralarımı alın.
Onlar kuru, yağmurda ıslanmış değil.
Lütfen bana acıyın, lütfen bana acıyın

Tüm bu kötü koşullara karşın, Mori sevmeyi ve başkalarına özen göstermeyi öğrendi. Öğrenmeyi öğrendi. Eva okulda mükemmellikten daha aşağısını kabul etmiyordu. Çünkü yoksulluklarının tek panzehiri olarak eğitimi görüyordu ve kendisi de İngilizce'sini ilerletmek için gece okuluna gidiyordu. Mori'nin eğitim aşkı onun kollarında başlamıştı.

Akşamları, üzerinde bir lamba duran mutfak masasında ders çalışırdı. Her sabah sinagoga gidip annesinin ruhuna Yizkor—ölüleri anma duası—okurdu. Bunu, annesinin ha-

tırasını canlı tutmak için yapardı. Babası Mori'ye, bir daha gerçek annesiyle ilgili konuşmamasını tembihlemişti. Charlie, küçük David'in Eva'nın gerçek annesi olduğuna inanmasını istiyordu.

Bu, Mori için dayanılmaz bir acıydı. Annesiyle ilgili elindeki tek kanıt ölümünü bildiren telgraftı. Telgrafı aldıkları gün bir yere saklamıştı.

Ve hayatının sonuna kadar da saklayacaktı.

Mori genç bir delikanlı iken, babası onu çalıştığı kürk fabrikasına götürmüştü. Bu, 1930'lardaki ekonomik kriz sırasındaydı. Amacı Mori'ye fabrikada bir iş bulmaktı.

Mori fabrikaya adımını attığında sanki duvarlar üstüne üstüne gelmeye başlamıştı. Atölye karanlık ve sıcaktı, pencereler çok kirliydi. Makineler birbirlerine çok yakın, lokomotif motorunu andırır bir gürültü ile çalışıyordu. Kürklerden kopan tüyler havada uçuşarak daha da boğucu bir hava yaratıyordu. İşçiler makinelerin üzerine kapanmış parçaları dikerken, patron bir aşağı bir yukarı yürüyerek daha da hızlı çalışmaları için bağırıyordu. Mori zor nefes alıyordu. Babasının yanında durmuş, patronun kendisine bağırmaması için dua ediyordu.

Öğle yemeği sırasında babası Mori'yi patronun yanına götürüp önüne itti ve oğlu için bir iş bulunup bulunmadığını sordu. Yetişkinler için bile iş yoktu ve şu anda çalışanlardan hiçbirinin de işi bırakmaya niyeti yoktu.

Bu Mori açısından bir mucize olmuştu. Buradan nefret etmişti. Hemen oracıkta hayatının sonuna dek sadık kalaca-

ğı bir söz verdi kendine. Başkalarını sömürerek hayatını kazanmayacaktı ve başkalarını sömürmek üzerine kurulu hiçbir işte çalışmayacaktı.

Eva, "Ne yapacaksın" diye sorduğunda, "Bilmiyorum" derdi Mori. Hukuk ona hiç cazip gelmiyordu, çünkü avukatlardan hoşlanmıyordu. Tıp da pek çekici değildi, çünkü kan görmeye dayanamıyordu.

"Ne yapacaksın?"

Hayattaki en iyi profesörümün öğretmen olması sadece bu elemelerin bir sonucuydu.

"Öğretmen sonsuzluğu etkiler ve etkisinin nerede nihayete ereceğini hiçbir zaman kestiremez."

– HENRY ADAMS

Dördüncü Salı
Ölüm Üzerine Konuşuyoruz

"Evet, konuya şuradan girelim; herkes öleceğini bilir fakat buna inanmak istemez" dedi Mori.

Bu Salı Mori çalışmaya çok iştahlıydı. Hazırladığım listedeki ilk madde ölümdü. Ben gelmeden Mori elindeki kağıda notlar almıştı. Titreyen elleriyle aldığı notları, kendinden başka kimse okuyamıyordu. Birkaç gün sonra İşçi Bayramı vardı ve odasının penceresinden ıspanak yeşili çitlerin ardında, sokakta oynayan çocukların çığlıklarını duyuyordum. Çocukların okul başlamadan önceki son özgür haftalarıydı.

Detroit'te gazeteler, bayram gösterisi olarak büyük bir greve hazırlanıyorlardı. Gösteri, yönetimlere sendikalar arasındaki dayanışmayı kanıtlayacaktı. Uçakta gazetelere göz gezdirirken, uyumakta olan kocasını ve kızlarını vurup öldüren kadının öyküsünü okudum. Onları "kötü insanlardan" korumak istediğini söylüyordu. Kaliforniya'da O.J. Simpson'un avukatları birer yıldız olmuştu.

Burada, Mori'nin çalışma odasında ise hayat, birbirini izleyen değerli günlerden oluşuyordu. Eve yeni gelen oksijen makinesine birkaç adım uzaklıkta oturuyorduk. Makine

küçük ve portatifti. Rahat nefes alamadığı günlerde plastik tüpü burnuna yerleştiriyordu. Mori'nin herhangi bir alete bağlı olması düşüncesi bana rahatsızlık verdiği için, sohbet sırasında aletin durduğu tarafa fazla bakmamaya gayret ediyordum.

"Herkes öleceğini bilir" dedi yeniden. "Fakat kimse buna inanmak istemez. Eğer öleceğimize inansaydık bir takım şeyleri farklı yapardık."

O zaman ölüm konusunda kendi kendimizi kandırıyoruz, dedim.

"Evet ama bundan daha güzel bir yaklaşım var. Öleceğini bilmek ve her zaman buna hazır yaşamak. Bu daha olumlu. Bu sayede hayatı yaşarken daha katılımcı olunabilir."

Ölüme hazır olmak, bu mümkün mü acaba?

"Budistlerin yaptığını yap. Her sabah omzundaki küçük kuşa sor: O gün, bugün mü? Hazır mıyım? Yapmam gereken her şeyi yapıyor muyum? Olmak istediğim gibi bir insan mıyım?"

Bunları söylerken gerçekten omzuna bir kuş tünemiş gibi kafasını çevirdi.

" Öleceğim gün bugün mü?" dedi.

Mori tüm dinlerden serbestçe yararlanırdı. Yahudi doğmuştu. Gençlik çağında, kısmen çocukluğunda yaşadıkları yüzünden bilinemezci olmuştu. Budizm ve Hıristiyanlığın kimi felsefelerini beğenmesine karşın, kültürel bakımdan Yahudiliği kendi evi olarak görüyordu. Mori din konusunu umursamazdı ve bu onu yıllar içinde öğrencilerine daha yakın kılmıştı. Ve dünya üzerindeki son birkaç ayında söyle-

dikleri, tüm dinsel farklılıkları aşıyor gibiydi. Ölüm bir şekilde bunu yapabiliyordu.

"Doğrusu Mitch, ölmeyi öğrenince yaşamayı öğrenmiş oluyorsun."

Başımı salladım.

"Bunu bir kez daha söyleyeceğim" dedi. "Ölmeyi öğrenince yaşamayı öğrenmiş oluyorsun." Gülümsedi. Ne yapmak istediğini anlıyordum. Anlayıp anlamadığımı sorarak beni mahcup etmemek için söylediği sözü yineleyerek, tam anlamıyla kavratmak istiyordu. Mori'yi iyi öğretmen yapan bu gibi özellikleriydi.

Hastalığa yakalanmadan önce ölüm konusuna bu kadar kafa yorup yormadığını sordum.

"Hayır" dedi Mori gülümseyerek. "Ben de herkes gibiydim. Coşkulu bir anımda, 'Hayatta tanıyabileceğin en sağlıklı yaşlı adam ben olacağım' demiştim bir dostuma."

Söylediğinde kaç yaşındaydın?

"Altmışlarımdaydım."

Oldukça iyimsermişsin.

"Neden olmasın. Daha önce söylediğim gibi, hiç kimse bir gün gelip de öleceğine inanmaz."

Fakat herkesin tanıdığı ölmüş olan birisi vardır, dedim. Ölüm üzerine düşünmek niçin bu kadar güç geliyor insanlara?

"Çünkü" diye devam etti Mori, "Bir çoğumuz adeta uyurgezer gibi dolaşıyoruz etrafta. Yaşamı tam anlamıyla tanımıyoruz, çünkü hayatı uyur uyanık, yapmamız gerektiğini düşündüğümüz şeyleri otomatik olarak yaparak yaşıyoruz."

Peki ölümle yüzleşmek bunu değiştiriyor mu?

"Evet. Tüm bu şeylerden uzaklaşıp esas üzerinde yoğunlaşıyorsun. Öleceğinin bilincine vardığında, her şeyi çok farklı bir gözle görüyorsun."

Mori iç çekti. "Ölmeyi öğren, nasıl yaşayacağını öğrenirsin."

Ellerini kaldırınca titrediklerini gördüm. Gözlüğünü takmaya çalışırken öylesine büyük çaba harcıyordu ki, karanlıkta bir başkasına gözlük takmaya çalışıyormuş izlenimine kapılıyordum. Kulaklarını bulabilmesi için yardım ettim.

"Teşekkürler" diye fısıldadı Mori. Ellerim saçına dokunduğunda gülümsedi. En küçük temas dahi büyük bir mutluluktu onun için.

"Mitch, sana bir şey söyleyebilir miyim?"

Tabii ki, dedim.

"Pek hoşuna gitmeyebilir."

Niçin?

"Eğer gerçekten omzundaki o kuşu dinlersen ve *herhangi bir anda ölebileceğini kabullenirsen*, şu anda olduğun kadar hırslı olamazsın."

Yüzüme zoraki bir gülümseme yerleştirdim.

"Çok zaman ayırdığın uğraşların, mesleğinle ilgili çabaların hiç de o denli önemli gelmezdi. Daha manevi şeylere zaman ayırmak zorunda kalırdın."

Manevi şeyler mi?

"O sözcükten nefret ediyorsun değil mi? 'Manevi'. Can sıkıcı duyarlılıklarla ilgili öylesine bir sözcükmüş gibi geliyor, değil mi?"

Gibi, dedim.

Göz kırpmaya çalıştı ve başaramadı. Güldüm.

"Mitch" dedi gülerek, ben bile 'manevi gelişme'nin ne anlama geldiğini bilmiyorum. Ama en azından şunu görebiliyorum; büyük bir eksiğimiz var. Maddiyata çok önem veriyoruz fakat maddiyat bizi doyurmuyor. Sevgi ve dostluk ilişkilerimiz, bizi çevreleyen evren; tüm bunları çok hafife alıyoruz, yeterince önem vermiyoruz."

Güneş ışığının süzülerek girdiği pencereye bakarak kafasını salladı. "Görüyor musun? Oraya, dışarıya istediğin an çıkabilirsin. Caddede bir aşağı, bir yukarı koşarak eğlenebilirsin. Ben bunu yapamam. Dışarıya çıkamam. Oraya hastalanacağım korkusu olmadan çıkamam. Şu pencerenin *değerini* senden daha iyi biliyorum, biliyor musun?"

Değerini bilmek mi?

"Evet, her gün o pencereden dışarıya bakıyorum. Ağaçlardaki değişiklikleri gözlemliyor, rüzgârın esiş hızını tespit etmeye çalışıyorum. Bu, zamanın akışını şu pencere çerçevesinden izleyebiliyormuşum hissini veriyor bana. Zamanım nihayete ermek üzereyken doğaya dönüyorum."

Mori sustu ve ikimiz de konuşmaksızın pencereden dışarıya baktık. Onun gördüğünü görmeye çalıştım. Zamanı ve mevsimleri; hayatım yavaş çekim de gözlerimin önünden geçti. Mori başını biraz eğerek omzuna döndü.

"Bugün mü küçük kuş?" dedi, "Bugün mü?"

Gece Hattı programı sayesinde dünyanın her yerinden Mori'ye mektuplar yağıyordu. Mektup yazacak fiziksel gücü olmadığı için, yanıtları aile fertlerine dikte ettirtiyordu.

Oğulları Rob ile Jon'un da ziyarete geldiği bir pazar günü, hepsi oturma odasında toplandılar. Mori sıska bacaklarını saran battaniyesiyle tekerlekli sandalyede oturuyordu. Üşüdüğünde bakıcılar sırtına bir ceket koyuyorlardı.

"İlk mektup hangisi" diye sordu Mori.

Öğretim görevlisi dostlardan biri, annesini ALS hastalığına kaptıran Nancy'nin mektubunu okudu. Nancy annesinin ölümünden sonra ne kadar üzüldüğünü ve Mori'nin ne kadar çok acı çektiğini bildiğini söylemek için yazmıştı.

"Peki" dedi Mori mektup sona erince. Gözlerini yumarak devam etti. "Sevgili Nancy, annenin öyküsü çok dokunaklıydı. Ne kadar zor günler geçirdiğini biliyorum. Çift taraflı bir mutsuzluk ve acı çekiş var. Yas tutmak bana bir hayli iyi geldi ve umarım sen de kendini daha iyi hissediyorsundur."

"Son tümceyi değiştirsek daha iyi olmaz mı?" dedi Rob.

Mori bir dakika düşündü ve "Haklısın. Şöyle desek: Umarım kendini daha iyi hissedecek gücü bulursun. Buna ne dersiniz?"

Rob başını salladı.

"Lütfen, 'Teşekkürler, Mori diye ekleyelim en sona" dedi.

Bir başka mektup Jane isminde birisinden geliyordu ve Jane Mori'ye Gece Hattı programındaki olumlu mesajları için teşekkür ediyordu. Mektupta Mori'den "peygamber" diye söz ediyordu.

"Bu çok hoş bir iltifat" dedi dostlardan biri. "Peygamber, ha?"

Mori suratını astı. Belli ki bu nitelendirme hoşuna gitmemişti. "Tüm övgüleri için teşekkür edelim ve söylediklerimin onun için bir anlam taşımasına memnun olduğumu yazalım."

"Ve 'Teşekkürler, Mori' eklemeyi unutmayalım."

İngiltere'den, annesini kaybetmiş bir adamın mektubu vardı. Adam Mori'den annesiyle manevi âlem aracılığıyla temas kurmada kendisine yardımcı olmasını istiyordu. Mori ile tanışmak için Boston'a gelmeyi isteyen bir çifttendi bir sonraki mektup. Brandeis mezunu bir kız uzun mektubunda üniversite sonrasındaki hayatını anlatıyordu. Yaşadığı bir cinayet-intihar olayından ve ölü doğmuş üç çocuktan söz ediyordu. Annesi ALS'den ölmüştü ve kendisinin de aynı kaderi paylaşacağı korkusuyla yaşıyordu. Dört sayfalık bir mektuptu bu.

Mori bu uzun ve korkunç öyküyü dinledi ve mektup sona erince yumuşak bir ses tonuyla sordu: "Buna nasıl bir yanıt vereceğiz?"

Herkes sus pus oturuyordu. Sonunda Rob atıldı ve "Uzun mektubunuz için teşekkürler" dedi.

Herkes güldü. Mori oğluna baktı ve gülümsedi.

Sandalyesinin yanında duran gazetede Boston'lu bir beysbol oyuncusunun atış sonrası gülümseyen fotoğrafı vardı. Bütün hastalıklar içinden, diye düşünüyorum, Mori adı bir atletin ismiyle özdeşleşmiş bir hastalığa yakalandı.

Lou Gehrig'i hatırlıyor musun, diye soruyorum Mori'ye.

"Onun stadyumda herkesle vedalaşırkenki halini hatırlıyorum."

O zaman o ünlü sözlerini de hatırlıyorsundur.

"Hangisiydi o?"

Haydi canım, sakın bana hatırlamadığını söyleme. 'Yankilerin Onuru' Lou Gehrig. Stadyumun hoparlörlerinden yankılanan konuşması.

"Haydi, bana hatırlat lütfen. Ne olur!"

Pencereden, dışarıdaki çöp kamyonunun gürültüsünü duyuyorum. Havanın çok sıcak olmasına karşın Mori'nin dizleri yine battaniyeyle örtülüydü ve üzerinde uzun kollu bir kazak vardı. Teni bembeyazdı. Hastalık neredeyse vücudunun tamamını ele geçirmişti.

Yüksek sesle Gehrig'in taklidini yapıyorum. "Bugün .....

kendimi ..... dünya üzerindeki ..... en mutlu ..... insan olarak ..... hissediyorum."

Mori gözlerini kapatarak başını sallıyor.

"Evet, ama ben bunu söylemezdim."

Beşinci Salı
Aile Üzerine Konuşuyoruz

Eylülün ilk haftası. Okulların açıldığı hafta. Birbiri ardına otuz beş sonbahardan sonra ilk kez kampuste yaşlı profesörümü bekleyen bir sınıf yoktu. Boston öğrenci kaynıyordu. Arabalarını yan sokaklara çift sıra park etmiş bagajlarını boşaltıyorlardı. Ve Mori burada, çalışma odasında oturuyordu. Garip bir histi bu. Aynen emekliliğe ayrılmış futbolcuların evdeki ilk pazar günü televizyonda maç seyredip düşüncelere dalması gibi: *Hâlâ oynayabilirim.* Yaşlanma sezonları yaklaştığında insanları kendi hallerine bırakmanın en iyi çözüm olduğunu, bu sporculardan edindiğim deneyimlerden bilirim. Hiç bir şey söylememek. Öyleyse, Mori'ye zamanının azalmakta olduğunu hatırlatmamalıydım.

Röportajlarda kayıt için kullandığımız mikrofonu değiştirmek zorunda kaldık. Mori el mikrofonunu tutamaz olmuştu. Bunun yerine televizyon sunucularının kullandığı yakaya takılabilen türden bir mikrofon aldık. Mori vücudunda dökümlü duran pamuklu yumuşak giysilerle rahat ettiği için, mikrofon ara sıra kayıp düşüyordu. Mikrofonu alıp yeniden takmam gerekiyordu. Bu durum Mori'nin hoşuna gidiyordu. O sıralar fiziksel yakınlığa ihtiyacı her zaman-

kinden fazlaydı ve mikrofonu düzeltme gerekçesiyle ona yaklaşmam bu ihtiyacına yanıt veriyordu. Yaklaşınca hırlayan göğsünü ve zayıf öksürüğünü duyuyordum. Konuşmadan önce dudaklarını ıslatıp yutkunması gerekiyordu.

"Evet dostum" dedi, "Bugün neden söz ediyoruz?"

Aile üzerine konuşmaya ne dersin?

"Aile" dedi ve şöyle bir düşündü. "Benim ailem sürekli etrafımda, onları hep görüyorsun."

Bunu söylerken Mori kafasıyla kitap raflarında duran fotoğrafları işaret ediyordu; Mori ve babaannesi, Mori ve erkek kardeşi David, Mori karısı Charlotte ile, Mori Tokyo'da gazetecilik yapan oğlu Rob ve Boston'da bilgisayar mühendisi olarak çalışan oğlu Jon ile.

"Özellikle son haftalarda konuştuğumuz konuların ışığında aile daha bir önem kazanıyor" diye devam etti.

"Günümüzde aile dışında, kişilerin üzerine basabileceği bir temel, güvenli bir zemin yok. Hastalandıktan sonra bunu çok iyi anladım. Eğer ailenizden sevgi, ilgi ve destek görmüyorsanız, hayatta fazla bir şeyiniz yok demektir. Sevgi çok önemli. Ünlü şair Auden'in de söylediği gibi, 'Birbirinizi sevmezseniz yok olursunuz.' "

"Birbirinizi sevmezseniz yok olursunuz" diye not aldım. Bunu gerçekten Auden mi söyledi?

"Birbirinizi sevmezseniz yok olursunuz" diye tekrarladı Mori. "Doğru değil mi? Çok doğru, sevgisiz kanatları kırık kuşlar gibiyiz."

"Eğer boşanmış olsaydım ya da yalnız yaşayan veya çocuksuz birisi, bu hastalık ve tüm yaşadıklarım çok daha

katlanılmaz olurdu. Yalnız başıma herhalde yapamazdım. Tabii ki dostlar, meslektaşlarım ziyarete gelirdi, fakat bu hiç yanımdan ayrılmayan birisinin olmasıyla aynı şey değil. Sürekli sizi izleyen ve iyi olup olmadığınızı denetleyen bir aile bireyinin varlığıyla aynı şey değil.

"Bu, aile kavramının bir parçasıdır. Sadece seven değil, aynı zamanda gözeten kişilerin varlığı. Annem öldükten sonra da en fazla aradığım şey bu 'manevi güvenlik' dediğimiz şey değil miydi? Ailenizin sizi gözettiğini bilmektir manevi güvenlik. Başka hiçbir şey size böyle bir güvenlik vermez. Ne ün, ne de para."

Bana şöyle bir bakış fırlattı.

"İş hayatı da ailenin yerini tutmaz."

Bir aile kurmak, benim "çok geç olmadan yapılması gerekenler" listemde de yer alıyordu. Mori'ye benim kuşağımın çocuk sahibi olmakla ilgili ikilemlerinden bahsettim. Çocuklar ayak bağıydılar ve bizi istemediğimiz "ebeveynlik" işleri yapmaya zorlarlardı. Çocuklar konusunda benim de bu tür duygularım vardı.

Ama Mori'ye baktım ve onun gibi ölmek üzere olsaydım ve ailem, çocuklarım olmasaydı bu boşluğa dayanabilir miydim, diye düşündüm. Mori, kendisi gibi sevgilerini rahatlıkla sergileyebilen iki erkek çocuk yetiştirmişti. Eğer Mori kabul etseydi, iki oğlu da işini gücünü bırakıp son ayları babalarının yanında geçirirlerdi. Ama Mori'nin istediği bu değildi.

"Yaşama devam edin" demişti onlara. "Eğer böyle davranmazsanız, bu hastalık sadece birimizin değil, üçümüzün hayatını mahveder."

Bu yolla, ölürken bile çocuklarının kişisel dünyalarına saygı göstermiş oldu. Bu yüzden oğulları yatağının yanına çömelip elini tuttuklarında, ona sevgi yağdırır, öpücük ve şakalara boğarlardı.

"İnsanlar bana çocuk sahibi olmak ya da olmamak konusunda soru sorduklarında onlara ne yapmaları gerektiğini söylemem hiç." En büyük oğlunun fotoğrafına bakarak devam etti konuşmasına, " 'Çocuk sahibi olmaya benzer bir başka deneyim yoktur' derim. İşte o kadar. Bunun yerini doldurabilecek başka bir şey yoktur. Bir dostla bunu yaşayamazsınız. Bir sevgiliyle de. Eğer bir başka insanın tüm sorumluluğunu üstlenmek, sevmeyi ve derinden bağlanmayı öğrenmek istiyorsanız, çocuk sahibi olmalısınız."

Öyleyse, aynı şeyi gene yapar mıydın, diye sordum?

Dönüp fotoğrafa baktım. Fotoğrafta Rob, Mori'yi alnından öpüyordu. Mori de gözleri kapalı gülüyordu.

"Yeniden yapar mıyım?" diyerek bana baktı. Şaşırmış görünüyordu. "Mitch, böylesi bir deneyimi hiçbir şeye değişmezdim. Sonunda ..."

Yutkundu ve elindeki fotoğrafı kucağına bıraktı.

"Sonunda çok üzücü bir bedel ödemen gerekse bile" dedi.

Sonunda onları terk etmek zorunda kalacaksın.

"Evet, *çok yakında* onları terk etmek zorunda kalacağım."

Dudaklarını büzüştürdü, gözlerini kapadı ve ilk gözyaşının yanağından aşağı süzülüşünü izledim.

"Ve şimdi" diye fısıldadı, "sen konuş bakalım."

Ben mi?

"Senin ailen. Anne ve babanı biliyorum. Onlarla mezuniyet günü tanışmıştım, yıllar önce. Bir de kız kardeşin vardı, değil mi?"

Evet dedim.

"Senden büyük herhalde."

Evet, ablam.

"Ve bir de erkek kardeşin var, değil mi?"

Başımla onayladım.

"Senden genç, değil mi?"

Evet.

"Benim gibi" dedi Mori. Benim de bir küçük kardeşim var."

Evet, senin gibi.

"Erkek kardeşin de mezuniyet törenine gelmişti, değil mi?

Gözlerimi yumdum. On altı yıl önce hepimizi sıcak güneşin altında, mavi mezuniyet cüppelerinin içinde, şipşak fotoğraf makinelerine poz verirken görüyorum. Birisinin "Bir, iki, üç ..." deyişini duyuyorum.

"Neyin var?" diyor Mori aniden susup kalmam üzerine. "Kafandan neler geçiyor?"

Hiçbir şey diyorum konuyu değiştirmek için.

Gerçekten bir erkek kardeşim vardı. Benden birkaç yaş küçüktür ve ne bana, ne de siyah saçlı ablama benzer.

Sarışın ve ela gözlüdür. Küçükken onu kızdırmak için, yabancılar tarafından kapımızın önüne bırakıldığını ve o yüzden bize benzemediğini söylerdik. "Ve bir gün seni geri almak için gelecekler" derdik. Bu, onu kızdırmaktan çok ağlatırdı ama, biz yine de devam ederdik onu üzmeye.

O da diğer küçük çocuklar gibi büyüdü; pohpohlanarak, hayran olunarak ve gerçekte içten içe işkence çekerek. Bir şarkıcı ya da film yıldızı olmayı istemişti hep. Yemek masasında televizyon dizilerindeki tüm karakterleri canlandırırdı. Ben iyi öğrenciydim, o da kötü. Ben söz dinleyen, kurallara uyan çocuktum, o ise asi. Ben alkolden ve uyuşturucudan uzak dururdum, o ise akla hayale gelebilecek her şeyi denerdi. Liseden sonra Avrupa'da yaşamaya başladı. Oradaki hareketli yaşam tarzı ona çekici geliyordu. Tüm bunlara karşın evin gözdesi olmaya devam etti. Ziyarete geldiğinde, onun neşeli ve ayrıksı varlığı karşısında kendimi katı ve tutucu hissederdim.

Çok farklı kişiliklere sahip olduğumuz için yetişkinlik çağına geldiğimizde yollarımızın ayrılacağını düşünüyordum. Ve tek bir şey haricinde, tamamen haklı çıktım. Dayımın ölümünün ardından benim de aynen onun gibi, acı içinde öleceğime, zamansız bir hastalığın beni alıp götüreceğine inanmıştım. Bu yüzden çok çabaladım ve kansere karşı her önlemi aldım. Çok yaklaştığını biliyordum. Nefesini ensemde hissediyordum. Suçunu itiraf etmiş mahkûmun celladını beklediği gibi bekliyordum onu.

Ve haklıydım. Geldi.

Fakat beni ıskaladı.

Erkek kardeşime çarptı.

Dayımın yakalandığı tür kanserdi. Pankreas kanseri. Nadir bir çeşidi. Ailemizin sarışın-ela gözlü en genç bireyi kemoterapi ve ışın tedavisi gördü. Saçları döküldü ve suratı bir iskelete döndü. *Benim olmam gerekiyordu*, diye düşünüyordum. Fakat kardeşim ne bendi, ne de dayım. O bir savaşçıydı; çocukluğundan beri, küçükken bodrumda boğuşurken parmaklarımı ayakkabının üstünden kanatıncaya dek ısırdığı ve sonunda dayanamayıp kendisini bıraktığım günden beri mücadeleciydi.

Ve mücadeleye başladı. Yaşadığı İspanya'da, ABD'de hâlâ bulunmayan deneysel bir ilacı kullanarak hastalığı yenmeye çalıştı. Tedavi için Avrupa'nın her yerini dolaştı. Ve beş yıllık tedavinin sonucunda kanser, ilaçların da yardımıyla gerileme evresine girdi.

Bu iyi haberdi. Kötü haber ise kardeşimin benimle görüşmeyi reddetmesiydi. Kimseyi görmek istemiyordu; ne beni, ne de ailenin diğer fertlerini. Onca arama ve ziyaret etme girişimlerimize karşın, bu savaşın kendi savaşı olduğunu ve kendi kendine becermesi gerektiğini iddia ediyordu. Aylar boyu ondan tek bir kelime duymadığımız oluyordu. Tele-sekreterindeki mesajlardan hiçbirini yanıtlamıyordu. Yapmam gereken şeyleri yapamadığımı bilmek beni korkunç bir suçluluk duygusuna itiyor ve bu hakkı elimizden alması öfkemi olabildiğince körüklüyordu.

Ve bir kez daha kendimi tamamen işe verdim. Çalışmaya döndüm, çünkü bunu kontrol edebiliyordum. Çalışmaya döndüm, çünkü iş mantıklı ve sonuç vericiydi. Kardeşimin İspanya'daki evini her arayışımda karşıma tele-sekreter çıkıyordu. Tele-sekreterdeki sesi İspanyolca konuşuyordu ve

bu birbirimizden ne kadar uzaklaştığımızın bir başka kanıtıydı. Mesaj bırakmadan telefonu kapatıyor ve çalışmaya devam ediyordum.

Belki de bu yüzden kendimi Mori'ye bu denli yakın hissediyordum. Kardeşimin izin vermediği kadar yakın.

Geriye dönüp baktığımda, belki de Mori tüm bunları en baştan biliyordu, diye düşünüyorum.

Çocukluk yıllarım. Bir kış günü. Karla kaplı bir tepenin üzerindeyiz. Kardeşim arkada, ben önde bir kızağa binmişiz. Çenesini omzumda ve ayaklarını dizlerimin arkasında hissediyorum.

Karlı bölümlerde kızak sarsılıyor. Tepeden aşağı kaydıkça hızımız artıyor.

"Arabaaaa!!!" diye bağırıyor birisi.

Onun solumuzdan bize doğru geldiğini görüyoruz. Çığlık atarken bir taraftan da yönümüzü değiştirmeye çalışıyoruz, ama bu işe yaramıyor. Sürücü kornaya basıyor ve ardından frene yükleniyor. Biz de herhangi bir çocuğun verebileceği tepkiyi veriyor ve kızaktan atlıyoruz. Kafamızda kapüşonlarımız, caddede birer odun kütüğü gibi yuvarlanıyoruz ve bize değecek ilk şeyin arabanın sert lastikleri olacağını düşünüyoruz. "AAAAAAAhhhhhhh" diye bağırırken içimiz korku doluyor ve bir aşağı, bir yukarı, bir aşağı bir yukarı dönerek düşmeye devam ediyoruz.

Ve ardından; hiçbir şey. Yuvarlanmamız duruyor. Nefes alıp, yüzümüzdeki karları siliyoruz. Araba yolun sonundan dönerken sürücü parmağını sallıyor. Güvendeyiz. Kızağı-

mız bir kar tepeciğine saplanmış. Arkadaşlarımız yüzümüzü tokatlayıp "Ucuz atlattınız!", "Ölebilirdiniz!" diyorlar.

Kardeşime gülümsüyorum ve çocuksu bir gurur ikimizi birleştiriyor. Hiç de o kadar zor değilmiş, diye düşünüyoruz ve ölüme yeniden meydan okumaya hazırız.

Altıncı Salı
Duygular Üzerine Konuşuyoruz

Defnelerin ve Japon akçaağacın yanından geçerek mavi taş merdivenlerden Mori'nin evine ulaştım. Beyaz renkli yağmur oluğu, bir kapak gibi kapının üzerinden sarkmıştı. Kapıyı her zamanki gibi Connie değil, Mori'nin karısı Charlotte açtı. Charlotte hoş bir melodiyle konuşan gri saçlı güzel bir kadındı. Genelde Mori'yi ziyarete geldiğimde evde olmazdı. Mori'nin isteği doğrultusunda Massachusetts Teknoloji Enstitüsü'nde çalışmaya devam ediyordu. Bu sabah onu evde gördüğüme şaşırmıştım.

"Mori kötü bir gün geçiriyor" dedi. Bakışları kısa bir süre omzumun üzerinden boşluğa daldı. Ardından mutfağa doğru yürümeye başladı.

Üzgünüm, dedim.

"Üzülme, seni gördüğüne sevinecek" dedi hemen. "Eminim..."

Tümcenin ortasında durdu ve kafasını hafifçe çevirirken dikkatlice sessizliği dinledi. Daha sonra devam etti, "Eminim ..... burada olduğunu duyunca çok sevinecek."

Süpermarketten aldığım yiyecekleri mutfağa koyarken, "Her zamanki yiyecek tedarikim" diye açıklamada bulun-

dum şakayla karışık. Charlotte aynı anda hem gülümsüyor hem de alnını buruşturuyor gibiydi.

"Zaten çok fazla yiyecek var. Geçen sefer getirdiğin hiçbir şeye dokunmadı."

Buna çok şaşırdım.

Hiç mi? Hiç yemedi mi yani?

Buzdolabını açtı ve tanıdık plastik kutuların içindeki tavuk salatası, makarna, sebze püresi ve kabak dolmasını; yani Mori için geçen sefer aldığım her şeyi gördüm. Dondurucuyu açtığında orada da ondan önceki ziyaretlerden kalanlar duruyordu.

"Mori bu yiyeceklerin çoğunu yiyemiyor artık. Sadece çok yumuşak şeyleri ve sıvıları yutabiliyor."

Fakat bana bundan söz etmedi, dedim.

Charlotte gülümsedi. "Duygularını incitmek istemedi."

Bunu bilmek beni incitmezdi. Sadece ona bir şekilde yardımcı olmak istiyordum. Yani ona bir şeyler getirmek istedim...

"Sen *tabii ki* bir şeyler getiriyorsun. Senin ziyaretlerini dört gözle bekliyor. Seninle bu projeyi tamamlamaktan söz ediyor. Zaman ayırıp, tamamıyla projeye yoğunlaşmaktan bahsediyor. Bence bu, Mori için iyi bir amaç."

Yeniden uzaklara daldı gitti Charlotte. Mori'nin geceleri uyumakta güçlük çektiğini ve aynı durumun Charlotte için de geçerli olduğunu biliyordum. Mutlaka Charlotte da uyuyamıyordu geceleri. Mori bazı geceler boğazındaki balgam tamamıyla temizlenene dek saatlerce öksürüyordu. Hemşireler artık yirmi dört saat evde kalıyordu ve gündüz-

leri ziyaretçiler vardı; eski öğrenciler, profesör dostlar, meditasyon hocaları. Çoğu gün Charlotte işten eve döndüğünde Mori'nin yanında beş-altı ziyaretçi oluyordu. Tüm bu insanlar Mori'yle çok değerli son dakikalarını yaşıyorlardı. Ve Charlotte bu konuda çok sabırlı davranıyordu.

"Bir amaç, bir beklenti..." diye devam etti. "Evet, bu çok iyi."

Yeni gelen yiyecekleri dolaba koymasına yardım ettim. Mutfak masasının üstü mesajlar, notlar ve tıp makaleleriyle doluydu. Masanın üstünde, eskisinden daha da fazla ilaç vardı. Seleston astımı için, Ativan rahat uyuyabilmesi için, Naproksen ise enfeksiyon içindi. Ayrıca süt tozu ve müshil de vardı. Koridorun ucunda bir kapının açıldığını duyduk.

"Belki şimdi seni kabul edebilir... Bir bakayım."

Charlotte yeniden yiyeceklere şöyle bir göz gezdirdi. Utandım. Bunlar Mori'nin artık zevkine varamadığı şeylerin görsel bir listesinden başka bir şey değildi.

Sonunda Mori'nin yanına oturduğumda hastalığın büyük bir hızla ilerlemesinin izlerini gözlemledim; her zamankinden çok daha sık ve şiddetli, göğsünü sarsan kuru bir öksürük başlamıştı. Şiddetli bir titremeden sonra öksürük durdu; gözlerini kapattı ve nefes aldı. Dinlenmesine zaman tanımak için orada sessizce oturdum.

"Kayıt aleti çalışıyor mu" diye sordu gözleri kapalı.

Evet, evet derken aletin kayıt düğmesine basmaya çalışıyordum.

"Şu anda yaptığım..." diye devam etti gözleri hâlâ kapalı, "kendimi deneyden koparmak."

Kendini koparmak mı?

"Evet. Kendimi koparıyorum. Ve bu çok önemli. Sadece benim gibi ölmek üzere olan birisi için değil. Senin gibi tamamen sağlıklı olan birisi için de. Kopmayı öğren, ayrılmayı."

Gözlerini açtı. Yavaşça, "Budistler ne der, bilir misin? Nesnelere yapışıp kalma, çünkü her şey geçicidir."

Fakat bir dakika, dedim. Sen her zaman yaşamı, tüm iyi ve kötü yönleriyle yaşamaktan yana değil miydin?

"Evet, tabii."

Eğer koparsan nasıl olur da yaşamı tecrübe edebilirsin?

"Sen düşünüyorsun, Mitch. Fakat kopmak, deneyimin sana *nüfuz etmesine* izin vermemek anlamına gelmez. Tam tersine, *bütünüyle* içine nüfuz etmesine izin vermek demektir. Bu sayede onu terk edebilirsin zaten."

Hiç anlamadım.

"Herhangi bir duyguyu ele alalım; bir kadına olan aşkı ya da sevilen birisi için duyulan derin acı veya şu anda benim yaşadığım duygular–ölümcül bir hastalıktan duyulan korku ve acı. Eğer duyguyu bastırırsan ve sonuna dek yaşamaya imkân tanımazsan korkuyla mücadele etmek zorunda kalacağın için tam kopuş sağlanamaz. Acıdan korkarsın, üzüntüden korkarsın. Sevginin kolay incinebilirliğinden korkarsın."

"Fakat kendini tüm bu duyguların ortasına atarak, böylesi duyguların içine dalarak onları tam anlamıyla yaşarsın. Acının ne olduğunu öğrenirsin. Sevginin ne olduğunu öğrenirsin. Üzüntünün ne olduğunu öğrenirsin. Ve ancak o za-

man, 'Tamam, ben bu duyguyu yaşadım, artık onu tanıyorum. Şimdi ondan bir dakikalığına kopabilirim" diyebilirsin.

Mori bir süre durdu ve bana baktı, belki de neden söz ettiğini anlayıp anlamadığımı görmek için.

"Biliyorum, söylediklerimin tamamı ölümle ilintili zannediyorsun" dedi. "Fakat sana sürekli söylediğim tümceyi hatırla: Ölmeyi öğrenince yaşamayı öğrenmiş olursun."

Mori, en korkunç dakikalarından söz etti. Öksürük nöbetlerinde göğüs kafesi kilitlendiğinde, bir sonraki dakika nefes alıp alamayacağını bilemediğinde. Bunlar korkunç zor zamanlar, dedi. İlk duygular dehşet, korku ve endişe. Fakat bir kez bu duyguların dokusuna, nemine, beyninden vurulmuş gibi olma hissine alışınca şöyle diyebiliyordu: Tamam, bu korku ve şimdi ben uzaklaşacağım. Korkudan kopacağım."

Böyle bir yaklaşıma günlük yaşamda ne kadar çok ihtiyacımız olduğunu düşündüm. Ne denli yalnız hissederiz kendimizi, ağlayacak kadar yalnız, ama gözyaşları akmaz çünkü ağlamamamız gerekir. Ya da bir ilişkide eşimize duyduğumuz sevgiden kendisine söz etmeyiz, çünkü böylesi sözcüklerin ilişkimizi nasıl etkileyeceğini bilemeyiz.

Mori'nin yaklaşımı tam tersiydi. Çeşmeyi aç ve kendini bu duyguların içinde yıka. Bu sana zarar vermeyecek. Eğer korkuyu kabullenebilirsen ve onu alıştığın bir tişörtmüş gibi başından aşağı geçirebilirsen kendine şöyle diyebilirsin: "Tamam, bu sadece korku ve beni kontrolüne almasına izin vermeyeceğim. Ne olduğunu çok iyi biliyorum."

Aynı şey yalnızlık için de geçerli; kendini bırak, gözyaşların aksın, tamamen hisset onu ve sonunda şöyle de:

"Bu sadece yalnızlık. Yalnızlık hissinden korkmuyorum ve şimdi o duyguyu bir kenara bırakacağım, çünkü tecrübe edilebilecek daha bir çok duygu var'.

"Kopmak" dedi Mori yeniden.

Gözlerini kapattı ve öksürdü.

Yeniden öksürdü.

Ve yeniden, sesli öksürdü.

Birden, neredeyse boğulacaktı ve sanki ciğerleri onunla dalga geçiyordu. Balgam yarıya kadar çıkıyor sonra yine geri gidiyordu. Çok şiddetli öksürüyor, balgamı çıkartmak için önce içeri sonra dışarı atmaya çabalıyordu. Elleri kolları titriyordu. Bu haliyle—gözleri kapalı ellerini sallarken—kendinden geçmişe benziyordu. Alnımdan boncuk boncuk ter boşanmaya başladı. Tamamen içgüdüsel bir şekilde, onu kendime doğru çektim ve sırtına vurmaya başladım. Ağzına tuttuğu mendile kocaman bir balgam çıkardı.

Öksürük durdu ve Mori kendini suni köpükten yastığının üzerine bıraktı. Havayı içine çekti.

"İyi misin? İyisin değil mi" diye sordum korkumu saklamaya çalışarak.

"Ben ..... iyiyim" diye fısıldadı, titreyen parmağını kaldırırken. "Fakat ..... bir dakika bekle."

Nefesi normale dönünceye dek sessizce oturduk. Kafamın terlediğini hissediyordum. Pencereyi kapatmamı istedi. Esinti üşütüyordu Mori'yi. Dışarıda hava sıcaklığının otuz derecenin üstünde olduğundan bahsetmedim ona.

Sonunda fısıldayarak şöyle dedi: "Nasıl ölmek istediğimi biliyorum."

Sesimi çıkartmadan devamını bekledim.

"Huzur içinde ölmek istiyorum. Biraz önceki gibi değil.

"İşte kopuş bu aşamada anlam kazanıyor. Eğer biraz önceki gibi bir öksürük krizi sırasında ölürsem kendimi korkudan koparabilmeli, şöyle diyebilmeliyim: 'İşte, vaktim geldi'. Yaşamı bir dehşet anında bırakmak istemiyorum. Ne olduğunu anlamak, anladıktan sonra kabullenip huzurlu bir ruh haline geçmek ve bırakmak. Anlıyor musun? Kopmak."

Kafamı salladım.

Lütfen henüz gitme, diye ekledim.

Kendini gülümsemeye zorladı, "Hayır şimdi değil, çalışmaya devam etmeliyiz."

Yeniden doğuşa inanır mısın, diye sordum.

"Olabilir."

Tekrar ne olarak gelmek isterdin?

"Eğer seçim hakkım olsaydı, hayata bir ceylan olarak geri dönmek isterdim."

Bir ceylan olarak mı?

Bana gülümsüyor. "Sence çok mu garip?"

Çökmüş bedenini, üzerine bol gelen elbiselerini, köpük yastığa dayalı ayaklarını sımsıkı saran çorapları, hareketsizliğini, prangaya vurulmuşluğunu. Alabildiğine koşan bir ceylanı hayal ediyorum.

Hayır, diyorum. Hiç de şaşırtıcı değil.

Profesör, İkinci Bölüm

Benim tanıdığım ve daha birçok insanın tanıdığı Mori, Washington yakınlarındaki Chestnut Lodge adlı bir akıl hastanesinde çalışarak geçirdiği yıllar olmasaydı bizim tanıdığımız insan olmazdı. Şikago Üniversitesi'nde yaptığı mastır ve doktoranın ardından bulduğu ilk işlerden biriydi bu. Tıbbı, hukuku ve iş idaresini reddetmiş, başka insanları sömürmeden, araştırma dünyasında insanlığa katkıda bulunarak çalışmaya karar vermişti.

Mori, akıl hastalarını gözlemleyip tedavilerini kaydetmek için bir burs almıştı. Günümüzde böylesi bir burs ne kadar sıradanmış gibi gelse de, ellili yılların başı için büyük bir olaydı. Mori günboyu bağıran hastalar gördü. Tüm gece ağlayanlar. Altlarına yapanlar. Yemek yemeyi reddettiği için zorla, yatıştırıcı kullanarak damardan beslenmesi gereken hastalar.

Orta yaşlı bir kadın her gün odasından çıkıp koridor taşlarına yüzükoyun uzanır ve saatler boyu hiç kıpırdamazdı. Yanı başından hemşireler, doktorlar gelip geçerdi. Mori dehşet içinde kadını gözler ve notlar alırdı, çünkü bunun için oradaydı. Kadın her gün aynı şeyi yapardı; akşama kadar aynı yerde kalır, kimseyle konuşmaz ve varlığı herkes tarafından görmezden gelinirdi. Mori, kadının bu durumuna çok üzülüyordu. Sonunda onun gibi yapmaya başladı; gi-

dip yanına oturdu önceleri, ardından yanına uzanmaya başladı. Mori kadını mutsuzluğundan kurtarmak için deniyordu bunları. Önce kadını oturur konuma sokmayı başardı. Artık odasına dönmesini bile sağlayabiliyordu. Kadının aslında ne istediğini anlamıştı Mori. Diğer birçok insan gibi onun istediği de dikkate alınmaktan başka bir şey değildi.

Mori Chestnut Lodge'da beş yıl çalıştı. Desteklenen bir şey olmamasına rağmen bazı hastalarla dostluk kurdu. Bunlardan bir kadın Mori'yle zaman zaman şakalaşırdı. "Kocamın beni bu hastanede tutacak kadar parası olduğu için ne kadar talihliyim, değil mi? O ucuz akıl hastanelerinden birinde kalmak zorunda olsaydım ne yapardım?" derdi.

Bir başkası herkese tüküren ama Mori'den dostum diye söz eden bir kadın hastaydı. Her gün konuşuyorlardı. Sonunda birisinin kadınla iletişim kurmayı başarması personeli en azından yüreklendiriyordu. Ama bir gün kadın hastaneden kaçtı ve onu geri getirmek için Mori'den yardım istendi. Onu bir dükkânın arka tarafında saklanırken buldular. Mori içeriye girince kadın pis bir bakış fırlattı.

"Demek sen de onlardansın" diye söylendi.

"Kimlerden?"

"Beni hapsedenlerden."

Mori, hastaların çoğunun hayatlarında hep ihmal edilmiş ve reddedilmiş, sonunda kendilerini hiç yokmuş gibi hisseder hale gelmiş insanlar olduğunu görmüştü. Şefkati özlüyorlardı ve bu personelin çok çabuk tükettiği bir şeydi. Bu hastaların hepsi de zengin ailelerden geliyordu; demek ki paraları onlara mutluluk ya da doyum satın alamamıştı. Mori bu dersi hiç unutmadı.

Mori'yi altmışlı yıllara takılıp kalmış olduğunu söyleyerek dalgaya alırdım. O da, şimdi yaşadıklarımıza kıyasla altmışlı yılların hiç de kötü sayılamayacağını söylerdi.

Brandeis Üniversitesi'ne, akıl sağlığı alanındaki çalışmalarının hemen ardından, altmışlı yılların başında girmişti. Birkaç yıl içerisinde kampus kaynayan bir kazana dönüşmüştü. Gündemde kültürel devrim vardı. Uyuşturucular, seks ve ırkçılık, Vietnam protestoları. Ünlü gençlik lideri Abbie Hoffman Brandeis Üniversitesi'ndeydi, Jerry Rubin ve Angela Davis de. "Radikal" öğrencilerin çoğu Mori'nin derslerine giriyordu.

Bu kısmen, sosyoloji bölümünün sadece ders vermekle yetinmeyip olaylara doğrudan katılmasından kaynaklanıyordu. Bölüm ilkesel olarak savaş karşıtıydı. Profesörler, belirli bir not ortalamasını tutturamayan öğrencilerin askere alınacağını duyunca, sınav notları vermeyerek kararı protesto ettiler. Yönetim, öğrencilere not verilmezse hepsinin sınıfta kalacağını söyleyince, Mori bir çözüm buldu: "Hepsine 100 verelim!" Ve herkes 100 aldı.

Kampusün çehresini değiştiren altmışlı yıllar, Mori'nin çalıştığı bölümü de değiştirmişti. Öğretim üyeleri artık sandaletler ve kot pantolonlar giyiyor, sınıfı nefes alıp veren canlı bir şey olarak görüyorlardı. Tartışmaları konferanslara, pratiği teoriye tercih eder olmuşlardı. Öğrencileri insan hakları projeleri için güney eyaletlerine, saha çalışması için kenar mahallelere göndermeye başlamışlardı.

Mori Washington'daki protesto yürüyüşlerine öğrencileriyle aynı otobüsle giderdi. Bu seyahatlerden birinde gördüğü, uçuşan etekleri ve boncuklarıyla, nöbet tutan asker-

lere yaklaşıp tüfeklerinin namlularına çiçekler takan kadınları hiç unutmuyordu. Ardından el ele tutuşarak çimenlere oturmuş Pentagon'u havaya kaldırmaya çalışmışlardı.

"Yerinden kıpırdatmadılar" diyordu. "Yine de iyi bir denemeydi."

Bir keresinde, bir grup siyah öğrenci üniversite kampusündeki Ford binasını işgal edip üzerinde Malcolm X Üniversitesi yazılı bir pankart astılar. Ford binası kimya bölümüne aitti ve üniversite yönetimindeki bazı kişiler radikal öğrencilerin bodrumda bomba üretmesinden endişe duyuyordu. Mori daha geniş düşünüyordu. Sorunun özünü görebiliyordu–insanlar sadece önemsendiklerini hissetmek istiyorlardı.

İşgal haftalarca devam etti ve eğer protestocu öğrencilerden biri Mori'yi görüp onu pencereden içeriye davet etmeseydi daha da uzun sürebilirdi.

Bir saat sonra Mori protestocuların isteklerini içeren bir listeyle pencereden dışarı çıktı. Listeyi rektöre götürdü ve durum yumuşadı.

Mori barış yapmakta hep başarılıydı.

Brandeis Üniversitesi'nde sosyal psikoloji, akıl hastalıkları ve akıl sağlığı, grup süreçleri konularında ders veriyordu. Bunlar, şimdilerde "kariyer becerileri" olarak adlandırılan konuda hafif kalan, ama "kişisel gelişim" açısından ağırlık taşıyan derslerdi.

Bu yüzden işletmecilik ve hukuk öğrencileri bugün Mori'nin katkılarını budalaca ve ilkel bulabilirler. Öğrencileri ne kadar para yapabildi, kaç büyük dava kazandılar ki, diyebilirler.

Peki, ama okulu bitirdikten sonra yaşlı profesörlerini ziyaret eden kaç hukuk ya da işletmecilik öğrencisi vardır? Mori'nin öğrencileri ise bunu hep yaparlar. Özellikle son aylarında Boston'dan, New York'tan, Kaliforniya'dan, Londra'dan, hatta İsviçre'den yüzlercesi ziyaretine geldi. Bazıları büyük şirketlerde, bazıları kenar mahallelerde eğitim programlarında çalışıyorlardı. Telefonla aradılar. Mektup yazdılar. Bir ziyaret, bir sözcük, bir gülümseme için kilometrelerce yol katettiler.

"Bugüne kadar tanıdığım en mükemmel öğretmen sensin" dediler hepsi.

Mori'yi ziyaret etmeye başladıktan sonra ölüm ve farklı toplumların ölümü nasıl gördüğü üzerine okumaya başladım. Örneğin Kuzey Amerika Arktiği'nde yaşayan bir kabile yeryüzündeki her canlının vücudunun içinde, şekli kendine benzeyen minyatür bir ruhu olduğuna inanır. Geyiğin içinde küçücük bir geyik, insanın içinde de minicik bir insan vardır. Büyük varlık öldüğünde, küçük varlık yaşamına devam eder. Hemen yanı başında doğmak üzere olan bir başka varlığın içine giriverir ya da gökyüzündeki geçici dinlenme yerine, büyük kadınsı ruhun bağrına çekilir. Burada, ayın kendisini yeryüzüne geri göndermesini bekler.

Bazen, ay yeryüzündeki yeni ruhlarla öylesine meşguldür ki, gökyüzünde görülmez. Bu yüzden gecelerimiz aysızdır. Fakat sonunda ay da, tıpkı bizim geriye döndüğümüz gibi geriye döner.

İnanışları böyledir.

Yedinci Salı

Yaşlanma Korkusu Üzerine Konuşuyoruz

Mori savaşı kaybetti. Artık arkasını bir başkası siliyordu.

Bunu, tam Mori'den bekleneceği gibi, cesurca kabullendi. Sürgülü lazımlığı kullandığında arkasına ulaşamaz hale geldiğinde, karşılaştığı bu son kısıtlamadan Connie'ye bahsetti.

"Bana bu konuda yardımcı olmak seni utandırır mı?"

Hayır, dedi Connie.

İlk olarak Connie'ye sorması bana çok doğal geldi.

Buna alışmasının biraz zaman aldığını, çünkü bunun hastalığa tamamen teslim olmak anlamına geldiğini söylüyordu. Artık tuvaletini yapmak, burnunu silmek, mahrem yerlerini yıkamak gibi temel işlevleri yerine getiremeyecek kadar güçsüzdü. Nefes almak ve yiyeceğini çiğnemek dışında her konuda, başkalarına bağımlıydı bundan böyle.

Mori'ye tüm bunlara nasıl bu denli olumlu yaklaşabildiğini sordum.

"Mitch, bu ilginç bir durum" dedi. "Ben bağımsızlığını seven birisiyim ve bu yüzden tüm bunlara karşı savaşmaya karar vermiştim. Arabadan inmek ve elbiselerimi giymek

için bir başkasının yardımını kabul etmeyecek ve savaşacaktım. Tüm bunlardan biraz utanç duyuyordum, çünkü bizim kültürümüze göre altımızı silemez durumda isek kendimizden utanmalıyız. Ama daha sonra şunu hatırladım; *toplumun dayattıklarını unut. Hayatımın büyük bölümünde zaten toplumsal değerleri fazla dikkate almadan yaşadım. Utanmayacağım.*

"Asıl garip olan ne biliyor musun?"

Ne?

"Bağımlılık durumum neredeyse *hoşuma* gidiyor. Beni yana döndürüp yara açılmaması için popoma krem sürmeleri hoşuma gidiyor. Alnımı silmelerine, bacaklarıma masaj yapmalarına bayılıyorum. Gözlerimi kapatıp o anı özümsüyorum. Ve bu bana, çok tanıdık bir duyguymuş gibi geliyor.

"Bebekliğe yeniden dönmek gibi. Başka birisinin banyo yaptırması, kucaklayıp kaldırması. Başka birisinin silmesi. Biz nasıl çocuk olunacağını biliriz. Bu hepimizin içinde vardır. Şimdi benim açımdan bunun keyfine varmayı hatırlamak gibi oluyor.

"Hakikat şu ki annelerimiz bizi kucaklayıp, başımızı okşayıp, kollarında salladığında hiçbirimiz bunları yeterince yaşamadı. Her birimiz o bir başkası tarafından bakıldığımız, koşulsuz sevginin, koşulsuz ilginin olduğu günlere geri dönmeyi istiyoruz. Çoğumuz bu sevgiyi yeterince alamadık.

"Ben alamadım, biliyorum."

Mori'ye şöyle bir baktım ve niçin mikrofonu veya yastıkları düzeltirken, gözyaşlarını silerken ona yaklaşmamdan mutlu olduğunu o an anladım. İnsan dokunuşu. Yetmiş sekiz yaşında bir yetişkin gibi veriyor ve bir bebek gibi alıyordu.

Aynı günün ilerleyen saatlerinde yaşlanmaktan söz ettik. Ya da yaşlanma korkusundan demeliyim–benim kuşağımı korkutan sorunlar listemdeki bir diğer konu. Boston Havaalanı'ndan Mori'nin evine giderken yol boyunca gördüğüm reklam panoları hep genç insan fotoğraflarıyla süslüydü. Kovboy şapkalı genç ve yakışıklı adam sigara içiyor; iki genç ve güzel kadın şampuan şişesinin ardından gülümsüyor; pantolonunun düğmeleri açılmış ihtiraslı genç kız; seksi siyah elbisesiyle bir kadın ve hemen yanı başındaki smokinli adam ve ikisinin elinde de birer bardak viski.

Bu panolardan hiç birinde otuzuna yaklaşan bir manken yoktu.

Mori'ye ne denli zirvede kalmaya çalışsam da, uzun zamandan beri oradan aşağıya düşmeye başladığım hissine kapıldığımı söyledim. Sürekli egzersiz yapıp diyetime dikkat ediyor, aynada alnımdaki çizgileri kontrol ediyordum. Başarılarımı kısa bir zaman içine sığdırmış olduğum için yaşımı söylemekten gurur duymak yerine, yaş konusuna hiç girmemeye, hatta bu konulara bütünüyle kayıtsız kalmaya başlamıştım. Yaşım kırka yaklaşıyordu.

Mori'nin yaşlanmaya bakışı farklıydı.

"Gençliğe yapılan bu vurguyu anlamıyorum" dedi. "Dinle beni. Gençliğin ne kadar korkunç geçebileceğini ben iyi bilirim. Bu yüzden kimse bana ne kadar mükemmel olduğu türküsünü söylemesin. Bütün o mücadeleleri, çatışmaları, yetersizlik duyguları, hayatın kendilerini öldürmek isteyecekleri kadar sefil olduğuna ilişkin hisleriyle bana gelen o kadar çok çocuk var ki...

"Ve tüm bu sefilliğe ek olarak, bu gençler bilge de değiller. Yaşamı anlamıyorlar. Ne olup bittiğini anlamadan kim

gün be gün yaşamaya devam etmek ister? Eğer şu parfümü sürünce güzel görüneceğiniz, şu pantolonu giyince seksi olacağınız yolunda sürekli yönlendiriliyorsanız ve üstüne üstlük bu söylenenlere inanıyorsanız! Ne kadar saçma."

Hiç yaşlanmaktan korktuğun bir dönem olmadı mı?

"Mitch, ben yaşlılığı *kucaklıyorum*."

Kucaklamak mı?

"Evet. Çok basit. Büyüdükçe daha da öğreniyorsun. Eğer hep yirmi iki yaşında kalsan, hep yirmi iki yaşında olduğun kadar cahil olursun. Yaşlanmak sadece çürümek değildir bildiğin gibi. Büyümektir. Öleceğini bilmek olumsuz düşüncesinden daha önemli olan öleceğini *anladığın* için daha iyi bir yaşantı sürdürmektir."

Peki eğer yaşlılık bu kadar değerliyse niçin herkes, "Keşke yeniden gençlik yıllarıma dönebilseydim" diyor? Hiç kimse, "Keşke altmış beş yaşımda olsaydım" diye söze başlamıyor.

Gülümsedi. "Bu söz neyi yansıtıyor dersin? Tatmin olmamış kişiler. Layıkıyla yaşanmamış hayatlar. Anlamı bulunamamış yaşamlar. Eğer hayatın anlamını bulduysan geriye gitmek istemezsin. İleriye gitmek istersin. Daha da yapmak, daha da görmek istersin. Altmış beş yaşına dek bekleyemezsin.

"Dinle beni. Bir şeyi bilmelisin. Tüm genç insanlar tek bir şeyi bilmeli. Eğer sürekli yaşlanmaya karşı savaşırsan mutsuz olursun, çünkü nasılsa yaşlanmaktan kaçış yok.

"Ve Mitch..."

Sesini iyice alçalttı.

"Sevgili dostum, gerçek şu ki eninde sonunda *sen de* öleceksin."

Kafamla onayladım.

"Kendi kendine ne dersen de, bu gerçeği değiştirmeyecek."

Biliyorum.

"Ama biz uzun bir yaşama sahip olmanı dileyelim."

Yüzündeki huzurlu ifadeyle gözlerini kapadı ve başının altındaki yastıkları düzeltmemi rica etti. Rahat oturabilmesi için sürekli vücudunu düzeltmek gerekiyordu. Vücuduna destek olsun diye koltuğuna beyaz yastıklar, sarı suni köpükler ve mavi havlular yerleştirilmişti. İlk bakışta, sanki Mori kargoya verilmek üzere paketlenmiş gibi bir izlenim bırakıyordu.

"Teşekkür ederim" diye fısıldadı.

Rica ederim, dedim.

"Mitch, ne düşünüyorsun?"

Soruyu yanıtlamadan önce durakladım. Tamam dedim, nasıl oluyor da daha genç ve sağlıklı olan insanlara gıpta etmiyorsun?

"Sanırım onlara gıpta ediyorum." Gözlerini kapattı. "Onların spor kulübüne ya da havuza gidebilmelerine gıpta ediyorum. Ya da dans edebilmelerine. Fakat gıpta etme duygusuna gelince, onu hissediyorum ve onu terk ediyorum. Kopmakla ilgili söylediklerimi hatırlıyor musun? Kop gitsin. Kendine şöyle de: 'Bu duygu gıpta ve şimdi kendimi ondan ayıracağım.' Ve ondan uzaklaş."

Uzun ve boğazı yırtan bir öksürüğün ardından ağzını bir mendille kapattı ve takatsiz bir şekilde içine tükürdü. Orada öyle otururken kendimi ondan çok daha güçlü hissettim.

Ve aptalca da olsa, onu bir un çuvalıymış gibi kaldırıp omzuma atabileceğim düşüncesi beliriverdi kafamda. Bu üstünlükten utanç duyuyordum, çünkü ondan sadece bu konuda üstündüm.

Nasıl oluyor da gıpta etmekten geri durabiliyorsun?

"Ne? Ben mi?"

Gülümsedi.

"Mitch, yaşlıların gençlere gıpta etmemesi imkânsız. Ama sorun, ne ve kim olduğunu bilmek ve o kişi olarak mutluluğu bulmak. Şimdi, senin otuz yaşlarını yaşama sıran. Benim otuzlu yaşlarda olma sıram geçti. Şimdi bana, yetmiş sekiz yaşında olma sırası geldi.

"Şu anda, şu haliyle hayatında neyin çok güzel ve doğru olduğunu bulmalısın. Geriye bakman seni yarışa sürükler ve yaş hiç de rekabete açık bir konu değildir."

Nefesini bıraktı ve gözlerini indirdi, nefesini izlemek ister gibi.

"Eğer hakikati istersen, bir parçam bütün yaşları yaşıyor. Ben üç yaşındayım, beş yaşındayım, otuz yedi yaşındayım, elli yaşındayım. Tüm bu yaşları yaşadım ve hepsinin neye benzediğini biliyorum. Çocuk olunacak zamanda çocuk olmaktan büyük mutluluk duyarım. Yaşlı bilge bir adam olunacak zamanlarda yaşlı bilge bir adam olmaktan mutluluk duyarım. Ne kadar çok şey olabileceğimi düşleyebiliyor musun? Kendi yaşıma gelinceye kadar herhangi bir yaşta olabilirim."

Başımla onayladım.

"Senin yaşına niçin gıpta edeyim ki, ben onu da yaşadım."

Kader birçok türe boyun eğdirir,
Kendini riske atan sadece biridir.

– W. H. AUDEN,
MORİ'NİN GÖZDE ŞAİRİ

Sekizinci Salı
Para Üzerine Konuşuyoruz

Mori'nin görebilmesi için gazeteyi havaya kaldırdım:

'HİÇBİR ZAMAN BİR TELEVİZYON
İSTASYONUNA SAHİP OLAMADIM.'
MEZAR TAŞIMDA BÖYLE YAZSIN İSTEMİYORUM.

Mori güldü ve başını salladı. Sabah güneşi arkasındaki pencereden içeri giriyor ve pervazın üzerinde duran Japon gülünün yapraklarına düşüyordu. Haber medya devi ve CNN istasyonunun kurucusu, multimilyarder Ted Turner ile ilgiliydi. Ted Turner büyük pazarlıklara rağmen CBS televizyonunu da satın alamadığı için yakınıyordu. Öyküyü bu sabah Mori'ye getirmemin nedeni şu soruyu irdelemekti: Eğer Ted Turner yaşlı profesörümün; nefesi giderek tükenen, vücudu yavaş yavaş taşlaşan, takvimdeki günleri bir bir eksilen o yaşlı adamın yerinde olsaydı, bir televizyon istasyonu için gerçekten bu kadar gözyaşı döker miydi?

"Bunların hepsi aynı sorunun parçaları Mitch!" dedi Mori." Biz yanlış şeylere değer veriyoruz. Bu yanlışlar hayal kırıklığıyla sonuçlanan yaşamlar sürdürmemize neden oluyor. Bence bunun üzerine konuşmalıyız."

Mori kendini konuya kaptırmıştı. İyi ve kötü günleri vardı. Bugün iyi bir günüydü. Bir gece önce şehirdeki bir *acappella* grubu Mori'nin evinde konser vermişti. Bunu, sanki Ink Spots grubu kendisini ziyarete gelmiş gibi heyecan içinde anlatmıştı. Mori'nin müziğe olan aşkı hastalanmadan önce de çok yoğundu. Ama şimdi müzik onu gözyaşlarına boğacak kadar çok duygulandırıyordu. Bazı akşamlar opera dinler, muhteşem seslerin iniş çıkışları ve titreşimleriyle gözleri kapalı bir gezintiye çıkardı.

"Dün akşam ki grubu görmeliydin Mitch. Öylesine olağanüstülerdi ki!"

Mori her zaman dans etmek, şarkı söylemek ve gülmek gibi basit zevklerden mutlu olmayı bilmişti. Artık maddi şeyler az ya da neredeyse hiç önem taşımaz olmuştu. Ölenlerin ardından, "Yanına alıp da gidilmiyor işte" diye konuşulduğunu duyarız hep. Mori sanki bunu yıllar önceden biliyordu.

"Ülkemizde sürüp giden bir tür beyin yıkamayla karşı karşıyayız" diye iç çekti Mori. "Beyin yıkamak nasıl gerçekleştirilir biliyor musun? Aynı şeyi bir insana defalarca tekrarlarsın ve biz de bu ülkede bunu yapıyoruz. Nesnelere sahip olmak iyidir. Daha fazla para iyidir. Daha fazla gayrimenkul iyidir. Daha fazla ticaretçi yaklaşım iyidir. *Daha fazla iyidir. Daha fazla iyidir.* Bunu tekrarlar dururuz—ve bu defalarca bize tekrar edilir—ta ki insanlar farklı düşünmeyi aklından bile geçiremez hale gelinceye kadar. Ortalama sıradan insan sürekli dikte edilen tüm bu yalanlarla öylesine dolmuştur ki, gerçekte neyin önemli olduğuna ilişkin kendi bakış açısı diye bir şey kesinlikle kalmamıştır."

"Hayatımda nereye gittiysem hep yeni bir şeyler kapmaya çalışan birçok insanla tanıştım. Yeni bir araba kap. Yeni bir emlak kap. En son model oyuncağı kap. Ve sonra da sana anlatmak isterler: Bil bakalım ne aldım? Bil bakalım ne aldım?

"Ben bunu nasıl açıkladım hep bilir misin? Bu insanlar sevgiye öylesine açlar ki, yerine ne olsa kabul ediyorlar. Maddi nesneleri kucaklıyor ve nesnelerin de kendilerini kucaklamasını bekliyorlar. Fakat bu hiçbir zaman gerçekleşmiyor. Maddiyat sevginin, şefkatin, duyarlılığın, dostluk duygusunun yerini dolduramıyor."

"Para ya da güç şefkatin yerini tutamaz. Şuraya uzanmış yavaş yavaş ölürken rahatlıkla şunu söyleyebilirim: İstediğin kadar güce ya da paraya sahip ol, duygusal tatminsizliğini gideremezsin."

Mori'nin çalışma odasına şöyle bir göz gezdirdim. Aynen ilk geldiğim günkü gibiydi. Kitaplar raflardaki aynı yerlerindeydi. Kağıtlar aynı dağınık masanın üzerindeydi. Diğer odalar da düzeltilmemiş, aynı ilk günkü gibi duruyorlardı. Aslına bakılırsa tıbbi gereçlerin dışında hiç yeni bir şey edinmemişti Mori yıllar içerisinde. Ölümcül bir hastalığa yakalandığını öğrendiği gün satın alma gücüne olan ilgisini tümüyle yitirmişti.

Televizyon eski modeldi, tıpkı Charlotte'nin kullandığı araba gibi. Havlular, tabaklar ve çatal bıçaklar da aynıydı. Fakat evde çok daha başka değişiklikler vardı. Ev sevgi, iletişim ve öğrenimle dopdoluydu. Çalışma arkadaşlarından, öğrencilerden, meditasyon hocalarından, terapistlerden, hemşirelerden ve *a cappella* gruplarından geçilmiyordu.

Bankadaki hesabı hızla sıfırı tüketirken evi tam anlamıyla bir zengin evine dönüşmüştü.

"Bu ülkede neye ihtiyacımız olduğu ile ne istediğimiz arasında büyük bir kafa karışıklığı yaşanıyor" dedi Mori. "Yemeğe ihtiyacınız var, çikolatalı dondurma *istiyorsunuz*. Kendinize karşı dürüst olmalısınız. En son model spor arabaya *ihtiyacınız* yok. En büyük eve *ihtiyacınız* yok.

"Doğrusu, bu gibi şeylerde tatmin bulamazsınız. En çok nasıl tatmin buluruz biliyor musun?"

Nasıl?

"İnsanlara sunabileceğiniz neye sahipseniz onu vererek."

Bir izci gibi konuştun.

"Paradan söz etmiyorum Mitch. Zamandan söz ediyorum. Senin ilgin. Senin öykü anlatman. Buraya yakın bir yere bir yaşlılar evi kuruldu. Gün boyu orayı bir çok kişi ziyaret ediyor. Eğer kimi yetenekleri olan genç bir insansan, gelip öğretmenlik yapmanı rica ediyorlar. Diyelim ki bilgisayar konusunda bilgilisin. Bu merkeze gidip onlara bilgisayar eğitimi verebiliyorsun. Kapıları herkese açık. Ve çok müteşekkir oluyorlar. İşte böyle saygın olunuyor, kendinden bir parçayı başkalarına sunarak.

"Bunu yapabileceğin birçok yer var. Çok yetenekli ya da bilgili olman gerekmez. Hastanelerde, düşkün yurtlarında sadece dostluk ve ilgi bekleyen yüzlerce insan var. Yaşlı erkeklerle iskambil bile oynasan, kendine olan saygın artıyor, çünkü artık birileri sana ihtiyaç duyuyor."

"Anlamlı bir hayata sahip olmak konusunda söylediklerimi hatırlıyor musun? Ben söylediklerimi yazdım, ama ez-

berden de söyleyebilirim artık: Kendini insanları sevmeye, çevren için olumlu şeyler yapmaya ve hayatını amaç ve anlam veren bir şey yaratmaya ada.

"Farkında mısın? Söylediklerimin içinde maaşla ilgili tek bir şey yok."

Mori'nin söylediği şeylerden bir kısmını küçük bir deftere not alıyordum. Çünkü Mori'nin gözlerimi görmesini istemiyordum. Mezuniyetimden beri Mori'nin saydığı türden şeylerin, güzel evler, daha da büyük oyuncaklar gibi şeylerin peşinden koşmuştum. Zengin ve ünlü sporcular arasında çalıştığım için hep kendimi ihtiyaçlarımın gerçekçi olduğuna, hırsımın onlarınkine nazaran önemsiz sayılabileceğine inandırmıştım.

Ama bu sadece bir bahaneydi. Ve Mori bunu açığa çıkarmıştı.

"Mitch, tepedekilere iyi görünmek istiyorsan, bunu unut. Ne yaparsan yap, seni küçümseyeceklerdir. Eğer aşağıdakilere gösteri yapıyorsan, onu da unut. Onlar sadece sana gıpta edeceklerdir. Statü seni hiçbir yere götürmez. Sadece açık yüreklilik her insanla eşit düzeyde var olabilmeni sağlar."

Mori durakladı ve bana baktı. "Ben ölüyorum, değil mi?"

Evet.

"O zaman diğer insanların sorunlarını dinlemek beni niçin ilgilendiriyor sence? Yeterince acım, ıstırabım yok mu?

"Tabii ki var. Ama beni ayakta tutan insanlara bir şeyler verebilmek. Evim ya da arabam değil. Aynaya baktığımda gördüğüm de değil. Zamanımı sunup acılı bir insanı gülüm-

setmeyi başardığım an, kendimi sağlıklı olma durumuna en yakın hissettiğim andır."

"İçinden geldiği gibi davran. Öyle hareket ettiğinde doyumsuz olmayacaksın, diğer insanların varlıklarına gıpta etmeyeceksin. Tam tersine, davranışlarından coşku duyacaksın."

Mori öksürdü ve sandalyenin yanında duran küçük çana uzandı. Çanı kavrayabilmek için birkaç girişimde bulundu, ama başaramadı. Çanı aldım ve eline verdim.

"Teşekkür ederim" dedi kısık bir sesle. Connie'nin dikkatini çekebilmek için çanı usulca salladı.

"Şu Ted Turner denen adam, mezar taşına yazdıracak daha iyi bir şey düşünememiş mi?"

"Her akşam, uykuya yattığımda, ölürüm. Ve sabah uyandığımda, yeniden doğarım."

–MAHATMA GANDI

Dokuzuncu Salı

Sevginin Seyri Üzerine Konuşuyoruz

Yapraklar renk değiştirmeye başlamıştı. Sonbaharda West Newton'dan Mori'nin evine kadar olan yol altın ve pas renginde bir tabloya dönüşmüştü. Detroit'deki işçi savaşı tam inada binmişti. İki taraf da birbirini iletişim kurmamakla suçluyordu. Televizyon haberleri de aynı ölçüde moral bozucuydu. Kentucy civarında üç adam, parçaladıkları bir mezar taşını otoyol köprüsünden aşağı atmış ve geçen bir arabanın üstüne düşen taş ailesiyle birlikte bir hac seyahatine çıkmış olan genç bir kızın ölümüne neden olmuştu. Kaliforniya'da ise O.J. davası sonuçlanmak üzereydi ve herkesin dikkati bunun üzerindeydi. Havaalanlarına bile CNN'e ayarlı monitörler yerleştirilmişti. Bu sayede uçağınıza binmeden önce, en son O.J raporunu alabiliyordunuz.

İspanya'daki erkek kardeşimi birkaç kez aradım. Telesekreterine son günlerde ikimiz hakkında düşünecek çok zamanım olduğunu ve kendisiyle mutlaka konuşmak istediğimi belirten mesajlar bıraktım. Birkaç hafta sonra, her şeyin yolunda olduğunu fakat hastalığı hakkında konuşmak istemediğini belirten kısa bir cevap aldım.

Yaşlı profesörüm için durum farklıydı. Onu mahveden, hastalık hakkında konuşmak değil hastalığın yol açtığı fiziksel yıkımdı. Son ziyaretimin ardından penisine sonda takılmıştı, bu sayede idrarını herhangi bir zamanda ayak ucundaki plastik torbaya boşaltabiliyordu. Bacakları sürekli bakım istiyordu (bu ALS hastalığının azizliklerinden biridir; bacaklarınızı kımıldatamazsınız fakat acıyı hissedersiniz). Bacakları alttaki destek yastıklarının biraz dışına taşmadığında, bıçak saplanıyormuş gibi acı içinde kıvranıyordu. Sohbet arasında ziyaretçilerinden bacağını bir santim şu tarafa oynatmalarını ya da başını renkli yastıkların tam ortasına gelecek şekilde ayarlamalarını rica ediyordu. Başınızı oynatamamak gibi bir durumu gözünüzün önüne getirebilir misiniz?

Her geçen hafta Mori, oturduğu koltuğun içinde daha da eriyordu. Omuriliği koltuğun şeklini almaya başlamıştı. Yine de, her sabah tekerlekli sandalyeye oturtulmak üzere yatağından kaldırılıp çalışma odasına getirilmek ve oraya, dergi ve kitapların arasına, pencerede duran Japon gülünün yanına bırakılmak istiyordu. Kendine özgü biçimde, bunda felsefi bir şeyler buluyordu.

"En son aforizmamda bunu özetliyorum" dedi.

En son aforizmanı duyalım o zaman.

"Eğer yatağa düşmüşsen, kendini ölmüş say."

Ve gülümsedi. Ancak Mori böyle bir şeye gülümserdi zaten.

Gece Hattı programından ve Ted Koppel'den telefonlar alıyordu Mori.

"Benimle yeni bir program yapmak istiyorlar. Fakat bir süre bekledikten sonra."

Ne zamana kadar bekleyeceklermiş? Son nefesine kadar mı?

"Belki de. Zaten son nefesime çok zaman kalmadı."

Böyle konuşma.

"Üzgünüm."

İşte bu beni öfkelendiriyor. Yok oluncaya kadar bekliyorlar.

Gülümsedi. "Mitch, sanırım beni biraz dram yaratmak için kullanıyorlar. Ama sorun değil. Ben de onları kullanıyorum. Bana mesajımı milyonlarca insana ulaştırmada yardımcı oluyorlar. Eğer onlar olmasaydı bunu yapamazdım. Bu yüzden uzlaşıyoruz."

Öksürdü ve bu öksürük uzun kuru bir gargaraya dönüştü ve bumburuşuk bir mendilde tükürük olarak sonlandı.

"Her neyse" dedi Mori. "Onlara çok fazla beklememelerini söyledim, çünkü artık sesim de yok olmaya başladı. Bu şey ciğerlerime vurduğunda konuşmam imkânsızlaşabilir. Şu anda bile sık sık dinlenmeden konuşamıyorum. Benimle görüşmek isteyen birçok kişinin randevusunu iptal ettim. Çok randevu oldu iptal etmem gereken. Açıkçası çok bitkinim. Eğer onlara gereken ilgiyi gösteremezsem kendilerine yardımcı olamam."

Suçluluk duygusuyla ses kayıt cihazına baktım ve arta kalan değerli zamanını alıyormuşum gibi bir hisse kapıldım. Bugün çalışmasak mı? Seni fazla yormak istemiyorum.

Mori gözlerini kapattı ve başını salladı. Sanki sessizce bir acının dinmesini bekliyordu. "Hayır" dedi sonunda. "Sen ve ben devam etmeliyiz."

"Bu ikimizin de son tezi, biliyorsun."

Son tezimiz.

"Ve son tezimizi bitirmeliyiz."

Üniversitedeki ilk tezimizi düşündüm. Bu Mori'nin fikriydi tabii. O bana, daha önce aklıma böyle bir şeyin hiç gelmemiş olmasına karşın, gönüllü tez yazabilecek kadar iyi olduğumu söylemişti.

İşte aynı şeyi bir kez daha yapıyorduk. Bir fikirle başlıyorduk. Ölmekte olan adam yaşamakta olan adama bilmesi gerekenleri anlatıyordu. Bu kez, tezi bir an önce bitirmek gibi bir çabam yoktu.

"Dün bana ilginç bir soru yöneltildi" dedi Mori ve bunu söylerken omzumun üstünden arkamdaki panoya bakıyordu. Gözü yetmişinci yaş gününde arkadaşlarının yazıp astığı umut dolu mesajlardaydı. AYNI ROTADA DEVAM ET; EN İYİ HENÜZ İLERİDE; MORİ – AKIL SAĞLIĞINDA HEP BİR NUMARA.

Soru neydi, dedim.

"Ölümümün ardından unutulacağımdan korkup korkmadığım."

Evet, korkuyor musun?

"Hayır, zannetmiyorum. Benimle çok yakınlaşmış ve çok şeyini paylaşmış birçok insan var. Sevgiyle hep hayatta kalırsın–ölüp gittikten sonra bile."

Şarkı sözüne benziyor: "Sevgiyle hep hayatta kalırsın."

Mori kıkırdadı. "Belki de. Ama Mitch, tüm bu konuşmalarımız? Ara sıra sesimi duyuyor musun? Yalnız kaldığında, uçakta? Belki de arabada giderken?

Evet. Duyuyorum sesini.

"O zaman ben gittikten sonra beni unutmayacaksın. Sesimi düşün ve ben orada olacağım."

Sesini mi düşüneyim?

"Ve eğer biraz ağlamak istersen, ağlayabilirsin."

Mori. Üniversitenin ilk yıllarından bu yana beni ağlatmaya çalışıyordu. "Yakında sen de ağlamayı başaracaksın" derdi.

Tabii, tabii diye yanıtlardım.

"Mezar taşıma ne yazdırmak istediğimi buldum" dedi.

Mezar taşlarıyla ilgili herhangi bir şey duymak istemiyorum.

"Niçin? Sinirini mi bozuyor?"

Omuz silktim.

"Tamam, unutalım."

Hayır, devam et. Neye karar verdin?

Mori dudaklarını uzattı. "Şöyle bir şeye karar verdim; Sonuna Kadar Öğretmendi."

Ben algılayıncaya dek bekledi.

"İyi mi?"

Evet, dedim. Çok iyi.

Odasına girdiğimde Mori'nin yüzünde beliren mutluluk ışıltısı çok hoşuma gidiyordu. Bunu çok insana yaptı-

ğını biliyordum. Bu, Mori'nin özel bir yeteneğiydi. Her ziyaretçi o gülümsemenin kendisine özel olduğuna inanırdı.

"Ahhh, işte benim dostum" derdi yüksek perdeden buğulu bir sesle. Ve sadece merhabalaşmakla bitmezdi. Mori sizinle birlikteyken gerçekten sizinle olurdu. Doğrudan gözlerinizin içine bakar ve dünyada kalan tek insan sizmişsiniz gibi dinlerdi söylediklerinizi. Eğer güne sabah bir garsonun, patronun ya da otobüs şoförünün homurdanması yerine böylesi hoş bir günaydınla başlayabilseydik, geri kalan saatlerimiz çok daha güzel olabilirdi.

"Tam anlamıyla orada olmaktan, var olmaktan yanayım" dedi Mori. "Bu, birlikte olduğunuz kişi ile *tüm benliğimizle* var olmak anlamına geliyor. Seninle konuştuğum şu son dakikalarda sadece aramızdaki iletişime yoğunlaşıyor ve geçen hafta üzerinde durduğumuz herhangi bir şeyi düşünmüyorum. Yarın neler olacağını düşünmüyorum. Yarın bir başka Koppel programına çıkıp çıkmayacağımı ya da hangi ilaçları alacağımı düşünmek istemiyorum.

"Seninle konuşuyorum. Seni düşünüyorum."

Mori'nin, Brandeis Ünivesitesi'nde Grup Süreci dersini verdiği zamanı hatırladım. Küçümsemiştim. Hiç üniversitede okutulacak bir dersmiş gibi gelmemişti. Dikkat vermeyi öğrenmek mi? Böyle bir şeyin ne önemi olabilirdi ki? Şimdi bunun üniversitede bize öğrettikleri şeylerin neredeyse tümünden daha önemli olduğunu biliyorum.

Mori elini uzattı. Ona karşılık verirken içimi bir suçluluk duygusu kapladı. İşte, istese uyanık olduğu tüm saatleri kendine acıyarak geçirebilecek bir adam duruyordu karşımda. Soluk alıp verişlerini sayarak vücudunun yavaş ya-

vaş eriyişini hissediyordu. Çok daha küçük problemler yüzünden kendinden ve kendi sorunundan başka hiçbir şey düşünmeyen, konuşmanızın daha ilk otuz saniyesinde uzaklara dalıp giden, bir dostunu aramayı veya gönderilecek bir faksı aklından geçirmeye ya da sevgilisiyle ilgili hayal kurmaya başlayan ne kadar çok insan var. Konuşmanız bittiğinde de "Doğru, tabii' ya da "Evet, evet" gibi sözlerle sizi dinlemiş havasına girerler.

"Sorun çoğunlukla kişilerin bir telaş, kargaşa içinde yaşamaları ve kendilerini bulamamış olmalarındandır. Hayatın anlamını kendi adlarına çözemedikleri için dört bir yanda harıl harıl o anlamı ararlar. Belki yeni bir ev, yeni bir araba ya da yeni bir iş o boşluğu doldurur diye koşuşturup dururlar ve tabii ki umutları boşa çıkar."

Bir kez öyle koşuşturmaya başladın mı, dedim durmak çok güçtür.

"Hiç de o kadar zor değil!" dedi kafasını sallayarak Mori. "Bak ben ne yapardım; trafikte birisi sevimsizce beni sollamaya çalıştığında—daha henüz araba kullanabilirken yani—elimi kaldırır..."

Mori hareketi tekrarlamak istedi, ama kolunu zor bela sadece on beş santim kadar kaldırabildi.

"Olumsuz bir hareket yapmak yerine, el sallayıp gülümserdim. Onlara orta parmak göstermek yerine, geçmelerine izin verip el sallardım.

"Ve ilginç olan ne biliyor musun? Çoğu zaman onlar da bana el sallayıp gülümserlerdi.

"Doğrusu, yolda öyle acele etmeye hiç gerek yoktur. Daha hızlı gidebilmek için sarf edeceğim çabayı insanlara yardım etmede sarf etmek isterim."

Bunu tanıdığım insanlar arasında en iyi beceren Mori'ydi. Onunla oturup sohbet edenler korkunç bir şeyden söz ettiklerinde Mori'nin gözlerinin buğulandığını, hoş bir şaka yaptıklarında da zevk pırıltılarını görürlerdi. Her zaman duygularını açıkça sergilemeye hazırdı. Ve duyguları böyle açığa vurmak benim ve yaşıtlarımın, yani ellili yıllarda doğmuş olanların pek başaramadığı bir şeydi bu. Biz yüzeysel sohbetlerde iyiyizdir. "Ne işle meşgulsün?" "Nerede yaşıyorsun?" gibi. Ama birisini *gerçekten* dinlemeyi—ona bir şey satmaya, onu tavlamaya, devşirmeye ya da karşılığında bir konum edinmeye çalışmadan—bugün artık ne kadar başarabiliyoruz? İnanıyorum ki yaşamının son aylarında Mori'yi ziyarete gelenlerin birçoğunu çeken şey ona ilgi göstermek istemeleri değil, *kendilerinin* gördüğü ilgiydi. Bütün acı ve sıkıntılarına karşın, bu küçük adam onları o güne dek kimsenin dinlemediği şekilde dinliyordu.

Kendisine, herkesin sahip olmayı düşlediği ideal baba olduğunu söyledim.

"Evet" dedi gözlerini yumarak, "Sanırım o dalda biraz deneyimim var."

Mori babasını en son şehir morgunda görmüştü. Charlie Schwartz günlük gazetesini Bronx'ta, Tremont caddesinin sokak lambaları altında okumayı seven sessiz bir adamdı. Her akşam yemekten sonra yürüyüşe çıkardı. Sağlıklı pembe yanakları olan, gri saçlı, kısa boylu bir Rus erkeğiydi Charlie. Mori ve kardeşi David camdan bakarlar ve sokak lambasına dayanmış gazete okuyan babalarının yukarı gelip kendileriyle sohbet etmesinin hayalini kurar-

lardı. Fakat Charlie çocuklarla çok seyrek konuşurdu. Hiçbir zaman onları yatağa götürüp iyi geceler öpücüğü verdiği olmamıştı.

Mori, büyüyüp çocuk sahibi olunca babasının onlara yapmadığı şeyleri çocuğuna yapacağına yemin etti. Yıllar sonra, çocuk sahibi olduğunda da söz verdiği şeyleri yaptı.

Mori çocuklarını yetiştirirken Charlie hâlâ Bronx'ta yaşıyordu. Gene akşam yürüyüşlerine çıkıyor ve gazete okuyordu. Bir akşam, yine yemek sonrası dışarıya çıktı. Henüz evden birkaç yüz metre uzaklaşmışken iki soyguncu yanına geldi.

"Paraları çıkar babalık" dedi biri elindeki silahı Charlie'ye doğrultarak.

Charlie korku içinde cüzdanını yere fırlatıp koşmaya başladı. Bir tanıdığın kapısının önünde yığılıp kalana dek caddelerde koşmaya devam etti.

Kalp krizi.

O gece öldü.

Mori kimlik tespiti için çağrıldı. Uçağa atlayıp New York'a gitti. Morga vardığında onu cesetlerin konduğu soğuk bodrum katına indirdiler.

"Bu sizin babanız mı?"

Mori camın ardından cansız yatan vücuda baktı. Mori'yi azarlayan ve kalıba sokan, ona çalışmayı öğreten, Mori konuşmak istediğinde suskun kalan, o annesinin anılarını tüm dünyayla paylaşmak için can atarken bunları tümden unutmasını salık veren, evet, bu adamdı.

Kafasını salladı ve yürüyüp gitti. Daha sonra, oradaki

dehşetin kendisini felce uğrattığını anlatmıştı. Günlerce ağlamayı bile başaramamıştı.

Gene de, babasının ölümü Mori'ye kendi ölümüne hazırlanmada yardımcı oldu. Herkesle sarılacak, öpüşecek, konuşacak, gülecekti ve hiçbir vedalaşma, anne ve babasıyla yapamadığı şeylerin hiçbiri eksik kalmayacaktı–bu kadarını biliyordu.

Son an geldiğinde, Mori sevdiklerinin olanın bilincinde olarak yanı başında olmalarını istedi. Bu sayede hiçbir sevdiği şok edici bir telefon ya da telgraf almayacak, soğuk ve yabancı bir bodrum katında bir camın ardından bakmak zorunda kalmayacaktı.

Güney Amerika yağmur ormanlarında yaşayan Desana adlı bir kabile vardır. Dünyayı yaratıktan yaratığa geçen sabit bir enerji miktarı olarak görürler. Her ölüm bir doğumu, her doğum bir ölümü getirmelidir. Bu şekilde dünyanın enerjisi tam kalır.

Beslenmek için avlandıklarında öldürdükleri hayvanların manevi kuyuda bir delik açacağını bilirler. Ama deliğin ölen Desana avcılarının ruhlarıyla kapatılacağını da bilirler. İnsanlar ölmezse kuşların, balıkların doğmayacağını bilirler. Mori ve ben bu felsefeyi çok beğeniyoruz. Vedalaşma daha da yaklaştıkça hepimizin aynı ormanda yaşayan yaratıklar olduğumuz inancı daha da pekişiyor. Aldığımızın yerini doldurmalıyız.

"Adil olan bu!" diyor Mori.

Onuncu Salı
Evlilik Üzerine Konuşuyoruz

Mori'ye tanışması için bir ziyaretçi getirdim. Karım.

İlk gelişimden beri soruyordu: "Janine ile ne zaman tanışacağım?", "Onu ne zaman getireceksin?" Her seferinde bir engel çıkmıştı, ta ki birkaç gün öncesine kadar. Nasıl olduğunu öğrenmek için aramıştım.

Mori'nin telefona gelmesi bir hayli zaman aldı. Telefona geldiğinde ise ahizeyi kaldıracak kadar gücü olmadığından bir başkasının ahizeyi tuttuğunu anladım.

"Merhabaaa" diye soluklandı.

İyi misin, Koç?

Soluk verişini duydum. "Mitch... Bugün koç için iyi bir gün değil..."

Uyku saatleri bir hayli kötü geçiyordu. Artık her akşam oksijen tüpüne bağlanıyordu ve öksürük krizleri korkunç bir hal almıştı. Bir öksürük nöbeti aralıksız bir saat kadar devam edebiliyordu. Öksürüğün kesilip kesilmeyeceğini bilmek de imkânsızdı. Hep, hastalık ciğerlerine indiğinde öleceğini söylerdi. Ölümün ne kadar yakın olduğunu düşününce tüylerim diken diken oldu.

Salı günü görüşürüz dedim. Salı günü daha iyi hissedersin kendini.

"Mitch!"

Efendim?

"Karın yanında mı?"

Hemen yanımda oturuyordu.

"Telefonu ona versene, sesini duymak istiyorum."

Ben, sezgisel nezaketi benden çok daha fazla bir kadınla evliyim. Mori ile tanışıklığı olmamasına karşın ahizeyi kaptı—yerinde ben olsam, kafamı hayır anlamında sallar ve "Burada değilim, burada değilim!" diye fısıldardım—ve birkaç dakika içinde üniversiteden beri arkadaşmışlar gibi koyu bir sohbete girdiler. Tek duyduğum bizim taraftaki "Evet... Mitch söz etmişti... çok naziksiniz..." gibi sözler olmasına karşın, bunu seziyordum.

Telefonu kapattı ve "Bir dahaki sefer ben de geliyorum" dedi. Ve geldi.

Mori'nin ofisinde, şezlongunun çevresinde oturuyorduk. Mori, kendi tanımıyla zararsız bir flörttü ve Janine'in varlığı, öksürüğü yüzünden durmak zorunda kaldığında ya da tuvalet molalarından sonra Mori'nin yeniden taze bir enerjiyle sohbete dönmesini sağlıyordu. Janine'in yanında getirdiği evlilik fotoğraflarımıza baktı.

"Janine, Detroitli misin?"

Evet, dedi Janine.

"Kırklı yılların sonunda, bir yıl kadar Detroit'te öğretim görevlisi olarak çalıştım. Oraya dair komik bir öyküyü hatırladım şimdi."

Burnunu silmek için konuşmasına ara verdi. Kağıt mendille çok fazla uğraşınca mendili ben tuttum ve Mori cılız bir şekilde mendilin içine sümkürdü. Aynen bir annenin çocuğuna yaptığı gibi, mendille hafif bastırarak burnunu sildim.

"Teşekkürler, Mitch." Janine'e döndü ve "Kendisi benim yardımcım" dedi beni kastederek.

Janine gülümsedi.

"Her neyse. İşte öykü. Üniversitedeki bir grup sosyolog, aralarında bir cerrahın da bulunduğu diğer üniversite çalışanlarıyla poker oynardık. Bir gün oyun sonrası cerrah olan 'Mori, derslerinden birine ziyaretçi öğrenci olarak girip seni çalışırken izlemek isterim' dedi. Tamam dedim. Ve bir gün dersime girdi ve beni izledi.

"Dersin sonunda, 'Peki, beni çalışırken izlemeye ne dersin? Bu akşam bir ameliyata gireceğim.' Nezaket gereği tamam dedim.

"Hastaneye gittik. 'İyice temizlen, bir maske tak ve bir önlük giy.' Kendimi ameliyat masasının başında doktorun yanında buldum. Masada kalçadan aşağısı çıplak bir kadın yatıyordu. Neşteri aldı ve cırt, aynen böyle işte, cırt! Ve..."

Mori parmağını havaya kaldırdı ve boşlukta çevirdi.

"Kafam böyle dönüyordu. Bir an için bayılacağım zannettim. Her yer kan içindeydi. Korkunç. Yanımda duran hemşire sordu: 'Sorun ne doktor?' 'Ben kahrolası bir doktor değilim. *Beni hemen buradan çıkarın'* diye haykırdım."

Kısıtlı nefesine karşın Mori de dahil hepimiz çılgın gibi gülüyorduk. Haftalardır Mori'yi ilk kez öykü anlatırken görüyordum. Ne kadar garip diye düşündüm, zamanında

bir başka hastaya bakarken bayılacak gibi olan bu adam kendi durumu konusunda inanılmaz bir güçlülük örneği sergiliyordu.

Connie kapıyı vurdu ve öğle yemeğinin hazır olduğunu söyledi. Benim, sabah Bread & Circus mağazasından alıp getirdiğim havuç çorbası, mücver ya da Yunan makarnası değildi öğle yemeği. Yiyeceklerin en yumuşaklarını seçsem de, Mori'nin onları çiğneyip yutacak gücü yoktu artık. Genellikle sıvı gıdalar, yanında da ezilmiş, hazmı kolay olsun diye iyice yumuşatılmış bir parça kurabiye yiyebiliyordu. Charlotte yiyeceği her şeyi mutfak robotundan geçirmek zorundaydı artık. Kamışla içiyordu. Hâlâ her hafta yiyecek alışverişimi yapıp geliyor, elimdeki poşetleri ona göstermek için içeriye elim kolum dolu giriyordum. Bunu sadece, elimdekileri gördüğünde yüzünde beliren ifade için yapıyordum. Buzdolabını açtığımda ise büyük bir plastik kap yığınıyla karşılaşıyordum. Sanırım, bir gün gene birlikte gerçek bir öğle yemeği yiyeceğimizi, Mori'nin ağzındaki lokmayı beceriksizce çiğnerken konuşmaya devam etmesini, yemek parçacıklarının ağzından etrafa saçılmasını seyredeceğimi düşlüyordum. Bu aptalca bir ümitti.

"Evet... Janine" dedi Mori.

Janine gülümsedi.

"Çok hoşsun. Bana elini ver lütfen."

Janine elini uzattı.

"Mitch profesyonel bir şarkıcı olduğunu söyledi."

Evet, dedi Janine.

"Mükemmelmişsin söylediğine göre."

Utangaçça gülümsedi. Hayır. Mitch öylesine söylemiştir.

Mori kaşlarını kaldırdı, "Benim için bir şarkı söyler misin?"

Janine'i ilk tanıdığımdan günden bu yana birçok kişinin ona bu soruyu sorduğuna tanık olmuştum. İnsanlar ekmek parası için şarkı söylediğini duyunca, hemen "Bize bir şarkı söyler misin?" derlerdi. Utangaç ve mükemmeliyetçi bir insan olan Janine hiçbir zaman bu isteği yerine getirmez, kibarca reddederdi. Yine böyle olacağını düşünürken aniden Janine'in şarkıya başladığını duydum.

"Sadece düşüncen bile yetiyor
unutmam için yapmayı
herkesin yapması gereken o sıradan işleri..."

Janine 1930'lu yıllarda Ray Noble tarafından yazılmış bu şarkıyı Mori'nin gözlerinin içine tatlı tatlı bakarak söylüyordu. Mori'nin, duygularını hep saklı tutmayı başaran kişilerin kabuğunu kırma yeteneğine bir kez daha hayran kalmıştım. Mori, müziği iyice özümseyebilmek için gözlerini kapattı. Karımın sevgi dolu sesi odayı doldurdukça Mori'nin yüzüne ay gibi bir gülümseme yerleşti. Vücudu bir kum torbası gibi katı ve hareketsizdi, ama Mori sanki onun içinde dans ediyor gibiydi.

"Yüzünü her çiçekte görüyorum,
gözlerini gökleri süsleyen yıldızlarda
sadece senin düşüncen,
sadece seni düşünmek
sevgilim..."

Janine şarkıyı bitirince Mori gözlerini açtı ve yanaklarından damlalar süzüldü. Kimbilir kaç kez karımı şarkı söylerken dinlemişimdir, ama hiçbir zaman onu Mori'nin o anda duyduğu gibi duyduğumu sanmıyorum.

Evlilik. Tanıdığım hemen herkesin evlilikle ilgili sorunları vardı. Kimisi ona adım atmakta sorun yaşıyordu, kimisi de ondan kurtulmakta. Benim kuşağımın insanın kendisini tek bir ilişkiye adamasına kuşkulu bir yaklaşımı vardı. Düğünlere katılmaya, çifti kutlamaya, birkaç yıl sonra da damadı bir restoranda yanında arkadaşım diye tanıştırdığı genç bir kadınla görüp, "Eşimden ayrıldığımı duymuşsundur" sözünü işittiğimde pek fazla şaşırmamaya alışmıştım.

Niçin böylesi sorunlar yaşıyoruz, diye sordum Mori'ye. Ben Janine'e evlenme teklif etmek için yedi yıl beklemiştim. Acaba benim kuşağım önceki kuşağa nazaran daha mı temkinliydi, yoksa daha mı bencil?

"Açık konuşmamı istersen, senin kuşağına çok acıyorum" dedi Mori. "Bu kültürde sevgiyle örülmüş bir ilişkiye sahip olmak çok önemli, çünkü kültürün kendisi bunu sağlayamıyor. Fakat günümüzün zavallı insanı ya bir sevgi ilişkisine giremeyecek kadar bencil ya da evlenmede acele ediyor ve altı ay sonra boşanıyor. Eşinde ne aradığını bilmiyor. Kendinin kim olduğunu bilmiyor, kiminle evlendiğini nasıl anlayabilir?"

İç çekti. Profesörlük yıllarında birçok mutsuz çifte danışmanlık yapmıştı. "Çok acı, çünkü sevgi ilişkisi çok

önemli. Özellikle şu anda benim içinde olduğum gibi durumlarda, çok iyi olmadığın zamanlarda bunun önemini anlıyorsun. Dostlar harikadır, ama bütün gece öksürürken, uyuyamazken, birisinin gece boyu yanında oturup telkinde bulunması, yardım etmeye çalışması gerektiğinde, onlar yanımda olmayacaktır."

Charlotte ile Mori öğrenciyken tanışmışlar ve kırk dört yıldır evliler. Onları birlikteyken seyrediyorum; Charlotte'un odaya gelip ilaç saatlerini hatırlatmasını, boyun masajı yapmasını ya da oğullarından biriyle ilgili bir şey anlatmasını. Bir ekip gibi çalışıyorlar. Sessiz bir bakış diğerinin ne düşündüğünü anlamaya yetiyor. Mori'nin tersine, Charlotte içe dönük bir insan ve Mori'nin ona çok saygı duyduğunu biliyorum. Bazen konuşurken "Bunu açıklamam Charlotte'u rahatsız edebilir" deyip konuyu sona erdirirdi. Mori'nin herhangi bir şeyden geri durduğu tek andı bu.

"Evlilikle ilgili şunu öğrendim. Sınavdan geçiyorsun. Kendinin ve eşinin kim olduğu ortaya çıkıyor ve uyum sağlanıp sağlanamayacağı."

Bir evliliğin yürüyüp yürümeyeceğini bilmenin yolu var mı?

Mori gülümsedi. "Hiç de o kadar basit değil, Mitch."

Biliyorum.

"Yine de sevgi ve evlilikle ilgili doğru olduğunu bildiğim birkaç şey var. Eşine saygı duymuyorsan çok sorun çıkacaktır. Uzlaşmayı bilmiyorsan, çok sorun yaşarsın. Aranızda olup biteni apaçık konuşamazsanız çok sorununuz olacaktır. Ve eğer hayatta ortak bir değerler kümeniz yoksa gene birçok sorun yaşanacaktır. Değerleriniz benzer olmalı.

"Ve önemli bir değer de, Mitch..."

Evet!

"Evliliğinin *önemine* inanmaktır."

Burnunu çekti ve bir an için gözlerini kapattı.

"Ben evliliğin yapılacak çok önemli bir şey olduğunu ve insanın bunu denemezse çok şeyden yoksun kalacağını düşünüyorum."

Konuyu kutsal bir söz gibi inandığı bir şiire atıfta bulunarak bitirdi: "Birbirinizi sevmezseniz yok olursunuz."

Tamam, soruya gelelim, diyorum Mori'ye. Güçlükle alıp verdiği nefesle inip çıkan göğsünün üstünde, kemikli parmaklarıyla gözlüklerini tutuyor.

"Soru nedir?" diyor.

Eyüp'ün Kitabı'nı hatırlıyor musun?

"İncil'dekini mi?"

Evet. Eyüp iyi bir adam, ama Tanrı inancını denemek için ona eziyet çektiriyor.

"Evet hatırlıyorum."

Her şeyini alıyor, evini, parasını, ailesini.

"Sağlığını da"

Ona hastalık veriyor.

"İnancını denemek için."

Evet. İnancını denemek için. Merak ettiğim şu ...

"Neyi merak ediyorsun?"

Bu konuda sen ne düşünüyorsun?

Mori katıla katıla gülmeye başlıyor. Titreyen elleri yana düşüyor.

"Bence" diyor Mori , "Tanrı bu işi biraz abartmış."

On Birinci Salı
Kültürümüz Üzerine Konuşuyoruz

"Ona daha da hızlı vur."

Mori'nin sırtına indirdim.

"Daha hızlı."

Yeniden vurdum.

"Omuzların yakınına ..... şimdi daha aşağıya."

Mori pijamalarıyla yatağına yan yatmış, başı yastığa gömülü, ağzı açık. Fizik tedavi uzmanı ciğerlerden zehrin nasıl boşaltılacağını gösteriyordu. Zehrin katılaşmaması ve nefes alıp vermenin rahatlaması açısından bu sık sık yapılıyordu.

"Senin ..... her zaman ..... bana vurmak için ..... can attığını biliyordum zaten."

Bembeyaz hale gelmiş sırtına yumruğumu indirdikçe, "Evet, evet" diye şaka yapıyordum. Bu da ikinci sınıfta verdiğin 80 için. *Gümmm.*

Hepimiz, şeytan hemen yanı başımızdayken gelen o sinirli kahkahalara boğulmuştuk. Gerçekte ne olup bittiğini bilmesek—ölümden önceki son jimnastikti bu—çok se-

vimli bir sahne olurdu bu. Hastalık Mori'nin teslim olacağı bir evreye girmiş, sonunda ciğerlerine inmişti. Hep boğularak öleceği kehanetinde bulunuyordu. Ben bundan daha kötü bir ölüm düşünemiyordum. Bazen gözlerini kapatıp havayı, sanki denizden demir çekiyor gibi yavaş yavaş ağız boşluğuna ve burun deliklerine çekmeyi denerdi,

Ekim ayının ilk haftalarıydı ve dışarıda serin bir hava vardı. West Newton'da yapraklar bahçelerin köşelerine toparlanmıştı. O gün fizik tedavi uzmanı biraz daha erken gelmişti. Genelde hemşireler ya da uzmanlar geldiğinde ben onların rahat çalışabilmeleri için ortadan kaybolurdum. Fakat haftalar geçtikçe ve zamanımız daraldıkça, fiziksel utanç gibi şeylere hemen hemen hiç aldırmaz olmuştum. Orada olmak istiyordum. Her şeyi gözlemlemek. Bunlar benim kişiliğime ters şeylerdi, ama son aylarda Mori'nin evinde olanların hangisi olağan koşullarda benim yaşamımda olabilecek şeylerdi ki...

Uzman, Mori'nin sırtına vururken tıkanıklığın yavaş da olsa çözüldüğünü hissedip hissetmediğini soruyordu. Ara verdiklerinde denemek isteyip istemediğimi sordu. Evet dedim. Mori'nin kafası yastığa dayalı, gülümsedi.

"Çok sert vurma lütfen. Ne de olsa moruğun tekiyim."

Aynen uzmanın anlattığı gibi yaptım, yumruklarımı vücudunda gezdirerek sırtını ve yanlarını yumrukladım. Koşullar ne olursa olsun Mori'nin yatakta yatıyor olmasından nefret ediyordum (son aforizması sürekli kulaklarımda çınlıyordu: "Yatağa düştüğün zaman bil ki öldün.") Yan yatıp ayaklarını karnına çekmişti, vücudu bir erkeğinkinden çok bir çocuğu andırıyordu. Teninin beyazlığını, beyaz tüyleri-

ni, kollarının incecik ve çaresizce sarkışını görüyordum. Vücudumuzu şekle sokmak, ağırlık kaldırmak, şınav çekmek için ne kadar çok zaman harcadığımızı düşündüm. Ne olursa olsun, doğa sonunda onu elimizden alıyordu. Gösterildiği gibi Mori'nin kemiklerinin üzerindeki deriye parmağımla sıkıca bastırarak masaj yaptım. Onun sırtına darbeler indiriyordum, ama aslında içimden şiddetle duvarlara vurmak geliyordu.

"Mitch?" diye nefes arasından konuştu. Sırtına şiddetli vurduğum için sesi titrekti.

Ne var?

"Ben sana ne zaman 80 vermiştim?"

Mori insanların doğuştan iyi olduğuna inanırdı. Ama sonradan ne hale geldiklerini de görmüştü. "İnsanlar sadece bir tehdide maruz kaldıklarında kabalaşırlar" dedi aynı gün daha sonra. "Ve bunu yapan da bizim kültürümüz ve ekonomik sistemimizdir. Bir işi olan insanlar bile bizim ekonomimizde tehdit altındadır. Her an işini kaybedebilir. Ve insan tehdit edildiği zaman sadece kendini düşünmeye başlar. Parayı tanrılaştırır. Tüm bunlar kültürün birer parçasıdır."

Nefesini bıraktı. "Ve bu yüzden ben bu kültüre inanmıyorum."

Başımı salladım ve elini sıktım. Artık sürekli el ele oturmaya başlamıştık. Bu da yeni bir şeydi benim için. Daha önce olsa beni utandırabilecek, hatta iğrendirebilecek şeyler şimdi Mori'yle günlük hayatın bir parçası haline gelmişti.

Mori'nin içindeki tüpe bağlı sonda torbası vücudundan çıkan yeşil sıvıyla dolu, yerde ayağımın ucunda duruyordu. Birkaç ay önce olsa midemi bulandırabilecek bu görüntü şimdi beni hiç etkilemiyordu. Mori tuvaletini yaptıktan sonra odaya yayılan koku da beni rahatsız etmez olmuştu. Tuvaletin kapısını ardından kapatabilmek ya da havayı değiştirecek bir sprey sıkabilmek gibi lükslere sahip değildi Mori. Yatağı oradaydı, çalışma masası da oradaydı–artık hayatı bu minik odadan ibaretti. Eğer benim hayatım böylesi bir üçgene sıkışmış olsaydı, ben de bundan daha iyi kokmasını sağlayamazdım.

"İşte kendi alt kültürünü yaratmakla demek istediğim buydu" dedi Mori. "İçinde yaşadığın toplumun tüm kurallarını yok say demek istemiyorum. Mesela ben sokağa çıplak çıkmıyorum. Kırmızı ışıkta geçmiyorum. Küçük şeyleri yerine getirmek sorun değil. Ama ben daha büyük şeylerden söz ediyorum; düşünme tarzımız, değer yargılarımız. Bunları kişinin kendisi seçmelidir. Bir başka kişinin ya da toplumun bu konularda belirleyici olmasına izin veremeyiz."

"Benim durumumu örnek alalım. Şu anda utanç duymam gereken şeyler; yürüyememek, popomu silememek, bazı sabahlar ağlama arzusuyla uyanmak–aslında bunların hiçbiri özünde utanç verici şeyler değil."

"Aynı durum kadınların yeterince ince olmayışı ve erkeklerin yeterince zengin olmayışı için geçerli. Bunlar kültürümüzün bize empoze etmeye çalıştığı şeyler. İnanma."

Mori'ye gençliğinde niçin başka bir yere göç etmediğini sordum.

"Örneğin nereye?"

Ne bileyim, Güney Afrika olabilir, Yeni Gine. ABD kadar bencil olmayan bir yere.

"Her toplumun kendi sorunları var" derken Mori kaşlarını kaldırdı. Omuz silkmeye en yakın becerebildiği hareket buydu. "Kaçmak bir yol değil. Kendi kültürünü yaratmaya çalışmalısın.

"Nerede yaşarsak yaşayalım, birer ademoğlu olarak en büyük hatamız, uzak görüşlü olmamamızdır. Kim ve ne olabileceğimizi göremiyoruz. Kendi potansiyelimize bakıp var gücümüzle, olabileceğimiz tüm şeyler olmaya çalışmamız gerekir. Eğer her taraf 'Kendi payımı hemen istiyorum' diye bağıran insanlarla doluysa, o zaman sonuçta her şeye sahip bir avuç insandan ve yoksulların ayaklanıp bunlara el koymasını önleyecek askerlerden ibaret bir ülke haline geliriz."

Mori omzumun üstünden arkamdaki pencereye baktı. Bazen bir kamyonun sesi ya da kamçı gibi şaklayan rüzgâr duyulurdu bu pencereden. Bir süre komşuların pencerelerini seyretti ve sonra sözüne devam etti.

"Sorun şu Mitch, çoğu zaman gerçekten ne kadar çok birbirimize benzediğimize inanmak istemiyoruz. Beyazlar ve siyahlar, Katolikler ve Protestanlar, erkekler ve kadınlar. Eğer birbirimize bu kadar benzediğimizi görebilseydik, bu dünyada tek bir büyük insan ailesi olarak mutlu ve huzur içinde yaşayabilmek için çok daha fazla çaba gösterirdik. Ve bu aileyi bir arada tutmak için, kendi ailemizmiş gibi özen gösterirdik.

"İnan bunun ne denli doğru olduğunu ölüm yaklaşırken

daha iyi kavrıyorsun. Hepimizin başlangıcı doğum ve sonu ölüm. Ne kadar farklı olabiliriz ki?

"İnsan ailesine yatırım yap. İnsanlara yatırım yap. Seni sevenlerle ve senin sevdiklerinle kendi toplumunu oluştur."

Elimi hafifçe sıktı. Ben de onunkini güçlüce sıktım. Karnavallarda sıkça rastlanan, çekici kuvvetle indirdiğinizde yukarı çıkan o disk oyunundaki gibi, sıcaklığın Mori'nin vücudunda yavaş yavaş yukarı çıktığını gördüm; göğsüne, ardından boynuna, oradan yanaklarına ve gözlerine. Gülümsedi.

"Yaşamın başında, daha birer bebekken başkalarına ihtiyacımız vardır. Ve sona yaklaştığımızda, benim durumumda olduğu gibi, gene başkalarına ihtiyacımız var, değil mi?"

Sesi bir fısıltıya dönüştü. "İşin sırrı şu; bu iki durumun arasında da her zaman başkalarına ihtiyacımız var."

O gün öğleden sonra, Connie ve ben O.J. Simpson davasının jüri kararını izlemek için yatak odasına geçmiştik. Mavi takımıyla O.J. ve küçük avukatlar ordusu ve birkaç adım ötede O.J.'yi demir parmaklıkların arkasına göndermek isteyen savcılar; hepsi yüzlerini jüriye dönmüş, bu kritik davanın sonucunu bekliyorlardı. Jürinin kararı açıklandığında—"Suçsuz"—Connie bir çığlık attı;

"Aman tanrım!"

O.J. avukatlarıyla kucaklaşırken, spikerler tüm bunların ne anlama geldiğini açıklamaya çalışıyorlardı. Siyahlar adliyenin önünde sokak kutlamalarına başlamışlardı bile. Beyazlar ise restoranlarda şaşkın, şoka uğramış oturuyorlardı.

Her gün çok sayıda cinayet işlenmesine karşın, kararın çok büyük önem taşıdığı söyleniyordu. Connie koridora çıktı. İzledikleri ona yetmişti.

Çalışma odasının kapısının kapandığını duydum. Televizyona bakarken gözüm daldı. Kendi kendime, *Şu an, tüm dünya bunu izliyor* dedim. Diğer odada Mori'nin koltuğundan kaldırılışını duydum ve gülümsedim. Tüm dünya yüzyılın en ilginç davasının dramatik sonunu izlerken, benim yaşlı profesörüm tuvaletini yapıyordu.

Yıl 1979, Brandeis spor salonunda bir basketbol maçı. Bizim takım bir hayli iyi gidiyor ve öğrencilerin oturduğu tribünlerden, "En büyük biziz! En büyük biziz!" nidaları duyuluyor. Mori de yakınlarda bir yerde oturuyor. Duyduğu tezahürat onu bir hayli düşündürüyor. "En büyük biziz!" haykırışları arasında ayağa fırlıyor ve "Sadece büyük olmanın neresi kötü?" diye bağırıyor.

Öğrenciler ona bakıyorlar. Tezahürat duruyor.

Mori muzaffer bir şekilde, gülümseyerek yerine oturuyor.

Görsel-İşitsel
Üçüncü Bölüm

Gece Hattı televizyon ekibi üçüncü ve son kez ziyarete geldi. Programın atmosferi ilk iki bölümden bir hayli farklıydı. Bir röportajdan daha çok, üzüntülü bir vedalaşmayı andırıyordu. Ted Koppel gelmeden önce birkaç kez aramış ve Mori'ye, "Programa çıkmak senin için sorun olmayacak, değil mi" diye sormuştu.

Mori emin değildi. "Artık hep yorgunum ve boğulacak gibi oluyorum. Eğer konuşmayı başaramazsam sözümü tamamlamama yardım eder misin?"

Koppel, tabii ki dedi. Ve genellikle ruhsuz bir kişi izlenimi bırakan Koppel şöyle devam etti: "Eğer bu programı yapmak istemiyorsan sorun yok Mori. Nasılsa veda etmeye geleceğim."

Daha sonra Mori yaramaz bir çocuk gibi gülümseyerek, "Onu bile kendime yakınlaştırdım" diyecekti. Söylediği doğruydu. Koppel artık Mori'den "arkadaşım" diye söz ediyordu. Mori televizyon sektöründe bile sempati kazanabilmişti.

Cuma günkü söyleşide Mori'nin üzerinde bir gün önceki tişört vardı. Artık iki günde bir giysi değiştirir olmuştu

ve salt bir söyleşi için bu alışkanlığın dışına çıkmanın anlamı yoktu.

Daha önceki Koppel-Schwartz söyleşilerinin tersine bu bölümün tamamı Mori'nin koltuğuna mahkûm olduğu çalışma odasında geçiyordu. Yaşlı profesörümü yanaklarından öpen Koppel, kameranın görüş alanında kalabilmek için kitaplığın önündeki dar yere sıkışmak durumunda kalmıştı.

Söyleşiye başlamadan önce Koppel hastalığın ne hızla ilerlediğini sordu. "Çok mu kötü Mori?"

Mori elini hafifçe, ancak bel hizasına kadar kaldırabildi, daha fazlasına takatı yetmiyordu.

Koppel sorusunun yanıtını almıştı.

Kamera çalışmaya başladı. Üçüncü ve son söyleşi başlamıştı. Koppel, Mori'ye ölümün daha da yaklaşmış olmasından korkup korkmadığını sordu. Mori, hayır dedi, tam tersine, korkusunun azaldığını söyledi. Dış dünyayla eskisi kadar ilgilenmediğinden, gazete haberlerini eskisinden daha seyrek okuttuğundan, postacının getirdikleriyle fazla ilgilenmediğinden söz etti. Zamanının büyük bir kısmını müzik dinleyip, penceresinden renk değiştirip dökülen yaprakları izleyerek geçiriyordu.

ALS hastalığından mustarip başka insanlar da olduğunu biliyordu Mori. Bunlardan biri, ünlü fizikçi ve *Zamanın Kısa Bir Tarihi* adlı kitabın yazarı Stephen Hawking idi. Boğazında bir delikle yaşıyor, bilgisayarlı bir ses bütünleştirici aracılığıyla konuşuyor ve gözlerini kırpmasını izleyen bir duyarga yardımıyla yazılarını dikte ediyordu.

Bu hayranlık duyulacak bir durumdu, ama Mori böyle yaşamak istemiyordu. Koppel'e, ne zaman elveda demesi gerektiğini çok iyi bildiğini söyledi.

"Ted, benim için yaşamak diğer bir insana karşılık verebilmek demek. Yaşamak duygularımı, düşüncelerimi başkalarına gösterebilmek demek. Onlarla konuşmak. Onlarla hissedebilmek..."

Nefesini bıraktı. "Bunlar gidince Mori de gidecek."

Dostlukları uzun yıllara dayanıyormuş gibi sohbet ediyorlardı. Daha önceki iki söyleşide olduğu gibi, Koppel belki de şakacı bir yanıt duyma umuduyla, "yaşlı kurdun kıç silme sınavı" ile ilgili bir soru sordu. Fakat Mori gülümseyemeyecek kadar halsizdi. Kafasını salladı. "Tuvalete artık dik oturamıyorum. Kayıyorum. Yardıma ihtiyacım oluyor. Tuvaletimi yaptıktan sonra popomu silmeleri gerekiyor. Hastalığım işte bu kadar ilerledi."

Koppel'e huzur içinde ölmek istediğini söyledi. En yeni aforizması, "Hayattan hemen umudunu kesme, ama çok uzun da asılma" idi.

Koppel üzüntü içinde kafasını salladı. İlk Gece Hattı programı ile bu program arasından sadece altı ay geçmiş olmasına karşın, Mori'deki çöküş çok belirgindi. Seyircilerin gözü önünde çürümüş, program ölüm üzerine bir mini diziye dönüşmüştü. Ama vücudu çürürken kişiliği daha da göz kamaştırıcı hale gelmişti.

Programın sonuna doğru kamera Mori'yi yakın plan çekime aldı. Koppel bu planın içinde değildi, fakat sesi duyuluyordu. Mori'ye bugüne dek söyleşileri yakından takip etmiş olan izleyicilere bir mesaj vermek isteyip istemediğini sordu. Aslında öyle bir şey kastetmemiş olmasına karşın, bana idam mahkûmunun son sözlerini soruyormuş gibi geldi.

"Şefkat dolu olun" diye fısıldadı Mori. "Birbiriniz için sorumluluk üstlenin. Sadece bu iki dersi öğrensek dünya bugünkünden daha iyi bir yer olurdu."

Soluk aldı ve düsturunu tekrarladı: "Birbirinizi sevmezseniz yok olursunuz."

Sohbet sona ermişti. Fakat nedense kameraman kamerayı hemen durdurmamış, son anları da çekmişti.

"Çok iyiydin Mori!" dedi Koppel.

Mori hafif gülümsedi.

"Sana her şeyimi verdim" diye fısıldadı.

"Her zaman verdin."

"Ted, bu hastalık ruhumu da ele geçirmeye çalışıyor. Fakat buna izin vermeyeceğim. Vücudumu alacak ama ruhuma *dokunamayacak.*"

Koppel göz yaşlarına boğulmuştu. "Çok iyiydin."

"Gerçekten öyle mi?" Mori gözlerini tavana dikti ve devam etti, "Şimdi O'nunla pazarlık içindeyim. O'na soruyorum: Ben de o meleklerden biri olacak mıyım?"

Mori Tanrı'ya seslendiğini ilk kez itiraf ediyordu.

On İkinci Salı
Bağışlayıcılık Üzerine Konuşuyoruz

"Ölmeden önce, kendini bağışla, sonra da başkalarını."

Bu, Gece Hattı programından birkaç gün sonraydı. Gökyüzü karanlık ve ıslaktı. Mori battaniyenin altındaydı. Sandalyesinin ucuna ilişmiş, çıplak ayağını tutuyordum. Ayak parmakları nasır tutmuş ve deforme olmuştu, tırnakları sararmıştı. Elimde tuttuğum küçük kavanozdan bir parça krem alıp ayak bileklerini ovmaya başladım.

Bu, yardımcılarının aylardan beri yaptığı şeylerden biriydi ve Mori'den kalan ne varsa sıkı sıkıya tutunmak istediğim için bu görevi üstlenmiştim. Hastalığın ayak parmaklarını kıpırdatma yetisini bile alıp götürmüş olmasına karşın, Mori hâlâ ağrıları hissediyordu ve masajın rahatlatıcı bir etkisi vardı. Tabii her zaman olduğu gibi kendisine dokunulmasından hoşlanıyordu. Bu aşamada Mori'yi mutlu etmek için elimden gelen her şeyi yapacaktım.

"Mitch" dedi Mori konuya geri dönmek için. "Kinin ya da inatçılığın hiç anlamı yok. İşte şunlar..." iç çekti ve devam etti. "İşte, şu şeylerden nefret ediyorum: gurur, kibir. Niçin böyle şeyler yapıyoruz?"

Bağışlayıcı olmanın önemiydi sorum. O filmleri görmüştüm; hani ölmekte olan baba uzun zaman önce evden ayrılmış olan oğlunu barışmak ve helalleşmek için yanına çağırır. Mori'de böyle bir şey olup olmadığını öğrenmek istedim–ölmeden önce birden bir özür dileme ihtiyacı?

Mori başını salladı. "Şuradaki heykeli görüyor musun" diye sorarken kafasıyla odanın bir ucunda duran büstü işaret etti. Buna daha önce hiç dikkat etmemiştim. Kırk yaşlarında, kravatlı, alnına bir perçem saç dökülmüş bir adamın bronzdan yapılmış bir büstüydü bu.

"Benim heykelim" dedi Mori. "Otuz yıl kadar önce Norman isminde bir arkadaşım yapmıştı. Sık sık birlikte olurduk. Yüzmeye, New York seyahatlerine hep birlikte giderdik. Cambridge'deki evinin bodrum katında yaptı bu heykeli. Birkaç haftasını aldı, tam yapmak istiyordu."

Büstün yüzünü inceledim. Bronzdan da olsa üç boyutlu, genç ve sağlıklı bir Mori'nin, sohbet ederken bizi seyretmesi çok garip gelmişti. Büstün yüzündeki tuhaf ifade Norman'ın sanatsal dokunuşuydu.

"Öykünün üzücü kısmı ise şimdi başlıyor: Norman ve eşi Şikago'ya taşındılar. Hemen ardından karım Charlotte büyük bir ameliyat geçirdi. Norman ve eşi ne aradı, ne sordu. Ameliyattan haberdar olduklarını biliyorduk. Böyle davranmalarına çok üzüldük. İlişkimizi kestik.

"Yıllar sonra Norman'la karşılaştık ve Norman barışmak istedi. Özrünü kabul etmedim, çünkü gerekçesi bence geçerli değildi. Onurluydum. Omuz silktim geçtim."

Sesi kısıldı.

"Mitch ..... birkaç yıl sonra ..... kanserden öldü. Çok üzüldüm. Onu hiç göremedim. Onu bağışlamadım. Bu beni şimdi daha çok üzüyor."

Yeniden ağlamaya başladı. Yumuşak ve sessiz bir ağlamaydı bu. Yaşlar dudaklarına ulaşmadan yanaklarının yanından akıp gidiyordu.

Üzgünüm, dedim.

"Üzülme" dedi. "Gözyaşı dökmek olumsuz değildir."

Yaşamı tükenmiş ayak parmaklarına kremle masaj yapmaya devam ediyordum. Birkaç dakika, hatıraları ile baş başa gözyaşı döktü.

"Bağışlamamız gereken sadece başkaları değil, Mitch." diye fısıldadı sonunda. "Kendimizi de bağışlayabilmeliyiz."

Kendimizi de mi?

"Evet. Yapamadığımız her şey için. Yapmış olmamız gereken her şey için. Olmuş olması gereken şeyleri düşünerek yaşama devam edemeyiz. Özellikle benim bulunduğum durumdayken.

"Her zaman işimde daha üretken olabileceğimi düşündüm, daha fazla kitap yazabilirdim. Bu durum canımı çok sıkardı. Böyle düşünmenin hiç olumlu sonuçlar vermediğini şimdi görüyorum. Barışık ol. Kendinle ve çevrenle barışık ol."

Uzandım ve gözyaşlarını elimdeki mendille sildim. Mori gözlerini açıp kapadı. Nefesi hafif bir horlamaymış gibi geliyordu.

"Kendini ve diğerlerini bağışla. Bekleme Mitch. Herkes

benim gibi bir lükse, zamana sahip olmayabilir. Herkes benim kadar şanslı olmayabilir."

Mendili çöp kutusuna attım ve Mori'nin ayakucuna döndüm. Şanslı mı? Başparmağımla ayağına bastırdım ve Mori bunu hissetmedi.

" 'Zıtların gerilimi' Mitch. Hatırlıyor musun? Nesnelerin karşıt kutuplara çekmesi?"

Hatırlıyorum.

"Tükenen zamanıma yas tutuyorum, ama bazı şeyleri düzeltmem için bana şans tanındığından mutluyum."

Yağmur pencereye vururken oracıkta, hiç konuşmadan oturduk. Mori'nin hemen arkasında pencerenin içinde duran Japon gülü henüz hayattaydı.

"Mitch!" diye fısıldadı Mori.

Efendim?

Parmaklarımın arasında ayakparmaklarını sıvazlıyordum. Görevimin yoğunluğundan kendimi kaybetmiştim.

"Bana bak."

Bakışlarımı ona çevirdim ve hayatta gördüğüm en ciddi ve en derin bakışla karşılaştım.

"Niçin bana gelip duruyorsun bilmiyorum, ama sana şunu söylemek istiyorum..."

Sesi boğuldu ve durdu.

"Eğer bir oğula daha sahip olma şansım olsaydı, onun sen olmanı isterdim."

Ellerimle ölmek üzere olan ayak derisini ovmaya devam ettim ve gözlerimi kaçırdım. Bir dakikalığına Mori'nin söz-

lerini kabul etmekle kendi babamı aldatmış olup olmayacağımı düşündüm. Kafamı yeniden kaldırıp baktığımda sıcak gözyaşlarının ardından gülümser gördüm onu. Böyle bir dakikada kandırma gibi şeylerin söz konusu olamayacağını anladım.

Tek korkum elveda demek zorunda olmaktı.

"Mezarımın yerini seçtim."

Nerede?

"Buradan çok uzak değil. Bir tepenin üstünde, göl manzaralı bir ağacın altında. Çok huzurlu. Düşünmek için güzel bir yer."

Orada düşünmek gibi planların mı var?

"Orada ölü olarak yatmak gibi planlarım var."

Ağlamaya başlıyor. Ben de ardından.

"Ziyarete gelecek misin?"

Ziyaret mi?

"Sadece gel ve konuş. Bir salı günü olsun. Hep salıları gelirsin zaten."

Biz salı insanlarıyız.

"Doğru. Salı insanları. Konuşmaya gelecek misin?"

Çok kısa zamanda öylesine takatten düşmüştü ki.

"Bana bak" dedi.

Bakıyorum.

"Mezarıma gelecek misin? Bana sorunlarından söz edecek misin?"

Sorunlarım mı?

"Evet."

Peki, sen sorunlarımı çözmeme yardım edebilecek misin?

"Her zaman elimden geleni yapmadım mı?"

Mezarını gözümün önüne getiriyorum. Tepenin üstünde ve ağacın altında ve Mori'nin üstünde toprak ve toprağın üstünde de bir taş. Belki birkaç hafta, belki de birkaç gün içinde. Kendimi orada yalnız, kollarım dizlerime dayalı, boşluğa dalgın bakarken görüyorum.

Senin konuşmanı duyamamak... Aynı olmayacak, biliyorsun.

"Evet, konuşmak ..."

Gözlerini kapattı ve gülümsedi.

"Dinle. Ben ölünce sen konuş. Ve ben seni dinleyeceğim."

On Üçüncü Salı

Mükemmel Bir Gün Üzerine Konuşuyoruz

Mori, ölüsünün yakılmasını istiyordu. Bu konuyu Charlotte ile konuşmuş ve Charlotte'un da onayını almıştı. Uzun yıllardan beri dostları ve aynı zamanda da Brandeis Üniversitesi'nin hahamı olan Al Axelrad cenaze törenini yürütecekti. Al ziyarete geldiğinde, Mori ona yakılma planlarından söz etti.

"Al ?"

"Efendim?"

"Lütfen dikkat et de beni fazla pişirmesinler."

Haham sersemledi. Mori artık vücudu ile dalga geçebilecek durumdaydı. Sona yaklaştıkça vücudun ruhu koruyan bir kabuktan başka bir şey olmadığını görmüştü. Vücudu, işe yaramaz bir kemik ve deri yığınına dönüşmeye başlamıştı ve bu da, ondan kurtulma düşüncesini kolay kabullenilir hale getiriyordu.

"Ölümden çok korkuyoruz" dedi Mori ben oturunca. Yakasındaki mikrofonu yeniden düzelttim. Mikrofon kayıp duruyordu. Mori yeniden öksürdü. Sürekli öksürmeye başlamıştı.

"Geçen gün bir kitap okuyordum. Kitapta, hastanede insanlar ölür ölmez vücutlarının tamamının beyaz bir örtüyle kaplanıp özel bir tünelden aşağı itildiğinden söz ediliyordu. Bir an önce gözlerinin önünden kaldırmak için ellerinden geleni yapıyorlar. Ölüm bulaşıcıymış gibi davranıyorlar."

Yeniden mikrofonu düzelttim. Mori ellerime baktı.

"Bulaşıcı olmadığını biliyorsun. Ölüm yaşam kadar doğal. Bu, pazarlığın bir parçası."

Yeniden öksürdü. Geriye yaslandım ve ciddi bir söylev dinlemeye hazır, beklemeye başladım. Son zamanlarda Mori kötü geceler geçirmeye başlamıştı. Korkunç geceler. Her birkaç saatte bir öksürük kriziyle uyanıyordu. Hemşireler odasına gelip sırtına vurarak zehri vücudundan atmaya çalışıyorlardı. Nefes alıp verişi normale—oksijen makinesine takılı olarak normal—dönse dahi ertesi günün tamamını bitkin halde geçiriyordu.

Oksijen tüpü artık burun deliğine takılıydı. Görüntüsünden nefret ediyordum. Bana göre çaresizliğin simgesiydi. Onu çekip çıkarmak istiyordum.

"Korkunç bir nöbet geçirdim. Saatlerce sürdü. Atlatabileceğimden emin değildim. Nefes alamıyordum. Boğulmamı durduramıyordum. Bir ara kafam bulanmaya başladı... Ardından büyük bir huzur hissettim, gitmeye hazırdım."

Gözleri iyice büyüdü. "Mitch, bu mükemmel bir duyguydu. Olup biteni kabullenme, huzur içinde olma duygusu. Geçen hafta gördüğüm bir rüyayı hatırladım. Bilinmeyen bir yere doğru açılan köprüyü geçiyordum. Bir sonraki ne ise, ona hazır olduğumu hissettim."

Ama gitmedin.

Mori bir dakika bekledi. Hafifçe kafasını salladı. "Hayır gitmedim ama *gidebileceğimi* hissettim. Anlıyor musun?

"Hepimiz bunu arıyoruz. Ölüm düşüncesiyle barışık olmayı. Eğer sonunda huzur içinde öleceğimizi bilirsek zor olan şeyi yapabiliriz."

Yani?

"Yaşamla barışık olmak."

Arkasında duran Japon gülünü görmek istediğini söyledi. Saksıyı avucumun içine aldım ve göz seviyesine yükselttim. Gülümsedi.

"Ölüm doğaldır" dedi yine. "Ölümü bu denli büyütmemizin tek nedeni kendimizi doğanın bir parçasıymış gibi görmememiz. İnsanlar olarak, kendimizi doğadan daha üstün görüyoruz."

Bitkiye gülümsedi.

"Ama değiliz. Doğan her şey ölür." Bana baktı.

"Buna katılıyor musun?"

Evet.

"Peki" diye fısıldadı. "Ama işte tek farkımız. Şu mükemmel hayvanlardan ve bitkilerden tek farkımız...

"Birbirimizi sevdikçe ve sevgimizi sürekli hatırladıkça, hiç yok olmadan ölebiliriz. Yaratılan tüm sevgi orada kalır. Tüm anılar. Varlığına özen gösterdiğin ve sevdiğin herkesin yüreğinde yaşamaya devam edersin."

Sesi çatlak çıkmaya başladı. Bu biraz dinlenmesi gerektiği anlamına geliyordu. Çiçeği geriye koydum ve ses kayıt cihazını kapatmaya gittim. En son şu tümce kaydedilmişti:

"Ölüm bir yaşamı sona erdirir, bir ilişkiyi değil."

ALS hastalığının tedavisinde yeni bir gelişme olmuştu. Deneme sürecinde olan yeni bir ilaç piyasaya çıkmak üzereydi. Bu hastalığı tamamıyla iyileştirmiyor, fakat çöküşü geciktiriyordu. Belki birkaç ay. Mori ilacı duyduğunda zaten çok geçti. İlaç birkaç haftadan önce piyasaya çıkmayacaktı.

"Bana göre değil" dedi Mori başından savar gibi.

Tüm hastalığı boyunca Mori, iyileşmeyi hiç ümit etmedi. Tam anlamıyla bir gerçekçiydi. Bir keresinde, birisi büyülü değneğini sallayıp seni iyileştirecek olsa, daha önceki kendin mi olmak isterdin, diye sormuştum.

Kafasını sallayarak, "Geri dönmem imkânsız" demişti. "Şimdi ben bir başka insanım. Yaklaşımlarım farklı. Vücuduma bakışım farklı; şimdi vücudumun değerini çok daha iyi biliyorum. O hiçbir zaman ortadan kalkmayacak büyük ve önemli sorularla boğuşmayı denerken başvurduğum yaklaşımlar farklı.

"Gördün mü, olay bu işte. O kocaman ve önemli sorularla uğraşmaya başladın mı bir kez, onlardan kurtulamazsın."

Peki, bu önemli sorular hangileri?

"Bana göre bunlar sevgi, sorumluluk, maneviyat ve bilinçle ilgili. Eğer bugün sağlıklı olsaydım, yine bu konularla cebelleşiyor olurdum. Hayatım boyu yapmam gereken buydu aslında."

Mori'yi sağlıklı olarak düşledim. Mori'nin pikeyi üstünden atıp oturduğu koltuktan kalktığını, kampuste yaptığımız gibi mahallede yürüyüşe çıktığımızı düşledim. O saniye Mori'yi ayakta görmeyeli on altı yıl olduğunu fark ettim. On altı yıl.

Eğer sadece bir günü sağlıklı bir insan gibi yaşayabilme şansın olsaydı, ne yapardın o bir gün içinde?

"Yirmi dört saat mi?"

Yirmi dört saat.

"Bir düşünelim... Sabah kalkar jimnastiğimi yapar, ardından çörek ve çayla kahvaltı edip yüzmeye giderdim. Daha sonra arkadaşlarımı evde güzel bir öğle yemeğine davet ederdim. Birer, ikişer gelmelerini isterdim ki aileleri, sorunları üzerine tek tek görüşecek zamanımız olsun. Birbirimize ne kadar değer verdiğimizden söz edebilelim."

"Ardından ağaçlıklı bir bahçede yürüyüp renkleri, kuşları seyretmek, uzun zamandır görmediğim doğayı içime çekmek isterdim."

"Akşam hep birlikte bir restorana gidip makarna ve belki de biraz ördek yerdik. Ben ördek etini çok severim. Gecenin geri kalan kısmında da dans ederdik. Tükeninceye dek, en güzel eşlerle dans ederdim. Ardından eve gelir, derin ve mükemmel bir uykuya dalardım."

Bu kadarcık mı?

"Evet, bu kadarcık."

Çok basitti. Çok sıradan. Biraz düş kırıklığına uğramıştım açıkçası. İtalya'ya gider ya da Başkanla yemek yer, deniz kenarında hoplar zıplar, hatta aklına gelen ilginç yeni bir şeyi denemek ister diye düşünmüştüm. Bacağını, ayak parmağını oynatamadan geçen onca aydan sonra, nasıl olurdu da böylesi sıradan bir günü mükemmel bir gün diye nitelendirirdi?

Sonra anladım, bütün olay buydu.

O gün ayrılmadan Mori, benimle bir konuda konuşmak istediğini söyledi.

"Erkek kardeşin" dedi.

Sırtımdan kaynar sular boşaldı. Mori bunu düşündüğümü nasıl anlamıştı? Kardeşimi haftalardır arıyor, fakat bir türlü kendisiyle görüşemiyordum. Daha sonra bir arkadaşından, sık sık Amsterdam'daki bir hastaneye gidip geldiğini öğrenmiştim.

"Mitch, sevdiğin birisi ile birlikte olamamanın üzücü olduğunu biliyorum. Ama onun isteklerine saygılı olmalısın. Belki hayatına karışmanı istemiyor. Belki bu acıya dayanamıyordur. Ben tanıdığım herkese kendi hayatlarını yaşamaya devam etmelerini, ben ölüyorum diye hayatlarını mahvetmemelerini salık veriyorum."

Ama o benim kardeşim, dedim.

"Biliyorum" dedi Mori. "Zaten o yüzden çok ıstırap veriyor."

Peter'ı sekiz yaşındayken, sarışın kıvırcık saçları kafasının üstünde bir yumak gibiyken ki haliyle hatırladım. Evimizin hemen yanındaki çimenlerin üstünde güreşirken pantolonlarımızın dizleri yemyeşil olurdu. Aynanın önünde elinde bir fırçayla şarkı söylerken ya da anne babamızın akşam yemeği için bizi bulmaya ne kadar istekli olduğunu ölçmek için saklandığımız tavan arasındaki halimiz gözümün önüne geldi.

Sonra onun yetişkin hali. Kemoterapiden incelmiş, narin vücudu ve kemikli yüzü.

"Mori, niçin beni görmek istemiyor?"

Yaşlı profesörüm iç çekti. "İlişkiler için bir formül yok. İki tarafın sevgi dolu yaklaşımlarla uzlaşması gerekir. İhtiyaçlar nelerdir, neler verebilirler, yaşamlarını nasıl sürdürürler?

"İş hayatında insanlar kazanmak için pazarlık yaparlar. İstediklerini almak için pazarlıklar yürütürler. Belki sen de buna alışkınsındır. Sevgi farklıdır. Sevgi, kişi bir başka insanın sorunlarıyla kendi sorunuymuşçasına ilgilenme isteği duyduğunda vardır.

"Bir zamanlar kardeşinle çok özel şeyler yaşadın. Ve bu artık yok. Sen o zamanları geri getirmek istiyorsun. Hiçbir zaman bitmesin istiyorsun. Ama bu insan olmanın bir parçasıdır. Bitir ve yenile, bitir ve yenile."

Ona baktım. Yeryüzündeki tüm ölümleri gördüm. Çaresiz hissettim kendimi.

"Kardeşine ulaşmanın bir yolunu bulacaksın" dedi Mori.

Nereden biliyorsun?

Gülümsedi. "Beni buldun ya!"

"Birkaç gün önce çok hoş bir öykü dinledim" dedi ve gözlerini yumdu. Bekledim.

"Evet... bu, sahillerde köpük köpük dolaşan, küçük, mutlu bir deniz dalgasının öyküsü. Minik dalga güneşin ve rüzgârın keyfini çıkarır engin denizlerde. Gönlünce, olabildiğince mutlu–taki kendinden önce karaya ulaşan diğer dalgalara ne olduğunu görünceye dek.

" 'Aman Tanrım, bu çok korkunç' der dehşet içinde. 'Gördün mü başıma ne gelecek?' "

"Yanına gelen bir başka dalga onun hüzünlü halini görüp sorar: 'Neyin var dostum?'

"Bizim küçük dalga yanıtlar. 'Görmüyor musun, hepimizin sonu aynı. Hepimiz sahile çarpıp birer hiç olacağız. Bu çok korkunç!!!'

"Diğer dalga gülümser. 'Hayır, hayır' der. 'Sen anlamıyorsun. Sen, küçük bir dalga değil, engin denizin bir parçasısın.' "

Gülümsüyorum. Mori, gözleri kapalı tekrarlıyor: "Engin denizin bir parçası..." Güçlükle nefes alıp vermesini izliyorum.

On Dördüncü Salı
Vedalaşma Günü

Mori'nin evinin basamaklarını çıkarken soğuğu ve havadaki nemi hissettim. Burayı çok sık ziyaret etmiş olmama karşın, daha önce hiç fark etmediğim ayrıntılar gözüme çarptı: Tepenin şekli, evin taş yüzü, egzotik bir bitki, bodur çalılar. Çok yavaş yürüyorum, zamanı olabildiğince uzatarak. Ölü yaş yapraklar ayağımın altında eziliyor.

Charlotte bir gün önce arayıp durumunun çok iyi olmadığını bildirmişti. Son günlerin yaklaştığı haberini veriyordu üstü kapalı. Mori tüm randevularını iptal etmişti. Günün yarıdan fazlasını uyuyarak geçiriyordu. Sohbet edebileceği dostları varken uykuyu tercih etmezdi benim tanıdığım Mori. Bu, benim tanıdığım Mori değildi.

"Senin ziyarete gelmeni istiyor. Fakat şunu bilmelisin Mitch..."

Evet?

"Çok zayıf."

Verandanın basamakları. Ön kapının camı. Sanki onları ilk kez görüyormuşum gibi dikkatlice baktım. Omzumda asılı çantada ses kayıt aletinin sallanışını hissettim. Yanımda kaset olduğuna emin olmak için çantamı açtım. Neden-

dir bilmem ama yanımda her zaman kaset vardır.

Kapıyı Connie açtı. Genelde kaygısız olan yüzünde biraz endişe vardı. Alçak sesle merhabalaştık.

"Durumu nasıl" diye sordum

"Pek iyi değil" dedi ve yüzünü acı kapladı."Öylesine şeker bir insan ki bir türlü inanamıyorum, anlıyorsun değil mi?"

Ne demek istediğini çok iyi anlıyordum.

"Böyle olması çok üzücü."

Charlotte koridorda belirdi. Sarıldık. Mori'nin hâlâ uyuduğunu söyledi. Oysa saat sabahın onuydu. Mori normalde çoktan güne başlamış olurdu.

Mutfağa geçtik. Masanın üzerinde duran bir sürü ilaç kutusunu gördüm. Kutular beyaz şapkalı, kahverengi üniformalı plastik askerlere benziyordu. Eski profesörüm kolay nefes alıp verebilmek için morfin kullanmaya başlamıştı.

Getirdiğim yiyecekleri; çorba, sebze yemeği ve ton balığı konservesini buzdolabına yerleştirdim. Hemen ardından bunları getirdiğim için Charlotte'dan özür diledim. Mori'nin haftalardır katı yemek yiyemediğini çok iyi biliyordum. Lokmaları çiğneyecek gücü yoktu. Ama Mori'ye gelirken sevdiği yiyecekleri getirmek benim için bir tür gelenek haline gelmişti. Birisini kaybedeceğinizi bildiğinizde, alışkanlıklarınıza daha bir sıkı bağlanıyorsunuz.

Mori'nin Ted Koppel'le ilk röportajını yaptığı oturma odasında beklemeye başladım. Masanın üstündeki gazeteye göz attım. Minnesota'da babalarının silahıyla oynayan iki

çocuk birbirini vurmuştu. Los Angeles'te bir çıkmaz sokakta çöp kutusuna atılmış ölü bir bebek bulunmuştu.

Gözlerimi tam karşıdaki boş şömineye dikmiştim. Ayağımla hafifçe parke döşemeye vuruyordum. Charlotte'un ardından kapıyı çekip bulunduğum odaya doğru yaklaştığını duydum.

"Seni bekliyor."

Oturduğum yerden doğrulup koridora çıktığımda yabancı bir kadınla karşılaştım. Bacak bacak üstüne atmış elindeki kitabı okuyordu. Yirmi dört saat nöbet tutan hemşirelerdendi.

Mori'nin çalışma odası boştu. Şaşırdım. Sonra aceleyle yatak odasına yöneldim. Oradaydı, yorganın altında, uzanmış yatıyordu. Masaj yaptıkları gün de aynı böyle uzanmıştı. O gün söylediği aforizma beynimde çınlamaya başladı: Kendini yatakta bulduğun gün, bil ki öldün. Kendini yatakta bulduğun gün bil ki...

Yüzümde zorlama bir gülümsemeyle yaklaştım. Karşımda gördüğüm, yorganın altında yatan Mori öylesine küçülmüştü ki vücudunun bazı uzuvlarının eksilmiş olabileceği düşüncesine kapıldım.

Ağzı açıktı. Bembeyaz yanaklarıysa gergin. Gözlerini benim olduğum tarafa doğru çevirdi bir şey söylemek istiyormuşçasına. Ağzından duyulur duyulmaz bir hırıltı çıktı.

"İşte buradayım" dedim mutlu görünmeye çabalayan bir sesle.

"Sevgili ..... sevgili dostum" dedi büyük güçlükle. Gülümsemeye çalıştı.

Evet, ben senin dostunum.

"Bugün pek iyi değilim" dedi.

Yarın daha iyi olacaksın.

Nefesini bıraktı. Elini yorganın altından çıkartmak için neredeyse savaş veriyordu.

"Tut..." dedi.

Yorganı çekip elini tuttum. Avucumun içinde kayboldu. Yüzüne biraz daha yaklaştım. Onu hayatımda ilk kez traş olmamış halde görüyordum. Yüzünü küçük beyaz sakallar kaplamıştı, sanki birisi yanaklarına ve çenesine tuz ekmiş gibiydi. Yaşam vücudunun diğer her yanını terk etmeye hazırlanırken, nasıl oluyor da sakalında yeniden beliriyordu?

"Mori?" dedim.

"Koç..." diye düzeltti.

Koç, dedim. Titriyordum. Kısa kısa nefeslerle konuşuyordu. Sesi çok inceydi, ilaç kokuyordu.

"Sen güzel bir insansın"

Güzel insan.

"Beni duygulandırdın..." Elimi tuttu ve kalbine götürdü. "Burasını."

Boğazım düğümlendi.

Koç?

"Evet?"

Koç, ben nasıl veda edeceğimi bilmiyorum.

Göğsüne yaslı duran elime hafifçe dokundu.

"İşte ..... biz .... böyle hoşça kal deriz."

Gözlerini gözlerime dikti, hafif soluklandı. Göğüs kafe-

sinin inip kalkmasını görebiliyordum. Sonra gözümün içine baktı.

"Seviyorum ..... seni" dedi.

Ben de seni seviyorum, koç.

"Dahasını ..... biliyor musun?"

Hayır bilmiyorum. Dahası ne koç?

"Sen ..... her zaman ..."

Gözleri kısıldı ve minik bir bebekmiş gibi ağlamaya başladı. Onu sımsıkı tuttum. Alnına dokundum. Saçlarını okşadım. Elimi yüzünde gezdirdim. Gözyaşları durmaksızın akıyordu.

Nefes alışı normale dönünce, boğazımı temizleyerek yorgun olduğunu bildiğimi ve salı günü yeniden geleceğimi söyledim. O gün daha iyi olacaktı. Başını dikkatlice yastığa bıraktım. Hüzünlü bir ses çıkardı.

İçinde ses kayıt cihazı duran açılmamış çantamı aldım. Bunu niçin getirmiştim ki! Kullanmayacağımızı biliyordum. Yüzümü Mori'nin yüzüne gömdüm ve uzun süre öyle kaldım. Bunun ona bir an için olsun bir sevinç vereceğini düşünüyordum.

Haydi, o zaman, dedim yavaşça çekilirken.

Gözlerimden yaşlar akıyordu. Kaşlarını kaldırdığında yüzümü gördü. Sevgili yaşlı profesörümün gözlerinde bir an için bir tatmin duygusu belirdi. Farkındaydı. Beni ağlatmayı başarmıştı.

"Haydi, o zaman" dedi.

Mezuniyet

Mori bir cumartesi sabahı öldü.

Ailesi yanındaydı. Rob Tokyo'dan zamanında yetişmiş, babasına bir veda öpücüğü verebilmişti. Jon oradaydı ve tabii Charlotte da. "Gayri resmi" cenaze töreninde Mori'yi bir çınar ağacına benzeten o çok beğendiği şiiri okuyan Charlotte'un kuzeni Marsha da oradaydı. Yatağının çevresinde nöbetleşe beklemişlerdi. Son görüşmemizden iki gün sonra komaya girmiş, doktor her an gidebileceğini söylemişti. Ama o bir süre daha, bir öğleden sonra ve bir gece daha dayanmıştı.

Sonunda, kasımın dördünde, sevdikleri odada onu ilk kez bir dakikalığına yalnız bırakıp kahve almaya mutfağa geçtiklerinde, Mori son nefesini vermişti.

Ve gitmişti.

Bilinçli olarak bu şekilde öldüğünü biliyordum. Ürkütücü anlar yaşansın istemedi. Kimse son nefesine tanıklık edip de, annesinin ölüm haberini bildiren telgrafı alması ya da babasının morgdaki cesedine bakması gibi bir olayın korkunç anısıyla yaşamak zorunda kalmasın diye, bilinçli olarak bu şekilde öldü.

Kendi yatağında, kitaplarının, notlarının ve küçük Japon gülünün yanında olduğunu biliyordu. Huzur içinde ayrılmak istiyordu. Ve huzur içinde ayrıldı.

Cenaze yağmurlu ve rüzgârlı bir günde kaldırıldı. Çimenler yemyeşildi, gökyüzü ise bembeyaz. Toprağa kazılmış çukurun başında, dalgacıkların kıyıya vurmasını duyabilecek ve ördeklerin kanatlarını çırpmasını görebilecek kadar göle yakın, ayakta duruyorduk.

Yüzlerce insan katılmak istemişti; ama Charlotte'un kararı doğrultusunda tören birkaç dost ve akrabayla yapıldı. Haham Axelrod şiirler okudu. Çocuk felcinden kalma sakatlığı yüzünden hâlâ topallayarak yürüyen Mori'nin erkek kardeşi David geleneklere uyarak bir kürekle mezara toprak attı.

Mori'nin küllerinin mezara bırakıldığı anda etrafa baktım. Mori haklıydı. Gerçekten çok hoş bir yerdi. Ağaçlar, çimenler ve tatlı eğimli bir tepe.

"Sen konuş, ben dinleyeceğim" demişti.

Bunu kafamda kendi kendime yapmaya çalıştım ve oldu. Hayali söyleşimiz çok doğaldı. Kafamı yere eğdim ve ellerime baktım. Kolumdaki saati gördüm ve nedenini anladım.

Günlerden salıydı.

"Babam bizlerin arasında dolaşıyor,
ve ağaçların yeni fışkıran yapraklarına türküler yakıyor
(ve bütün çocuklar biliyor,
babamın şarkılarını duyduğunda
baharın başladığını hevesle dansa)..."

– E.E. CUMMINGS'İN, MORİ'NİN OĞLU ROB'UN
CENAZE TÖRENİNDE OKUDUĞU BİR ŞİİRİ

Sonuç

Ara sıra, yaşlı profesörümü yeniden keşfetmeden önceki halimi düşünüyorum. O kişiyle konuşmak istiyorum. Ona nelerden uzak durması, hangi hatalara düşmemesi gerektiği konusunda uyarıda bulunmak istiyorum. Ona daha açık olmasını, reklamı yapılan değerlerin çekiciliğine kapılmamasını, sevdiği insanlar konuşurken kendini vererek dinlemesini salık vermek istiyorum.

Ama en çok söylemek istediğim şey, bir uçağa atlayıp West Newton'da oturan yaşlı centilmeni çok geç olmadan, adam hastalanıp dans etme becerisini kaybetmeden ziyarete gitmesi.

Bunu yapamayacağımı biliyorum. Hiçbirimiz yaptığımız bir şeyi geri alamayız ve yaşanmış bir yaşamı yeniden canlandıramayız. Eğer Profesör Morris Schwartz bana tek bir şey öğretmeyi başardıysa, o da şudur: Hayatta "çok geç" diye bir şey yoktur. Elveda deyip gittiği ana dek değişmeye devam etti Mori.

Mori'nin ölümünün üzerinden çok geçmeden İspanya'daki kardeşime ulaştım. Ona sadece ilişkiyi koparmamak ve kendisinin belirleyeceği kadar yakın olmak istediğimi söyledim.

"Sen benim tek kardeşimsin" dedim. "Seni kaybetmek istemiyorum. Seni seviyorum."

Daha önce ona hiç böyle bir şey söylememiştim.

Birkaç gün sonra bir faks aldım. Tamamı büyük harflerle yazılmış, uçuşan, noktalama işaretleri resim yapar gibi kullanılmış bir mektuptu. Bu kardeşimin stiliydi.

"MERHABA. BEN DE DOKSANLARA GİRDİM!" diye başlıyordu mektup. Küçük birkaç öykü, birkaç şaka ve o hafta neler yaptığını anlatan bir paragraftan sonra mektubu şöyle bitiriyordu:

ŞU ANDA MİDE EKŞİMESİ VE İSHALDEN
MAĞDURUM. HAYAT NE OROSPU!
GÖRÜŞMEK ÜZERE,
(imza) AĞRILI KIÇ

Gözlerimden yaşlar boşalıncaya kadar güldüm.

Bu kitap Mori'nin fikriydi. Buna "son tezimiz" diyordu. Mükemmel projelerde olduğu gibi, bizi birbirimize yakınlaştırdı. Birkaç yayınevinin kitaba ilgi göstermesi, yayımcılarla tanışamadan ölmesine karşın, Mori'yi çok mutlu etmişti. Aldığımız avans, Mori'nin faturalarının bir kısmını ödememizi sağlamıştı ve bu yüzden yayımcıya minnettardık.

Bir gün Mori'nin ofisinde otururken bulduk kitabın ismini. Her şeye isim takmaya bayılırdı. Birkaç isim üzerinde duruyordu. Ama ben "*Salıları Mori'yle* nasıl olur sence?" deyince hafif kızardı ve gülümsedi; beğendiğini anlamıştım.

Mori'nin ölümünden sonra üniversiteden kalma eşyalarımın bulunduğu kutuları karıştırdım. Onun derslerinden biri için yazdığım bir dönem ödevi buldum. Yirmi yıllık bir belge. Ön sayfada kurşunkalemle benim Mori için yazdığım açıklamalar vardı. Onun hemen altında da onun yorumları.

Benimki, "Sevgili Koç..." diye başlıyordu.

Onunki, "Sevgili oyuncu..." diye başlıyordu.

Nedense bunu her okuyuşumda onu daha da özlüyorum.

Hiç gerçekten bir öğretmeniniz oldu mu? Sizi saf ve yontulmamış bir mücevhermiş gibi görüp, bilgelikle onurlu bir ışıltıya dönüştürmek isteyen? Eğer böylesi öğretmenlere ulaşan yolu bulacak kadar talihiniz olursa, dönüş yolunu bulacak kadar da talihiniz olacaktır. Bu bazen sadece zihninizde cereyan eder. Bazen de onların yatak ucunda.

Yaşlı profesörümün son sınıfı haftada bir gün, penceresinin pervazındaki Japon gülünün pembe yapraklarını döktüğü çalışma odasında gerçekleşti. Sınıf salı günleri bir araya geliyordu. Ders kitabına gerek yoktu. Konu hayatın anlamıydı. Tecrübeye dayanılarak anlatılıyordu.

Ders devam ediyor.

"Küçük, üzgün bir ses duydum,
Bir süre mezarların arasında durdum:
'Neden eski dostlar,' dedim, 'endişeli misiniz'
Şimdi hayatın huzursuzluğundan korunmuşken?'

-'Burada olmaktan değil:
Ama gelecekteki ikinci ölümümüz yakın;
Yaşayanlarda anılarımız duygusuzlaştığında
Ve kesin bir unutuluş geldiğinde!'"

THOMAS HARDY, "UNUTULACAK OLAN"

Sonsöz,
25. Yıl Baskısı

Sevgili Okur,

Öğretmenim Mori'yle Salı Buluşmaları'nın ilk yayımlanışının üzerinden çeyrek asır geçti. Ve ben eski üniversite hocam hakkında yeni bir şeyler yazıyorum. Görünen o ki onunki çıkış kapısı olmayan bir sınıf, sadece hayatın bir aşamasından diğerine geçiş yolları var.

Öğretmenim Mori'yle Salı Buluşmaları'nın uzun ömürlülüğü, yazın hayatımın en çarpıcı unsuru oldu. Gezegenin benim şahsen asla göremeyeceğim köşelerine ulaştı. Onu 1990'larda okuyan gençler, kitabı şimdi, 2020'lerde, ergenlik çağında olan çocuklarıyla paylaşıyorlar.

Bu kitabın beni genç bir adam, sonra orta yaşlı bir adam ve şimdi de yaşlılığa yaklaşan bir adam olarak nasıl şekillendirdiğini tekrar yazmak yerine yirmi beşinci yıldönümü için en başa dönmemiz gerektiğini düşündüm. Ortada bir kitap olmadan önceye. Bunun sadece bir fikir olduğu zamana.

O zamanlar Mori'yle salı buluşmaları sadece onun yanında geçirdiğim salı günleriydi. Bana dersler veriyor, karmaşalarımı düzenliyordu. Çok hoş ve fedakâr bir son dersti. Ama ortada bir kitap yoktu. Ancak Mori'nin sağlık harcamaları nedeniyle ne kadar büyük bir borcu olduğunu öğrendiğimde bir şeyler yazarak ona yardım etme fikri şekillenmeye başladı.

Bu büyük bir meydan okumaydı. Şimdi öyle görünmeyebilir ama öyleydi. Bu tür kitaplarla ilgili hiçbir dene-

yimi olmayan bir spor yazarıydım. Birinci darbe. Çok iç karartıcı oldukları düşünüldüğünden kitap sektöründe "ölüm" hikayelerinden doğal olarak kaçınılıyordu. İkinci darbe.

Arkadaşım ve menajerim David Black, mükemmel bir çözüm yolu buldu. David, daha ciddi bir yaklaşım gibi görünen bir kitap teklifi yerine ona bir mektup yazmamı önerdi. O salı günleri neler olduğunu, neden bundan hakkında yazmak isteyecek kadar etkilendiğimi ve bunun benim için neden ölümle değil de yaşamla ilgili bir kitap olduğunu açık bir dille yazacaktım.

Bu mektubu yayıncılık dünyası dışında hiç kimseyle paylaşmadım. Şimdi, az önce bitirdiğiniz kitapla tekrarlar olmaması için biraz değiştirerek siz okur dostlarımla paylaşıyorum.

Yirmi beş yıllık kitap şu şekilde başladı:

Black Inc.
156 Fifth Ave
New York, NY 10010 September 4, 1995

Sevgili David,

Neden Mori hakkında yazmak istiyorum? O ölüyor. Bunu biliyorum. O da biliyor. Hastalığın tıpkı ayaklarını, bacaklarını, kalçalarını ele geçirdiği gibi onu tamamen ele geçirmesinden önce belki üç ayı kaldı. Akciğerlerine ulaştığında konuşamayacak ve çok kısa süre sonra da ölecek. O bunu biliyor. Ben de biliyorum. İnsanlar her zaman ölür. Yine de orada, Batı Newton'daki o sessiz sokaktaki küçük ofisinde, sandalyesinde, sanki on yıllardır bekliyormuş gibi, sanki geri döneceğimi hep biliyormuş gibi bana bakmasında bir şey var.

Brandeis Üniversitesi'nde öğretmen ve öğrenciydik. Brandeis'in gösteriler, savaş karşıtı yürüyüşler, Angela Davis, Jerry Rubin, Abbie Hoffman'la bir siyaset yuvası olduğu çalkantılı altmışlı yıllar da dahil olmak üzere onlarca yıldır orada sosyoloji profesörüydü.

Benim oraya gittiğim yetmişli yılların ortalarında küller soğumuş ve burası zeki çocukların doktor, avukat ve iş insanı olmak için eğitim aldığı herhangi bir yer olmuştu. Belki de Mori benimle tanıştığında, bende altmışlı yılların ruhunun biraz da olsa yeniden canlandığını gördü. Üniversitedeyken oldukça hoppaydım. Müzisyen olmak istiyordum. Çoğunluğa uymuyordum. O benden hoşlandı. Ben de ondan. Ona "Koç" diyordum ve bu hoşuna gidiyordu. Bana en sevdiğim amcamı hatırlatıyordu ama ondan daha nazik ve zekiydi. Her şeyi dinlerdi. Beni düşünmeye ve hissetmeye teşvik etti. Birçok öğrenci arkadaşım gibi para kazanmak için kaygılanmak yerine "tam bir insan" olmamı söyledi. Kendimi ifade etmek ve ağlamak gibi şeyler yapmaktan çekinmememem gerektiğini söyledi. On yedi yaşında olduğumdan doğal olarak ilk tepkim şu oldu: "Bu adamdan kolayca A alabilirim."

Verdiği bütün dersleri aldım. Ayrıca mezuniyet tezimi de onunla yazdım. Tezim Amerika'da sporun kitlelerin afyonu olarak nasıl dinin yerini aldığı üzerineydi. O zamanlar bir spor yazarı ve spor yayıncısı olacağımı, hayatımı bununla kazanacağımı, hatta bu alanda ulusal çapta ünlü olacağımı bilmiyordum. Tez sadece, daha çok Mori beni cesaretlendirdiği için üniversitede yaptığım bir şeydi.

Onu haftada üç kez görüyordum ve salı günleri beraber geçirdiğimiz "uzun gün"dü. Ofisinde, bir ağacın altında ya da kafeteryada oturuyorduk.

Bana Bronx'ta yoksul bir çocuk olarak büyüdüğünü, akıl hastalarıyla çalıştığını, yazdığı kitapları, tek başına bile olsa dans etmeyi ne kadar sevdiğini, piste çıkıp gözlerini kapatıp dönmekten çekinmediğini anlattı. Kulağa garip geldiğini biliyorum ama gözlerinde gerçek bir pırıltı olan bu küçük yaşlı adamla tanışmalısın.

Aynı zamanda çok da pasaklıydı. Yemek yerken konuşur, bana hikayeler anlatır, çılgınca el kol hareketleri yapar ve yemekler ağzından püskürürdü. Şaka yapmıyorum. Hayat hakkında durmaksızın konuşurken- "Kendini bul ... kalbini aç"- dişlerinin arasına sıkışmış küçük yumurta salatası parçaları olurdu. Onu tanıdığım zaman boyunca içimde iki karşı konulmaz dürtü oldu: ona sarılmak ve peçete vermek.

Tezi bitirdim. Bölümümden en yüksek onur derecesiyle mezun oldum. 1979 yılıydı. Bu sosyoloji üzerine yazdığım son yazıydı.

Aynı zamanda Mori'yi son görüşümdü.

Ta ki bu yıla kadar. Mori, o kadar şeyin arasında adını bir beyzbol oyuncusundan alan bir hastalıktan ölüyordu. Lou Gehrig hastalığı. ALS. Çok kötü bir hastalık. Bilinen bir tedavisi olmayan yavaş bir katil. Bunu bir televizyon programından öğrendim. Ted Koppel "Nightline" programında Mori'yle röportaj yapıyordu. Koppel, Mori'nin ölüm karşısında yıkılıp kendine acımak yerine her zaman olduğu gibi ders vermeye devam etme yaklaşımından çok etkilenmişti. Yalnızca şimdi ölmek hakkında ders verecekti. Röportajın bir noktasında Mori ağlamaya başladı. Koppel'e, "Umarım bu sizi utandırmaz. Çoğu insan erkeklerin ağladığını görmekten hoşlanmaz. Bence erkeklerin ağlaması normal. " dedi.

Koppel yutkundu ve başıyla onayladı.

Aynı eski Mori. Hâlâ doğrudan kalbe hitap ediyor.

Sonunda numarasını bulup aradım ve telefonu bir hemşire açtı. İsmimi iletti. Uzun bir sessizlik oldu ve sonra o tiz sesi duydum.

"Alo?"

"Merhaba Mori, ben Mitch Albom. Yetmişli yıllarda öğrencindim. Bilmem beni hatırlar mısın..." dedim.

"Nasıl oldu da bana Koç demedin?" dedi.

O günden beri Mori'yle çok zaman geçirdim. Ziyaretler birbirini izledi ve çok geçmeden salı günü ritüelimize yeniden başladık. Yalnız, artık hayatın yeni başladığı bir üniversite kampüsünde değil, onun hayatının sona ereceği güneşli küçük bir odadaydık.

Başlarda etrafta dolaşabiliyor, kendini kendine yemek yiyebiliyordu. Şimdi çatalı ağzına götürmek için yardıma ihtiyaç duyuyor. Ayağını hareket ettirmek istediğinde bunu benim yapmam gerekiyor. Elinden bir kitap düştüğünde onu yerden benim almam gerekiyor. Öksürüyor ve sesi her geçen gün daha da zayıflıyor ama zihni her zaman olduğu gibi keskin. Yine de birbiri ardına gelen kayıplarla mücadele ederken hâlâ gülümsemeyi başarıyor. Kendimi ona, sona yaklaştıkça katlanarak artıyormuş gibi görünen gücüne, bilgeliğine doğru çekilirken buluyorum.

Yalnız değilim. "Nightline" programlarından bu yana Mori bir tür kült haline geldi. Dünyanın dört bir yanından insanlar ona yazıyor. Sadece onunla otuz dakika geçirmek için arıyor, hacca gider gibi ziyaret ediyorlar. Mori sanki, hepimizin eninde sonunda ineceği derin karanlık bodrumdan gelen o sesmiş gibi, basamaklardan inerken in-

sanlara bunun o kadar da kötü olmadığını, belli bir şekilde yaşarsanız belli bir şekilde ölebileceğinizi söylüyor.

Bu insanların çoğu yabancı. Onlara az zaman ayırıyor. Ama ben ziyarete gittiğimde her şeyi bırakıyor, hazırlanıyor, dizlerinin üzerinde küçük bir battaniyeyle ofisindeki arkaya doğru yatan sandalyeye oturuyor ve gülümseyerek "Bugünü sana ayırıyorum," diyor.

Ve konuşuyoruz.

Hastalık ya da hastalıkla ilgili şeyler hakkında değil. Ah, evet onlardan da biraz bahsediyoruz. Nasıl ölmek istediğiyle, son anının nasıl olması gerektiği konusuyla boğuşuyor; öfkelenip çığlık atarak mı gitmeli yoksa sevdiklerinin ellerini mi tutmalı? (Ölmenin en iyi yolunun huzurlu ve sakin bir biçimde ölmek olduğuna karar verdi. Şimdi, yaşamanın en iyi yolunun da bu olduğunu düşündüğünden bu bir tesadüf değil.)

Çoğunlukla yaşamdan, Amerikan yaşam tarzından, gençliği ve parayı, hızı ve başarıyı öne çıkaran kültürden konuşuyoruz. O, bu sahte ikonları teker teker parçalara ayırıyor, hastalandığı günden beri nasıl mal mülk hakkında düşünmediğini ve sevdiklerinizle geçirdiğiniz değerli zamanla karşılaştırıldığında güzelliğin ve düzgün bir vücuda sahip olmanın nasıl aptalca sevdalara dönüştüğünü anlatırken gülümsüyor. Mori'nin artık kendisine en yakın olmasını istediği hazineler; sevgi, insanlarla iletişim, toplum ve dostluk.

İştahında bir sorun yok; çorba ve kek yiyerek üniversitedeyken yaptığımız gibi nesillerimizi karşılaştırıyoruz.

O zaman olduğu gibi şimdi de ben ona göre çok daha fazla şey öğreniyorum.

On altı yıl sonra birbirimizi yeniden bulduk David. Bu, benim çok ihtiyaç duyduğum bir buluşma oldu. Bildi-

ğin gibi yapmam gereken milyonlarca şey var. Televizyon, radyo, gazeteler, kitaplar, hatta sattığımız film senaryosundan çok iyi para kazanıyorum. Yeni evlendim ve çocuk sahibi olmayı düşünüyoruz. Otuzlu yaşlarının ortasındaki biri için hayatım, büyük mutlu yolun tam ortasında, pek çok açıdan fevkalade şanslı görünüyor olmalı.

Yine de arada sırada bir boşluk hissediyorum. Bir amaç. Çok çalışıyorum. Ne için çalıştığımdan her zaman emin değilim. Sanırım benim neslimden pek çok başarılı insan şu sıralar bu duvara çarpıyor: kendilerini yakıp kuruttular ve çek defteri eskiden olduğu gibi bir neşe kaynağı değil.

Kendimi eski hocamın sadeliğine giderek daha fazla çekilirken buluyorum. Mori, ölümün gözlerinin içine bakıyor; her sabah kalktığında hayalet biraz daha yaklaşıyor ama yine de o, bu iyimser hatta neşeli bakış açısını koruyor.

Onun cesareti karşısında mahcup oluyorum. Mori biraz dindar, biraz New Age; Yahudi olarak doğmuş ama Budizm'e de inanıyor ve bu yüzden gülerek kendisine "Bu-Yahudi" diyor ama çoğunlukla, o sadece bildiğimiz sağduyu, son köprüye gelmiş ve alçak bir sesle, "Neyin önemli olduğunu biliyorum. Artık bunu açıkça görebiliyorum. Bunun sırrını öğrenmek ister misin?" diyen basit bir adam.

İşte böylece aklıma bir fikir geldi. Bir kitap fikri. Kişisel gelişim kitabı ya da hayatla ilgili anlamsız bir rehber değil. Bir hikâye. Gerçek bir hikâye. Yolda bir kez karşılaşıp birbirlerinin hayatlarına dokunan ve yıllar sonra, yaşlı adam ölmek üzereyken tekrar karşılaşan yaşlı bir adam ve genç bir adam hakkında bir kitap. Genç adam, Amerikan başarı el kitabının sayfalarından biri haline gelmiş. Yaşlı adamdan çok daha iyi durumda ama yine de bir şeyler

eksik. Ölüm döşeğindeki yaşlı adam ise hâlâ her zaman olduğu gibi nazik, sade ve açık fikirli. Tekrar yakınlaşırlar ve yaşlı adam, belki de genç adamda en başından beri eksik olduğu ortaya çıkan son dersleri sunar.

Umuyoruz ki okuyucular bizde kendilerinden bir parça bulurlar; bir babası olan her oğul, bir öğretmeni olan her öğrenci, bir koçu, bir akıl hocası, bir bilgelik kaynağı olan her çocuk. Ve kendilerini bulduklarında, belki de sonuna kadar, Mori'nin ölümüne kadar giderler çünkü bütün bunun kazandıracağı şey, bir neslin bir sonrakine öğretebileceği en iyi son ders: nasıl yaşadığınız konusunda huzurlu olarak nasıl öleceğiniz.

Kitabın can alıcı noktası, David, hayatın anlamından başka bir şey değil ve bu kulağa ne kadar büyük gelse de güzelliği çerçevenin basitliğinde: yaşlı bir adam ve genç bir adam, meşaleyi devrediyorlar; farklı korkularla dünyadaki son anlarını beklerken konuşuyorlar.

Bunun gibi bir şey mi?

Her halükârda sonuna kadar haftada bir kez yaşlı hocamla birlikte olacağım. Şimdiye kadar zayıflamasını, bacaklarını, dizlerini ve parmaklarını kullanamaz hale gelmesini izledim. Tüm bunlarla başa çıkışı, mücadele etmesi, ağlaması, sonunda kabullenmesi ve bunlardan güçlenerek çıkması inanılmaz. Son günler geldiğinde, ailesiyle birlikte onun yanında olmayı umuyorum. Bu hiç kolay olmayacak ve buna nasıl dayanacağımı ya da ne kadar dayanabileceğimi bildiğimi söylersem yalan söylemiş olurum.

Tek bildiğim David, bu, uzun süre bizimle olmayacak özel bir insan ve yeniden bir araya gelmemizin bir nedeni olmalı. Mori'ye onu her salı ziyaret edeceğimi söy-

lediğimde gülümsedi ve bunun bir kitap için mükemmel bir başlık olduğunu söyledi; "Öğretmenim Mori'yle Salı Buluşmaları."

David, içimdeki bu dürtüyü açıklayamıyorum. Hepimiz hayatımızın sonundan korkarız; çok erken ölmekten ya da gerçekten önemli olan şeyleri yapmadan ölmekten korkarız. Mori hepimizin gitmeye korktuğu yere gidiyor ve talimatlar veriyor. Bu talimatlar hasta insanlar, yaşlı insanlar, genç, sağlıklı ve iyi durumda olan ama yine de hayatın neyle ilgili olması gerektiğini kavramaya ihtiyaç duyan insanları içeriyor.

Bu çok önemli. Bunun yazılması ve okunması gerekiyor.

Bana yardım eder misin?

Mitch

Başlangıç buydu. David bu mektubu iletti. Birçok yayıncı hayır, ilgilenmiyorum, sıkıcı, böyle bir kitap yazamazsın vs. derken bir yayıncı evet dedi.

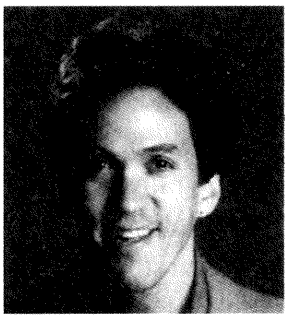
Ve ihtiyacımız olan da bir taneydi.

Çeyrek asır. Şimdi geriye dönüp baktığımda, bu kitabın açılış satırlarıyla nasıl uğraştığımı hatırlıyorum. Yazıp kâğıtları yırtarak, yazıp daha fazlasını yırtarak haftalar geçirdim. Ama sonunu yazarken hiç zorlanmadım. Son satır aklıma bir anda, bir sonraki salıyı bekleyen Mori'nin karşısına oturup çarpık dişli gülümsemesini ve parıldayan gözlerini gördüğümde elini tutmak kadar yumuşak bir şekilde geldi.

Ders devam ediyor.

Hem de nasıl.

Mitch Albom, Ocak 2022

Detroit Free Press

MITCH ALBOM dünyaca ünlü bir yazar, gazeteci, senarist, oyun yazarı, radyo ve televizyon yayıncısı ve hayırsever. On üç kitabı, dünya çapında toplam otuz beş milyondan fazla sattı; kırk dokuz bölgede, kırk beş dile çevrildi ve Emmy ödüllü ve eleştirmenlerce beğenilen televizyon filmlerine uyarlandı. ESPN'de yayımlanan *The Sports Reporters* programında uzun süre yorumcu olan Albom, ayrıca filmler, oyunlar ve müzikaller kaleme aldı. On yılı aşkın bir süre Sports Editors of America tarafından alanındaki en üst saygınlık olan ülkenin en iyi spor yazarı ilan edildi. 2006 yılında ihtiyaç sahibi Detroitlilerin hayatını iyileştirmeye vakfedilmiş dokuz hayır kurumu işleten bir şemsiye örgüt olan S.A.Y. Detroit'i kurdu. Ayrıca Haiti'nin başkenti Port Au Prince'te Have Faith Haiti Mission adlı bir yetimhane işletiyor. Eşi Janine'le Michigan'da yaşıyor.